

K N J I Ž N I C A
NAG HAMMADI

EVANĐELJE PO TOMI,
OSTALA GNOSTICKA EVANĐELJA I SPIŠI PRONAĐENI
KOD NAG HAMMADIJA

*ko nađe tumačenje ovih
riječi, taj neće okusiti smrt*

PRVO HRVATSKO IZDANJE

K N J I Ž N I C A
NAG HAMMADI

EVANĐELJE PO TOMI, OSTALA GNOSTIČKA
EVANĐELJA I SPISI PRONAĐENI KOD
NAG HAMMADIJA

Biblioteka
SVJETLOST

Nakladnik
TELEdisk d.o.o

Za nakladnika
Davor Imenjak

Urednik biblioteke
Darko Imenjak

Likovno rješenje naslovnice
Goran Grčić

Grafička priprema
FABULA NOVA d.o.o

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
ISBN 953-98034-9-7

Naslov izvornika:
The Nag Hammadi Library in English
Hrvatski prijevod “knjižnice” smije se koristiti i
reproducirati bez odobrenja nakladnika u obrazovne i
neprofitabilne svrhe

Sadržaj

UVOD	9
TAJNA KNJIGA JAKOVLJEVA	35
EVANĐELJE ISTINE	47
RASPRAVA O USKRSNUCU	63
EVANĐELJE PO TOMI	71
EVANĐELJE PO FILIPU	91
O PODRIJETLU SVIJETA	119
(PRVO) OTKRIVENJE PO JAKOVU	139
(DRUGO) OTKRIVENJE PO JAKOVU	151
GROM: SAVRSENI UM	161
DRUGA RASPRAVA VELIKOGA SETA	173
OTKRIVENJE PO PETRU	185

PETROVA POSLANICA FILIPU	195
ALOGEN	205
EVANĐELJE PO MARIJI	219

Napomena izdavača

Godine 1945. u špiljama Gornjeg Egipta pronađeni su spisi danas poznati kao “Knjižnica Nag Hammadi”. Iako su odmah izazvali veliku pažnju stručne javnosti, do prvih prijevoda sa koptskog jezika na kojem su napisani pronađeni izvornici, prošlo je niz godina. Prof. Hans Jonas, ugledni autoritet za gnosticizam ovako je 1962. godine opisao razlog:

“Za razliku od Svitaka s Mrtvog mora, otkrivenih tih godina, gnostički nalaz iz Nag Hammadija je od početka pratilo, a to traje do dana današnjeg, uporno prokletstvo političkih prepreka, prepirke i iznad svega, akademska ljubomora i borba “tko će prije” (ovaj posljednji faktor je već prerastao u istinski *cronique scandaleuse* suvremenog akademskog svijeta).”

U filmskom zapletu koji se stvorio oko otkrića spisa, ispreplitale su se sudbine arapskih seljaka osvetnika, krijumčara starinama na svjetskim crnim burzama, sitnih i krupnih kriminalaca, sa sudbinama uglednih akademika, svećenika i političara. U međuvremenu, u prvih trideset godina od dana otkrića, kako je precizno zapisano u *Nag Hammadi Bibliografiji* profesora D. M. Scholera, o tajanstvenim spisima je napisano skoro 4.000 knjiga, edicija, članaka i prikaza objavljenih širom svijeta.

Prvu pravu priliku da se svjetskoj javnosti konačno prikaže izvorno i cjelovito duhovno blago iz Nag Hammadija izborio je prof. James. M. Robinson. On je, uz pomoć autoriteta UNESCO-a, okupio međunarodni tim stručnjaka za gnosticizam i osigurao uvjete za prijevod svih pronađenih spisa. Rezultat njihovog dugogodišnjeg rada konačno je objavljen 1977. godine pod naslovom “The Nag Hammadi Library in English”.

A ova knjiga poslužila je kao izvornik za prvo hrvatsko izdanje koje je pred vama. Stoga zahvaljujemo profesoru Robinsonu na dopuštenju da koristimo engleski prijevod njegove *Međunarodne komisije za Nag Hammadi Kodekse*, te kompetentne uvode i osvrte koji prate svaki prevedeni spis. Ovi osvrti svojevrsna su stručna revizija povijesti gnosticizma i predstavljaju dodatnu vrijednost “Knjižnice Nag Hammadi”. Naše, hrvatsko

izdanje nije cjelovito u odnosu na zbirku profesora Robinsona i njegove komisije. Izbor od 14 spisa koji smo načinili nema poseban razlog, već je plod naše želje da što vjernije prenesemo raznolikost književnog žanra izvornih tekstova (evanđelja, otkrivenja, poslanice, rasprave...).

Prvi korak je napravljen. Gnostički izazov spisa iz Nag Hammadija objavljen je konačno i na hrvatskom jeziku.

Uvod

JAMES M. ROBINSON

1. Smisao tekstova

njižnica Nag Hammadi je zbirka religioznih tekstova koji se međusobno veoma razlikuju po autorstvu, mjestu i vremenu nastanka. Razlike postoje čak i u gledištima, do te mjere da se ne može smatrati da su potekli od jedne skupine ili pokreta. Pa ipak, taj je raznoliki korpus morao sadržavati neka zajednička obilježja koja su skupljače tekstova potaknula da odaberu upravo ta djela i saberu ih u ovu zbirku. Tvorci zbirke nedvojbeno su pridonijeli tom jedinstvu, pronalazeći u tekstovima skrivena značenja koja nisu uvijek postojala u izvornih pisaca. Konačno, jedan od tekstova, *Evanđelje po Tomi*, započinje riječima upućenima mudrome: “Tko nađe tumačenje ovih riječi, taj neće okusiti smrti.” Tekstovi se, stoga, mogu dvojako tumačiti: kao stvarne poruke izvornih pisaca i kao skrivene poruke proizašle iz kasnijih tumačenja.

Osnovna obilježja zbirke su otuđenje od čovječanstva u cjelini, uzdizanje idealnoga poretka koji posve nadilazi život u smislu u kojemu ga poznajemo, te način života koji se korijenito suprotstavlja uobičajenoj praksi. Taj način života uključuje odricanje od svih dobara za kojima ljudi obično žude, te žudnju za konačnim oslobođenjem. To nije agresivna revolucija, nego povlačenje iz zagađenja koje onemogućuje jasno viđenje.

Kao takva, ova zbirka ima mnogo sličnosti s prvobitnim kršćanstvom, istočnjačkom religijom i “mudrim muškarcima” (i ženama) svih vremena, kao i s njihovim svjetovnim ekvivalentima današnjice, poput radikalnih

pokreta koji su se iznjedrili šezdesetih godina 20. stoljeća. Odbacivanje dobara potrošačkoga društva, povlačenje u zajednice istomišljenika, daleko od gužve i užurbanosti velikih gradova, nesudjelovanje u političkim procesima, usvajanje znanja o neminovnoj propasti suvremene kulture i idealnoj, radikalnoj alternativi koja je poznata samo odabranima - sve je to, odjeveno u suvremeno ruho, stvarni izazov ukorijenjen u izvorima poput knjižnice Nag Hammadi.

Ma koliko zadivljujući i izazovni, ti su izvori često zbunjujući, te predstavljaju smetnju ne samo za pojedinca koji nije upoznat s njihovom porukom, nego i za boljega poznavatelja koji želi slijediti tračak svjetlosti koji se u njoj nazire. Jer, smisao knjižnice Nag Hammadi oskvrnuo je i fragmentirao povijesni tijek, i u takvom je obliku konačno ugledala svjetlost dana. Potrebni su mnogi temeljiti zahvati kako bi se taj smisao mogao posve razotkriti. Religiozne i filozofske predaje i mitologija drevnoga svijeta bilo je sve što je stajalo na raspolaganju kako bi se izrazilo u suštini netradicionalno gledište. Doista, to je gledište bilo suviše radikalno da bi zaživjelo unutar organiziranih religija ili filozofskih škola toga doba, stoga nije bilo za očekivati da će obrazovne ustanove tih kultura razviti i objasniti njegove implikacije. Gnostičke su se škole iznjedrile unutar kršćanstva i neoplatonizma, koji su ih poslije odbacili kao gnostičku "herezu". Tako su smisleni i rječiti mitovi i filozofske formulacije toga radikalnog gledišta postale zbrkane predaje koje su dodatno razvodnili kasniji pisci čije verzije predstavljaju većinu sačuvanoga materijala, iako u knjižnici Nag Hammadi postoji nekoliko "klasičnih" djela.

Tekstove su s grčkoga na koptski nerijetko prevodili pojedinci koji nisu uvijek uspijevali shvatiti dubinu i sveobuhvatnost poruke. Prevoditelj Platonove *Republike* očito nije shvatio tekst, iako ga je smatrao vrijednim prijevoda i redakture. Na sreću, veći je broj tekstova dobro preveden, te se ondje gdje postoje dvije verzije prijevoda vide razlike između boljeg i lošijeg prijevoda, što upućuje na dvojbenu kvalitetu prijevoda koji postoje u jednoj verziji.

Iste su dvojbe prisutne i u pogledu prijenosa tekstova koje su, iz naraštaja u naraštaj, prepisivali mnogi pojedinci, na temelju iskvarenih grčkih, a potom i koptskih prijepisa. Teško je procijeniti broj nehotimičnih pogrešaka, budući da točan prijepis ne postoji. Kao u slučaju Biblije, ne postoje verzije istoga teksta koje jedna drugu dopunjuju i ispravljaju. Pogreška se može ispraviti samo kada se kao takva prepozna u jednom prijepisu

kojim raspolažemo. Uz to, taj zadatak znatno otežava činjenica da se knjige nalaze u stanju raspada koji je nedvojbeno započeo prije 400. god. po Kr., kada su zakopane. Dok su se nalazile pod zemljom, to se stanje još pogoršalo, te je, nažalost, nastavljeno i u razdoblju između njihova otkrića 1945. i konačne pohrane, otprilike trideset godina poslije. U slučajevima gdje nedostaje samo nekoliko slova, praznine se mogu na odgovarajući način popuniti, no veće praznine jednostavno moraju ostati praznine.

Čitatelj se ne bi smio zavesti tvrdnjama kako smisao tih tekstova nije vrijedan ozbiljnoga razmatranja. Naprotiv, razumijevanje postojanja, odgovor na ljudsku dilemu i odnos spram društva, pitanja su čija je vrijednost neprijeporna, i o njima bi morao razmisliti svatko tko se ikada upustio u slična propitkivanja. Temeljna gledišta tih tekstova bila su poznata isključivo posredstvom lovaca na heretike, koji su ih često navodili samo da bi ih obezvrijedili ili izvrgnuli ruglu. Stoga je objavljivanje knjižnice Nag Hammadi posve neočekivano otvorilo pristup gnostičkom nauku u obliku u kojemu su ga predstavili sâmi gnostici i pružilo nove korijene za neukorijenjene.

Skupljači ove knjižnice bili su kršćani, a mnoge su tekstove izvorno sastavili kršćanski pisci. To i ne iznenađuje, budući da je prvobitno kršćanstvo i sâmo bilo radikalni pokret. Isus je pozvao na korijenito preispitivanje vrijednosti, zagovarajući kraj svijeta kakvog poznajemo i njegovu zamjenu posve novim, utopijskim životom u kojemu bi idealno imalo biti stvarno. Njegovo je stajalište bilo posve oprečno onome koje su zastupali vjerski dostojanstvenici toga doba ... nije im trebalo dugo da ga uklone. Pa ipak, Isusovi su sljedbenici nastavili njegovim putem, smatrajući ga personifikacijom konačnoga cilja. Međutim, u tom je krugu bilo onih koji su zagovarali nešto konvencionalniji način života, postupno uspostavljajući organizaciju čiji je cilj bilo održavanje reda, kontinuiteta, hijerarhije i stabilnosti. To je značilo i održavanje postojećega stanja, a zauzetost održavanjem postojećega stanja značila je odmicanje od onoga vrhunskoga cilja. Oni koji su slijedili radikalni san, smatrani su nelojalnima, te su kao takvi predstavljali prijetnju za organizaciju.

Kako se protjecom vremena kulturna situacija mijenjala, tako se mijenjao i jezik kojim se izražavala ta radikalna transcendencija. Svijet misli iz kojega su potekli Isus i njegovi sljedbenici bio je jednostavan, pobožan svijet židovske sinagoge, po svojoj terminologiji usredotočen na obred Ivana Krstitelja koji simbolizira prelazak iz staroga poretka u novi, idealan

svijet čija se dramatična uspostava imala ubrzo dogoditi. Po takvoj logici; sustav zla koji prevladava nije prirodni sustav stvari. U načelu, iako ne u praksi, svijet je dobar. Zlo koje je obilježilo povijest je bolest strana svijetu kao takvome. No, za neke je pogled na život bio sve mračniji; sâm podrijetlo svijeta pripisivalo se strašnoj pogrešci, a zlo je steklo status vrhovnoga vladara, a ne uzurpatora. Jedina je nada, stoga, ležala u bijegu. Jer, ljudi, ili barem neki ljudi, u svojoj suštini nisu proizvodi toga apsurdnoga sustava, nego po svojoj prirodi pripadaju nečemu mnogo uzvišenijem. Oni su pali u zamku, pokušavajući pronaći zadovoljstvo u nemogućem svijetu, daleko od svoga istinskoga korijena. Za neke je usredotočenost na unutarnji život, neometan vanjskim čimbenicima, postao jedini način postizanja mira i jedinstva sa Sveukupnošću, koja je sudbina čovjekove božanske iskre.

Kršćanski se gnosticizam tako iznjedrio kao reafirmacija, iako u nešto drukčijem obliku, izvorne transcendencije koja je bila ključna za prvobitno kršćanstvo. Takvi su gnostički kršćani smatrali da slijede izvorni smisao koji je kršćane činio kršćanima. No, s obzirom na promjenu okolnosti, taj je “drukčiji oblik” uključivao i određena skretanja, stoga su drugi kršćani gnosticizam smatrali izdajom izvornih kršćanskih postavki. Tako nisu mislili samo oni koji su zagovarali status quo, nego i oni koji su pristajali uz radikalnu promjenu i uzvišenu nadu. Udaljavanje od izvornoga jezika moglo se iskoristiti za ujedinjenje svih oprečnosti unutar crkve, stoga je crkva isključila gnostike iz svojih redova, smatrajući ih hereticima.

U Novom zavjetu spominju se dva takva gnostička kršćana koji su početkom 2. stoljeća bili optuženi za isto skretanje od izvornih načela (2 Tim 2,16-18):

A svjetovne i šuplje govore izbjegavaj, jer će oni koji se njima bave tonuti u sve veću bezbožnost, a njihova će riječ izjedati sve oko sebe kao rak-rana. Ovima pripadaju Himenej i Filet. Oni su odlutali od istine tvrdeći da je uskrsnuće već bilo, i time u nekima ruše vjeru.

Takvo gledište, naima da se kršćansko uskrsnuće već dogodilo kao duhovna stvarnost, zastupaju *Rasprava o uskrsnuću*, *Egzegeza o duši* te *Evandjelje po Filipu* iz knjižnice Nag Hammadi!

No, knjižnica Nag Hammadi također dokumentira činjenicu da je odbacivanje bilo uzajamno. Čini se da su kršćani koji su se ondje opisivali kao “heretici” bili više nalik onima koji se obično smatraju “ortodoksnima”. *Otkrivenje po Petru* iznosi da je Isus kritizirao glavnu struju kršćanstva:

Oni će slaviti ime mrtvoga čovjeka, misleći da će postati čistima. No, oskvrnut će se i pasti u ime pogreške i u ruke zlog, lukavog čovjeka, te će prihvatiti višestruku dogmu i vladavinu hereze. Jer, neki će od njih oskvrnuti istinu i objaviti nauk zla. Govorit će zlo jedni protiv drugih ... No, mnogi drugi, koji se protive istini i glasnici su pogreške, svoju će pogrešku i svoj zakon okrenuti protiv mojih čistih misli, misleći da dobro i zlo potječu iz jednoga (izvora). Oni trguju mojom rječju ... Bit će i onih koji su izvan našega broja i koji se nazivaju biskupima i đakonima, kao da su svoju vlast primili od Boga. Oni se klanjaju vođama. Ti su ljudi suha korita.

Kada je Rimsko Carstvo prihvatilo kršćanstvo, u nešto konvencionalnijem obliku, izgledi za opstanak gnostičkoga kršćanstva, onakvoga kakvim ga predstavlja knjižnica Nag Hammadi, znatno su se pogoršali. Ciparski biskup Epifan, čije je ključno djelo bilo "lijek" za sve bolesti hereze, opisuje svoj susret s gnosticizmom u Egiptu, otprilike u doba nastajanja zbirke Nag Hammadi:

I sâm sam naišao na tu sljedbu, ljubljeni, te sam ove stvari čuo osobno, iz usta gnostika. Te zabludjele žene nisu mi samo razotkrile svoj nauk, nego su me u svojoj besramnoj smjelosti pokušale zavesti ... No, milostivi me Bog spasio njihove zloće, stoga - pročitavši njihove knjige, shvativši njihove prave nakane i ne dajući se time zavesti - pobjegao sam ne zagrizavši mamac, te sam smjesta o svemu izvijestio tamošnje biskupe i pronašao one koji su se skrivali u crkvi. Njih otprilike osamdesetoro potom je protjerano iz grada konačno očišćenog od toga korova.

Gnosticizam je bio iskorijenjen iz kršćanstva, izuzmemo li pojavu nekoliko podzemnih gnostičkih struja i slične afinitete prisutne u srednjovjekovnom misticizmu, kao i povremene krotke odjeke u književnosti, primjerice, u engleskom romantizmu:

Naše je rođenje tek san i zaborav:
 Duša koja se s nama budi, Zvijezda našega života,
 Negdje drugdje zalazi
 I dolazi izdaleka.

Svijet je u nama suviše prisutan: prije i poslije,
Dobivanjem i trošenjem, propadaju naše moći.

Gnosticizam se uspio proširiti i izvan granica kršćanskoga svijeta Rimskoga Carstva. On je još uvijek prisutan na nemirnim područjima Iraka i Irana, u obliku male sekte zvane mandejci, što prevedeno znači “znalci”, odnosno, “gnostici”.

To isto povlačenje u unutarnji svijet koje je preuzelo oblik kršćanskoga gnosticima nije bilo ograničeno samo na razdoblje ranoga kršćanstva. Oblici gnosticizma bili su prisutni i izvan kršćanstva. Povjesničari religije još uvijek raspravljaju o tome treba li se gnosticizam shvatiti kao pokret unutar kršćanstva ili kao mnogo širi i neovisan pokret, koji je kršćanstvu čak prethodio. Na temelju knjižnice Nag Hammadi, to pitanje može biti riješeno u korist shvaćanja da je gnosticizam mnogo šira pojava od kršćanskoga gnosticizma kakvoga predstavljaju hereziolozi.

Prvo pitanje s kojime se valja pozabaviti jest ono židovskoga gnosticizma. Čini se da je mišljenje hereziologa prema kojemu neke kršćanske hereze potječu iz židovskih sljedbi povijesno utemeljeno. Konačno, i sâm se kršćanstvo iznjedrilo iz judaizma, te je posve prirodno odražavalo različite struje judaizma toga doba. Prvobitno kršćanstvo nije bilo posve neokaljlan pokret. Židovsko kršćanstvo prvoga naraštaja, koje se razvilo u Galileji i iz kojega potječu izreke sadržane u evanđeljima po Mateju i Luki, i sâm je Pavao, kao i helenisti, mogao smatrati heretičkim. Pavao je očito odbacivao kršćanske “judaizere” kao heretike. U drugoj polovici 1. stoljeća sve su različite struje židovskoga kršćanstva bile isključene iz judaizma, kada se “normativni” judaizam iznjedrio kao odgovor na prijetnju židovskom identitetu, poslije pada Jeruzalema, 70. godine.

Neki gnostički spisi iz knjižnice Nag Hammadi ne odražavaju kršćansku predaju, nego se temelje na Starom zavjetu, koji je, naravno, bio i židovska Biblija. No, sama ideja o židovskom gnosticizmu ponekad se odbacuje kao pojmovno protuslovlje. Kako su Židovi mogli svoga Boga smatrati silom koji je u svojoj zaslijepljenosti i neznanju stvorio svijet, Bogom koji nije znao za skrivenoga dobroga Boga iznad sebe? Budući da kršćani štiju istoga Boga kao i Židovi, taj se argument mogao iskoristiti protiv same ideje kršćanskoga gnosticizma. No, budući da su ranokršćanski lovci na heretike gnostike smatrali kršćanima, iako heretičkim, koncepcija kršćanskoga gnosticizma bila je čvrsto utemeljena. Po drugoj analogiji, Šimun

Mag, jedan od najranijih poznatih gnostika, bio je iz Samarije, iako su Samarijanci na svoj način štovali istoga Boga kao i Židovi i kršćani. Ovdje je razvidna koncepcija židovskoga gnosticizma, iako je sporna utemeljenost izraza židovski, kršćanski ili samarijanski. Naravno, nisu nam poznati gnostici koji su svoj nauk temeljili na židovskim ili starozavjetnim predajama, dostupni su nam samo tekstovi koji sadrže te predaje, stoga bismo mogli reći kako, govoreći o židovskom gnosticizmu, ustvari govorimo o židovskim predajama bez vidljivog kršćanskoga tkiva. Daljnja identifikacija nositelja tih tradicija nije nam moguća.

Otkriće svitaka s Mrtvoga mora već je skrenulo pozornost na pluralizam teoloških orijentacija judaizma prvoga stoljeća koji je uključivao brojne međusobno različite skupine ili sljedbe. Prije otkrića svitaka s Mrtvoga mora, eseni su, poput gnostika prije otkrića knjižnice Nag Hammadi, bili smatrani pokretom koji se, zbog nedostataka opsežnijih podataka, nije mogao ozbiljnije proučavati. Sada nam je poznato kako su eseni bili židovska sljedba koja se odvojila od službenoga judaizma jeruzalemskoga hrama i povukla se u pustinju pokraj Wadi Qumrana. Svoju su situaciju tumačili antitezom svjetlosti i tame, istine i laži, dualizmom koji svoje podrijetlo ima u perzijskom dualizmu, da bi se potom približio gnosticizmu. Povijest gnosticizma, kako je dokumentira knjižnica Nag Hammadi nastavlja se ondje gdje završava povijest esena, kako je dokumentiraju svici s Mrtvoga mora. Kasnije mistične židovske predaje, osobito one koje je prikupio Gershom Scholem, pokazale su da su, unatoč svojoj tobožnjoj nekonzistentnosti, gnostičke struje nastavile živjeti u tajnosti, u kontekstu normativnoga judaizma.

Knjižnica Nag Hammadi otkriva da su neka djela za koja se prije smatralo da su karakteristična za kršćanski gnosticizam izvorno nekršćanska, iako je židovski element u njima nedvojben. Irenej predstavlja Barbela kao vodeći mitološki lik kršćanske gnostičke skupine poznate kao "Barbelovi gnostici". *Tri Setove stele* je gnostički tekst koji ne sadrži kršćanske elemente, ali ipak dodjeljuje Barbelu istaknutu ulogu. Hipolit navodi "Setovu parafrazu" kao kršćanski gnostički tekst. No, veoma sličan tekst iz knjižnice Nag Hammadi, *Šemova parafraza*, ne sadrži kršćanski element. Razumljivo je da su kršćanski hereziolozi bili zaokupljeni prvenstveno poricanjem kršćanskoga oblika gnostičkih tekstova i pokreta. Ali, to se ne smije uzeti kao indikacija da je kršćanski oblik izvoran, jer sâma knjižnica Nag Hammadi govori protiv takvoga uvjerenja.

Još jedan primjer, iako ne nužno gnostički, je mit o rođenju, sadržan u Otkrivenju 12, koji komentatori unatoč svojim najboljim naporima nisu uspjeli povezati ni sa jednom pripoviješću o Isusovu rođenju. No, *Otkrivenje po Adamu* sadrži niz nekršćanskih pripovijesti o dolasku spasitelja koje su veoma slične onima iz Otkrivenja 12, dijeleći tako mitološku pozadinu koja nije kršćanska.

Upravo Setovi tekstovi iz knjižnice Nag Hammadi svjedoče o nekršćanskom gnosticizmu koji do otkrića knjižnice nije bio tako jasno dokumentiran. Taj korpus tekstova predstavlja prijelaz iz nekršćanskoga u kršćanski gnosticizam, te, prema riječima jednoga stručnjaka: “Većina zapisa iz naše skupine tekstova uopće ne sadrži kršćanske elemente (*Tri Setove stele, Alogen, Marsan, Misao Noreje*); drugi sadrže tek natruhe kršćanskih motiva (*Zostrijan, Otkrivenje po Adamu*) ili su samo naizgled kršćanski (*Trimorfna Protenoja, Evanđelje po Egipćanima*); samo se nekoliko tekstova (*Hipostaza arhonata, Melkisedek, Apokrifno evanđelje po Ivanu*) približava onome što nazivamo kršćanskom gnozom.”

Podrijetlo Setovih tekstova i u njima sadržane mitologije ne možemo tražiti u kršćanskoj predaji. Jer, kršćanski je element toliko stran osnovnom korpusu da navodi na zaključak kako ga je kršćanski urednik, prevoditelj ili pisar dodao izvornom nekršćanskom tekstu, koji u svom čistom obliku više ne postoji. Primjerice, *Trimorfna Protenoja*, koja je pretrpjela sekundarnu kristijanizaciju, ukorijenjena je u istoj židovskoj mudrosti kao i Prolog Evanđelja po Ivanu. Ona je također dio toga kršćanskoga trenda koji je “Svetu Knjigu Velikog Nevidljivog Duha” preimenovao u “Evanđelje po Egipćanima”. Možemo, stoga, zaključiti kako i unatoč činjenici da su kršćani prihvaćali Setov korpus (kao i druge nekršćanske tekstove, poput, primjerice, Staroga zavjeta), on potječe iz nekršćanskog “židovskog” gnosticizma.

Knjižnica Nag Hammadi predstavlja nam i jedan primjer samoga procesa kristijanizacije. Nekršćanska filozofska rasprava *Blagoslovljeni Eugnost* arbitrarno je podijeljena na govore, koji su potom stavljeni u Isusova usta, kao odgovori na pitanja (koja se ponekad ne slažu s odgovorima) koja mu upućuju učenici tijekom njegova ukazanja poslije uskrsnuća. Posljedica toga je odvojena rasprava nazvana *Sofija Isusa Krista*. Oba oblika teksta pojavljuju se jedan uz drugi u Kodeksu III.

Neki tekstovi z Nag Hammadija, kao i predaje o Setu, pokazuju jasnu filozofsku i neoplatonističku orijentaciju. Plotin, vodeći neoplatonist iz 3.

stoljeća, o gnosticima u svojoj školi rekao je sljedeće: “Imamo obzira prema nekim našim prijateljima koji su tu misao usvojili prije nego što su nam postali prijatelji, i nastavljaju tako misliti, iako ne znam kako u tome uspijevaju.” No, škola se okrenula protiv gnosticizma, kao što pokazuju Plotinove polemike. Njegov učenik Porfirije u svome *Životu Plotinovu* izvješćuje:

U njegovo je doba bilo mnogo kršćana i drugih, pripadnika sljedbi, koji su napustili staru filozofiju, ... koji ... su naučavali o otkrivenjima Zaratustre i Zostrijana, Nikoteja, Alogena, Mesosa i drugih sličnih ljudi, obmanjujući sebe i druge, govoreći da Platon nije proniknuo u dubinu inteligibilne stvarnosti. Plotin je njihova gledišta često napadao u svojim predavanjima, te je napisao raspravu koju je nazvao “Protiv gnostika”; ostavio ju je nama kako bismo prosudili o onome što je napisao. Amelije je protiv Zostrijanove knjige napisao čak četrdeset knjiga.

Knjižnica Nag Hammadi sadrži rasprave naslovljene *Zostrijan* i *Alogen*, možda upravo one koje su napadali Amelije i drugi neoplatonisti. Tekstovi iz Nag Hammadija poput *Trimorfne Protenoje* i *Marsana* veoma su im slični po filozofskoj orijentaciji. Plotinov napad na gnostičke “magične zazive” upućene “višim silama” možda je bio usmjeren na himne poput *Tri Setove stele*. Stoga je knjižnica Nag Hammadi dala veoma značajan doprinos ne samo povijesti religije, nego i povijesti filozofije.

Knjižnica Nag Hammadi uključuje i materijal utemeljen na predajama koje ne pripadaju judeo-kršćanskom naslijeđu. Postoje, primjerice, hermetički tekstovi koji se temelje na egipatskoj predaji. To su obično inicijacijski dijalozi između božanstva Hermesa Trismegistosa i njegova sina Tata. Upravo je takav i hermetički tekst naslovljen *Rasprava o Osmom i Devetom*, sadržan u korpusu iz Nag Hammadija, koji je do otkrića knjižnice bio nepoznat. Iako se može raspravljati o tome jesu li brojni tekstovi iz knjižnice doista gnostički ili nisu, ovisno o tome koju definiciju gnosticizma ili tumačenje pojedinog djela prihvaćamo, neki tekstovi, poput *Sekstovih izreka*, posve očito nisu gnostički. No, jednako kao što je gnostičko tumačenje Biblije postalo moguće, tako se može pretpostaviti da i te moralističke maksime slijede gnostičku orijentaciju.

Budući da je, po svemu sudeći, knjižnica Nag Hammadi sastavljena kao kršćansko-gnostički korpus, teško je zamisliti da su neke tekstove, osobito

hermetičke, napisali ljudi koji su sebe smatrali kršćanima. Jedan se tekst čak poziva na zoroastersko naslijeđe, navodeći kako je njegov tvorac Zaratustrin djed (ili, možda, ujak) Zostrijan, te se u kriptogramu spominje i Zaratustra. Pa ipak, gnostici su bili ekumenski i sinkretistički nastrojani prema religioznim predajama u mnogo većoj mjeri od ortodoksnih kršćana, osobito ako su u tim predajama nalazili srodne ideje. Ako su Seta mogli izjednačiti s Isusom, vjerojatno su mogli proizvesti i kristijanizirana tumačenja Hermesova i Zaratustrina nauka.

Gnosticizam je, tako, u svojoj suštini bio tek alternativni oblik kršćanstva. Bila je to radikalna struja koja je stremila ka oslobođenju od vladavine zla, struja koja je zastupala unutarnju transcendenciju, uvukavši se u samu srž kršćanstva, judaizma, neoplatonizma, hermetizma i sličnih učenja. Kao nova religija, gnosticizam je bio sinkretistički, ujedinjujući mnoga religiozna naslijeđa. No, bila je to i posve određena ideja, i upravo je ona ključ za pronalaženje jedinstva u raznolikostima.

2. Rukopisi

Knjižnica Nag Hammadi značajna je i zato što sadrži koptske prijevode mnogih izgubljenih grčkih djela. Ona također osvjetljava i sam proces nastanka koptskih knjiga, iz čega možemo zaključiti nešto o ljudima koji su ih prepisivali, čitali i, konačno, zakopali.

Knjižnica Nag Hammadi sastoji se od dvanaest knjiga, uz osam listova koji su naknadno odstranjeni iz trinaeste knjige i umetnuti u korice šeste knjige. Tih osam listova sadrže cjelovit tekst, samostalnu raspravu izvađenu iz zbirke eseja. Zapravo, svaka knjiga, osim desete, sadrži zbirku relativno kratkih djela. Stoga se može govoriti o ukupno pedeset i dvije rasprave. Budući da jedna knjiga obično sadrži nekoliko rasprava, mogli bismo zaključiti da su, poput biblijskih knjiga, bile predodređene za mali format, te da je veliki format upotrijebljen u doba nastanka postojećih prijepisa. To se može objasniti samim procesom proizvodnje knjiga.

Svitak je bio uobičajen oblik knjige do prvih stoljeća kršćanske ere, kada ga je zamijenio ekonomičniji format koji je omogućavao pisanje na obje strane, poput suvremene knjige odvojenih listova. Govoreći tehničkim jezikom, knjiga u obliku svitka zvala se “volumen” (od latinske riječi koja znači “kotrljati”). No, knjiga u obliku suvremene knjige je “kodeks”,

prema latinskoj riječi “codex” koja je označavala drvene pločice premazane voskom i povezane poput crtaćega bloka, preteče knjige s listovima od papirusa, pergamenta ili papira. Dok su se književna djela nastavljala pisati u obliku svitaka, kršćani (ali ne i Židovi) su usvojili ekonomičnije kodekse. Kodeks je bio praktičniji od svitka, što zna svatko tko je radio s mikrofilmovima. Neprikladnost svitka, koji se morao odmotati svaki put kada bi tko želio nastaviti s čitanjem ili potražiti kakav podatak, zbog čega se brže habao, dovela je do njegove zamjene kodeksom, kao što danas postoji trend zamjene role mikrofilma filmom u arcima.

U Egiptu se kao materijal za pisanje obično rabio papirus. Stabljika papirusa trokutasta oblika ispunjena je vlaknima čije su se dugačke vrpce mogle rezati ili guliti. Te su se vrpce slagale jedna uz drugu, a drugi se sloj polagao na njih, pod pravim kutovima. Tako složene vrpce potom su se prešale, sušile i polirale, čime je dobivana fleksibilna, glatka i izdržljiva površina za pisanje. Dok su takvi papirusi obično bili dugački dvadesetak centimetara, papirusi iz knjižnice Nag Hammadi nerijetko su bili duži od jednoga metra. Budući da je takav proizvod predstavljao tehnološki kuriozitet toga doba, on upućuje na značaj koji su knjigama pridavali njihovi tvorci.

Nekoliko takvih papirusnih površina za pisanje polagale su se jedna uz drugu tako da je njihovo preklapanje na mjestima gdje su se lijepile bilo široko otprilike dva centimetra. Rezultat je bio papirusni svitak dugačak i do tri metra. Listovi čija je širina iznosila između 20 i 40 cm potom bi se rezali, te je na taj način dobivan blok od 20 do 40 listova koji je, savinut po sredini, tvorio kodeks. Činjenica da je za proizvodnju jednoga kodeksa bilo potrebno dva do šest svitaka objašnjava zašto je kodeks ponekad sadržavao više od jednoga teksta, uzmemo li u obzir da je svaki tekst izvorno bio predodređen za format svitka.

Budući da svaka vrpca papirusa ima vlaknasti uzorak jedinstven poput otiska prsta, fragmentirane knjige iz knjižnice Nag Hammadi ponovno su sastavljene na način da je lociran položaj vlakana fragmenta ili lista na izvornoj papirusnoj površini proizvedenoj od papirusnih vrpca. Tako se mogao odrediti njegov položaj u svitku i, konačno, u kodeksu.

Koptski muzej u Kairu, gdje se čuva knjižnica Nag Hammadi, svaku je knjigu označio brojem. Ta je numeracija imala odrediti redoslijed njihova objavljivanja, što je odražavalo značaj koji se pripisivao pojedinom tekstu i stupanj očuvanosti. Iznimku od toga općega pravila predstavlja

samo veoma fragmentirana četvrta knjiga kojoj se dodjeljuje osobit značaj, budući da njezine dvije rasprave predstavljaju prijepise rasprava sadržanih u trećoj knjizi. Iako je sustav numeracije knjiga, rasprava, pa čak i stranica varirao tijekom posljednjega desetljeća, numeracija koju smo ovdje usvojili je ona Koptskoga muzeja i *Pretiska kodeksâ iz Nag Hammadija*, stoga bi trebala zamijeniti starije numeracije.

Od ukupno pedeset šest rasprava, njih šest predstavljaju prijepise (III, 1; IV, 1 i 2; V, 1; XII, 2; i XIII, 2), te nisu uključene u ovu zbirku, budući da je u njoj sadržan bolji prijepis. Šest je drugih rasprava već postojalo u doba otkrića knjižnice Nag Hammadi, bilo u grčkom izvorniku (VI, 5 i 7, te XII, 1), ili u latinskom (VI, 8) ili koptskom prijevodu (II, 1 i III, 4). Dva koptska prijevoda potječu iz papirusnoga kodeksa označenog BG 8502, koji se danas čuva u Berlinu, i koji je u tom pogledu sličan knjižnici Nag Hammadi. Iz toga su razloga preostale dvije rasprave uključene u ovo djelo. Kako bismo dobili točniji uvid u količinu tekstova sadržanih samo u knjižnici Nag Hammadi, valja nam oduzeti dvanaest prijepisa unutar ili izvan korpusa Nag Hammadi. Tako se može govoriti o ukupno četrdeset novootkrivenih tekstova. Tri su teksta iz toga korpusa sačuvana samo u fragmentima, jedan na grčkom (II, 2) i dva na koptskom (II, 5 i VII, 4), no kao takvi su identificirani tek kada je cjelovit tekst postao dostupan u knjižnici Nag Hammadi. Sada kada je dostupna čitava knjižnica, moguće je identificirati i fragmente drugih tekstova. No ti sačuvani dijelovi nisu nam od pretjerano velike koristi. Korpus koji je ograničen na ukupno četrdeset novih tekstova sadrži također nekoliko fragmentarnih rasprava (VIII, 1; IX, 1, 2 i 3; XI, 1, 2, 3 i 4; i XII, 3). Najsigurnije bi bilo reći da knjižnica Nag Hammadi sadrži trideset relativno cjelovitih tekstova i deset fragmenata.

Iako je knjižnica Nag Hammadi koptska, tekstovi su izvorno bili sastavljeni na grčkom jeziku. Činjenica da su bili otkriveni u Gornjem Egiptu može nas, stoga, zavesti na pogrešan trag. Naravno, neki su bili napisani u Egiptu, jer sadrže specifične naznake o Egiptu: *Asklepije* naziva Egipat “slikom neba”; *O podrijetlu svijeta* poziva se na “vodene hidre u Egiptu” i “dva bika u Egiptu” kao svjedoke; a *Rasprava o Osmom i Devetom* daje naputke sinu neka “napiše ovu knjigu za hram u Diospolisu (Magni pokraj Luksora ili Parvi pokraj Nag Hammadija), hijeroglifskim pismom.” Pa ipak, grčki su se pisci mogli pronaći u svim dijelovima staroga svijeta gdje se govorio grčki, u samoj Grčkoj (VI, 5), Siriji (II, 2), ili Jordanu (V, 5). Sličan je slučaj i s Biblijom i drugim drevnim tekstovima napisanima u

raznim krajevima staroga svijeta i sačuvanima u “suhome pijesku Egipta”. Tako i knjižnica Nag Hammadi predstavlja proizvod izvorno grčkih književnih pothvata anonimnih i međusobno nepovezanih autora raštrkanih diljem istočne polovice staroga svijeta, pokrivajući razdoblje od gotovo pet stotina godina (možda i više, uzmemo li u obzir kratak odlomak iz Platoneve *Republike*, VI, 5).

Osim onoga što se može zaključiti iz samih knjiga, gotovo nam ništa nije poznato o ljudima koji su preveli rasprave na koptski, prepisali ih i zakopali. Egipatsko čitateljstvo toga doba uglavnom se služilo grčkim jezikom, stoga je grčka književnost bila u velikoj mjeri zastupljena. Grad Diospolis Parva, rimska vojna baza s galaćanskim postrojbama iz Male Azije, nalazio se nasuprot mjestu gdje je bila zakopana knjižnica Nag Hammadi, na suprotnoj obali Nila. U Chenoboskiji, na desnoj obali Nila, u blizini lokaliteta gdje je otkrivena knjižnica, pronađen je natpis koji glasi: “Za [dobru] sreću cara [cezara] Trajana Hadrijana [Augusta]”. Grčke molitve upućene Zeusu Serapisu koje spominju Antiohiju, otkrivene su u dvjema špiljama na litici u blizini mjesta gdje je bila zakopana knjižnica. No, grčki tekstovi poput Biblije i knjižnice Nag Hammadi sve više su se prevodili na egipatski jezik. Za područje na kojemu je knjižnica bila proizvedena, čitana i zakopana, te za približno isto vremensko razdoblje, tu činjenicu ilustrira djelo *Život sv. Pahomija*. Taj tekst, koji je sačuvan u grčkoj i koptskoj verziji, pripovijeda o grčkom redovniku iz Aleksandrije koji je posjetio Pahomija. Pahomije ga je potom “smjestio u istu prostoriju s jednim starijim bratom koji je govorio grčki”, dok redovnik nije naučio domaći jezik. U međuvremenu je Pahomije “milošću Božjom nastojao naučiti grčki, kako bi mu mogao pružati utjehu. Pahomije ga je poslije imenovao upraviteljem aleksandrijske i druge strane braće koji su došli za njim.”

Egipatski jezik pisan grčkim pismom (uz nekoliko slova koja su označavala zvukove, a koje Grci nisu rabili), naziva se koptski. Knjižnica Nag Hammadi pisana je na dva koptska narječja. Čak i među tekstovima prevedenima na isto narječje manje razlike upućuju na veći broj prevoditelja, što ne odgovara broju pisara koji su za sobom ostavili do danas sačuvane prijepise. Gdje postoji više prijepisa, očito je da je u proces njihova nastanka bilo uključeno više prevoditelja koji su svoje prijevode temeljili na različitim grčkim tekstovima. Proces prevođenja vjerojatno je trajao više od stotinu godina i na čitavom egipatskom području.

Svaki je kodeks bio uvezan u kožni uvez. Dimenzije knjige obično su se urezivale u kožu, dok se meka površina označenoga dijela oblagala slojevima rabljenoga papirusa, takozvanom kartonažom, što je nalikovalo tvrdim koricama. Taj je rabljeni papirus sadržavao grčka i koptska pisma i poslovne dokumente, te imena ljudi i mjesta, kao i datume koji su pomogli u određivanju vremena i mjesta proizvodnje korica. Nakon oblaganja korica kartonažom, dio uveza potom bi se savijao na vrhu i dnu, na prednjim i zadnjim koricama, te na vanjskom rubu zadnjih korica. Budući da se linija životinjske kralježnice obično pružala vodoravno preko korica, dio kože koji se sužava prema repu mogao se zadržati u obliku preklopa koji se pružao od vanjskoga ruba prednjih korica. Njemu se dodavala vrpca koja je obuhvaćala zatvorenu knjigu. Ta je praksa vjerojatno preuzeta od proizvođača papirusnih svitaka, koji su rabili slične vrpce kako bi zaštitili svitke i držali ih zatvorenima. Vrpca je također bila potrebna kako bi se kodeks držao zatvorenim. Svaka knjiga iz knjižnice Nag Hammadi ima jedan blok listova savijen na sredini, što je činilo površinu za pisanje (iako je u Kodeksu I glavni blok zamijenjen dvama manjim blokovima). Takvi bi se veliki blokovi odvojili od vanjskoga ruba da nisu bili čvrsto povezani. Kraće vrpce na vrhu i dnu prednjih i zadnjih korica vezale bi se kako bi kodeks bio još čvršće zatvoren.

Dva pronađena uveza (IV i VIII) nemaju preklop na vanjskom rubu prednjih korica, iako imaju uobičajene vrpce. Treći, sličan uvez (V) ima preklop na vanjskom rubu prednjih korica. Te su tri knjige vjerojatno bile načinjene od manjih koža, a loša kakvoća blokova papirusa očito je bila posljedica štedljivosti proizvođača. Drugi uvezi uključuju kožna pojačanja koja štite korice i papirusne blokove od pritiska vrpce koje se protežu duž pregiba na sredini bloka, kao i dvije vodoravne potporne vrpce koje leže između korica i kožnoga pojačanja. Tri su takva uveza (VI, IX i X). Oni čine drugu skupinu uveza, zajedno s još jednim sličnim uvezom (II) koji više ne postoji. Za tu su skupinu karakteristične tehničke prednosti koje smo upravo spomenuli, te estetska kakvoća. Doista, uvez Kodeksa II je veoma lijepo ukrašen i obojan. Četiri ostala uveza (I, III, VII, XI) prilično su grube izrade.

Pisare uključene u proizvodnju trinaest kodeksa možemo razlikovati po njihovim rukopisima. Čini se da je jedan pisar radio na više kodeksa. Naime, jedan je pisar prepisao veći dio Kodeksa I, dok je drugi prepisao raspravu 4 iz Kodeksa I; taj drugi pisar također je prepisao rasprave 1 i 2 iz

Kodeksa XI. Treći je pisar prepisao rasprave 3 i 4 iz Kodeksa XI, napisane na različitim narječjima, kao i Kodeks VII. Stoga tri od četiri knjige čiji uvezi ne upućuju na njihovu međusobnu povezanost, povezuje rukopis prepisivača. No, novija su istraživanja pokazala kako je riječ o različitim prepisivačima, iako su im rukopisi veoma slični. Naime, te je rukopise moguće razlučiti upravo na mjestima gdje je površina iskrivljena zbog uveza, što potvrđuje prvo kategoriziranje koje se temelji na kožnim uvezima.

Dvije skupine sličnih uveza i četiri različita, te rukopis jednoga pisara i rukopisi različitih pisara, upućuju da je knjižnica Nag Hammadi zbirka tekstova koji su izvorno predstavljali zasebne knjige ili su bili sadržani u manjim knjižnicama. To potvrđuje i raspodjela prijepisa. Nijedan kodeks ne sadrži dva prijepisa istoga djela, što nije slučaj ni u knjigama iz iste skupine uveza. Nadalje, ne postoje dva prijepisa istoga djela od ruke jednoga pisara, izuzmemo li jedan izoliran slučaj. Ta se iznimka odnosi na II, 4 i XIII, 2, tj. na dva teksta napisana istim rukopisom i gotovo posve istovjetnim rječnikom. Pa ipak, drugi je prijepis ispao pri trganju Kodeksa XIII, te je samo jedna rasprava sačuvana unutar prednjih korica Kodeksa VI, zajedno s nekoliko uvodnih rečenica iz XIII, 2, na poledini posljednjega lista, što nije moglo biti učinjeno bez uništenja teksta koji se želio sačuvati (XIII, 1). Činjenica da je XIII, 2 odvojen (izuzevši nekoliko neizbježnih uvodnih rečenica) svjedoči o svijesti o nepotrebnosti takvih duplikata. Iz bilješke u Kodeksu VI zaključujemo kako pisar nije želio u svoj prijepis uključiti nešto što je naručitelj prijepisa već posjedovao. Stoga, kada se u čitavoj knjižnici doista pojavi takav duplikat, zaključujemo kako knjige s dvostrukim prijepisima nisu bile namijenjene za knjižnicu od trinaest knjiga. Obje rasprave iz Kodeksa IV nalaze se također i u Kodeksu III, stoga je Kodeks IV suvišan. Postoje ukupno tri prijepisa *Apokrifnoga evanđelja po Ivanu* (II, 1; III, 1; i IV, 1), po jedan iz svake od tri kategorije uveza. Stoga možemo zaključiti kako sadašnja knjižnica potječe iz barem tri manje zbirke.

Datiranje koptskih rukopisa mnogo je nesigurnije od datiranja grčkih rukopisa, ili datiranja poslovnih dokumenata toga doba. Još nije provedena detaljna studija rukopisa iz knjižnice Nag Hammadi, iako se njihov nastanak smješta u posljednju polovicu 4. stoljeća. Sâmi tekstovi ne sadrže datume niti povijesne naznake koje bi omogućile datiranje. No, *Razumijevanje Naše Velike Moći* sadrži jednu naznaku koja bi nam mogla poslužiti kao polazište za datiranje Kodeksa VI: “Odvratite se od nevaljale pohote,

žudnji i (nauka) Anomejaca, zlih hereza koje nemaju temelja!” Dok se sredinom 4. stoljeća aleksandrijski nadbiskup Atanazije skrivao u Pahomijevim samostanima, “anomejski” su heretici doživljavali svoj kratkotrajan procvat u Aleksandriji. Taj je tekst vjerojatno nastao u to doba.

Papirus koji se rabio za pisma i poslovne dokumente, i koji se ponovno rabio kao pojačanje za kožne korice, može se lakše locirati nego listovi koji čine blokove povezane tim koricama. U “kartonaži” Kodeksa VII zapisane su godine 341., 346. i 348. To upućuje na zaključak da uvez Kodeksa VII nije bio proizveden prije 348. godine. Dokument pronađen u kartonaži Kodeksa I spominje “Diospol[is] u blizini Chenobos[kije].” U ostalim se kartonažama spominju i drugi lokaliteti na istom širem području. Čini se da je dio kartonaže iz uveza Kodeksa VII pripadao redovniku imena Sansnos, zaduženog za skrb o stoci, što nedvojbeno upućuje na njegovu povezanost s proizvođačem kožnih uveza. Središte Pahomijeva reda u Pabau, gdje se nalazila bazilika sv. Pahomija, kao i treći pahomijanski samostan u Chenoboskiji, gdje je sâm Pahomije započeo svoj pustinjački život, samo su 8,7 i 5,3 km udaljeni od mjesta na kojemu je bila zakopana knjižnica. Tako se podrijetlo kodeksa iz Nag Hammadija često izjednačavalo s pahomijanskim monaškim redom, čiji je program, između ostaloga, uključivao i opsežne studije književnosti. No, objavljivanje ove kartonaže 1981. potaknulo je preispitivanje dokaza koji su se pokazali manje sigurnima nego što se do tada mislilo. No, za razliku od drugih ponuđenih teorija, veza kodeksa iz Nag Hammadija s pahomijanskim pokretom ostaje i dalje ozbiljna mogućnost.

S obzirom na ortodoksiju pahomijanskih samostana koju odražava *Život sv. Pahomija* i druge monaške legende, neki su znanstvenici bili neskloni povezivati knjižnicu Nag Hammadi s tim samostanima, osim u slučaju da su bili prepisivani za potrebe pobijanja hereze. No, branitelj kršćanskoga pravovjerja ne bi se trudio skupljati nekršćanske tekstove sadržane u knjižnici Nag Hammadi. Osim toga, neki kršćanski tekstovi nisu izričito “heretički”, te nisu morali biti uključeni u tu zbirku. Sama činjenica da je knjižnica nastala kombinacijom nekoliko manjih zbirki upućuje na kršćanske gnostike ili samostane kao proizvođače pojedinih knjiga ili malih zbirki za potrebe njihova vlastitog duhovnog prosvjetljenja, prije nego na lovce na heretike. Budući da je poznata anti-heretička književnost uglavnom grčka, ne bismo smjeli odmah pretpostaviti da je ista tendencija vladala u kopt-

skoj književnosti. Pahomijanska književnost koja se prenosila samostanskim kanalima bila je prilično nezanimljiva.

S obzirom na to da je proizvodnja knjiga bila jedna od vještina svojstvenih samostanima, moguće je da su redovnici trgovali knjigama kako bi pribavili sredstva za život. Mogli bismo također pretpostaviti da su neispisane knjige bile proizvođene u samostanima i prodavane gnosticima (ili nekom drugom) koji su ih potom sami ispunjavali. No, postoje neki dokazi iz toga razdoblja koji upućuju na to da su knjige najprije bile ispisivane a potom uvezivane, kao u slučajevima kada rečenica prolazi preko pregiba na hrptu. U knjižnici Nag Hammadi mrlje su obično prisutne na prvim i posljednjim stranicama, ali ne i na drugim mjestima, što se možda može objasniti vlažnošću kartonaže pri uvezivanju, u kojem slučaju su se papirusni blokovi morali ispisivati prije uvezivanja.

Budući da su u izradu knjižnice Nag Hammadi bili uloženi izvanredni naponi i pozornost, teško je zamisliti da su knjige posljedica antagonizma, pa čak i nezainteresiranosti za njihov sadržaj. Naprotiv, one odražavaju ljubav i upravo religiozno štovanje. Kožni uvezi nisu raskošno ukrašeni u usporedbi s, primjerice, manihejskim knjigama za koje se tvrdilo da su bile optočene draguljima (iako su sačuvani jednostavni drveni uvezi manihejskih kodeksa iz Medinet Madija manje ukrašeni od onih iz Nag Hammadija). Pa ipak, jednostavnost je bila primjerenija pahomijanskim samostanima. *Život sv. Pahomija* izvješćuje: “On je također savjetovao braći neka ne obraćaju pozornost na dražesti i ljepote ovoga svijeta, bilo da je posrijedi primamljiva hrana ili raskošna odjeća, soba ili bogato ukrašena knjiga.” Neki su kožni uvezi bili ukrašeni križevima (II, IV, VIII). Hijeroglif *ankh*, koji je označavao život, a potom je modificiran u *ansatu*, kršćanski križ, nalazi se na izvanredno vješto obrađenom uvezu Kodeksa II, te na kraju *Molitve apostola Pavla*. Simbol ribe koji označava vjerovanje “Isus Krist, Sin Božji, Spasitelj”, pojavljuje se u dvije pisarske bilješke (u kodeksima III i VII). U prvom slučaju ime pisara sačuvano je u komentaru “moje je tjelesno ime Gongessos”, što je vjerojatno latinsko ime Concessus. Pisar je imao i duhovno ime ili titulu - Eugnostos. Čini se da je uživao izvjestan duhovni status, te se obraćao svojim “srodnim svjetlima u nepokvarljivosti”. U tom duhovnom krugu tekst je opisao kao “napisan od Boga”. Čak i ako ta pisarska bilješka ne potječe od pisara koji je prepisao kodeks, nego od ranijega pisara koji je napisao verziju stariju od sačuvanoga prijepisa, pisar Kodeksa III nije smatrao potrebnim ukloniti je, a još manje zamije-

niti je upozorenjem protiv hereze. Međutim, za neke se pisarske bilješke, budući da se nalaze na kraju postojećega kodeksa, može pretpostaviti da ih je sastavio pisar dotičnoga kodeksa. One odražavaju pisarevo mišljenje da je tekst božanskoga podrijetla. Kodeks II završava ovom bilješkom: “Sjetite me se, braćo, [u] vašim molitvama: Mir svecima i onima koji su duhovni.” Kodeks VII završava sličnom bilješkom: “Knjiga pripada očinstvu. Napisao ju je sin. Blagoslovi me, oče. Budi blagoslovljen, oče, u miru. Amen.” Te pisarske bilješke, zajedno s pozornošću poklonjenom ispravljanju pogrešaka, upućuju na to da su pisarska religiozna uvjerenja bila srodna prepisivanim sadržajima.

Možda je uobičajena percepcija monaških redova 4. stoljeća kao krajnje ortodoksnih pokreta anakronizam, te odražava stajališta kasnijih redovnika koji su zabilježili legende o ranijem razdoblju. Pustinjakovo povlačenje u pustinju značilo je i njegovo udaljavanje od Crkve, braće, sakramenata i vlasti. Početkom 4. stoljeća živio je pustinjak imena Hierakas, po zvanju pisar i učeni tumač Biblije, čija su gledišta bila toliko rigidna da je tvrdio kako brak pripada starom savezu, te da nitko tko je vjenčan “ne može naslijediti kraljevstvo nebesko”. Iako je zbog takvoga mišljenja bio označen heretikom, stekao je brojne sljedbenike. *Svjedočanstvo istine* iz knjižnice Nag Hammadi predstavlja slično gledište:

Nitko tko je pod zakonom neće moći vidjeti istinu, jer ne može služiti dvama gospodarima. Oskvrnuće Zakona je očito; no, čistoća pripada svjetlu. Zakon zapovijeda muškarcu da uzme ženu, a ženi da uzme muškarca, da rađaju i množe se poput morskoga pijeska. No, strast u kojoj uživaju zarobljava duše onih koji su ovdje rođeni, koji skvrnave i koji su oskvrnuti, kako bi kroz njih Zakon bio ispunjen. Oni pomažu svijetu; okreću se od svjetla i ne mogu [se otrgnuti] od arhonta [tame] dok ne plate i posljednji [novčić].

Život sv. Pahomija pripovijeda kako je “filozof” iz Panopolisa (Akhmima), gdje je Pahomije sagradio samostan, samo 108 km nizvodno od mjesta gdje je bila zakopana knjižnica Nag Hammadi, kanio provjeriti redovnikovo “razumijevanje svetih knjiga”. Pahomije je poslao svoga pomoćnika Teodora da ga dočeka:

Filozof mu je postavljao pitanja na koja nije bilo teško odgovoriti: “Tko nije bio rođen, a ipak je umro? Tko je bio rođen, ali nije umro? Tko je umro, ali nije vonjao po raspadanju?” Teodor je odgovorio: “Adam nije bio rođen, ali je ipak umro. Henok je bio rođen, ali nije umro. Lotova je žena umrla, ali, postavši stupom soli, nije vonjala po raspadanju.” Prihvativši te odgovore, filozof je otišao.

U ovoj pripovijesti prepoznajemo odjek rasprava koje je Pahomije vodio s kršćanskim gnosticima, prije nego što ih je Epifan sredinom 4. stoljeća nastojao protjerati iz grada.

Godine 367. nadbiskup Atanazije napisao je uskršnju poslanicu u kojoj je osudio heretike i “njihove apokrifne knjige za koje tvrde da su nastale u drevno doba, te ih nazivaju imenima svetaca.” Teodor, tadašnji čelnik pahomijanskih samostana, preveo je poslanicu na koptski i “pohranio je u samostanu kako bi mu poslužila kao pravilo”. Vjerojatno je u to doba još uvijek bilo heretika ili heretičkih knjiga koji su vršili utjecaj na pahomijanski pokret i zbog kojih je takav postupak bio nužan. Naravno, mnogi su tekstovi iz Nag Hammadija doista napisani pod pseudonimima, odnosno, pripisani nekome “svecu” iz prošlosti. Pahomijanska legenda navodi jednu od “tih knjiga koje su napisali heretici” i “nazvali ih imenima svetaca” u kojoj stoji: “Kada je prevarena Eva pojela plod drveta, s đavlom je začela Kaina.” *Hipostaza arhonata* iz knjižnice Nag Hammadi sadrži pripovijest koja na to upućuje:

Tada su vladari došli svome Adamu. Kada su vidjeli njegovu žensku družicu kako s njime razgovara, veoma su se uznemirili; zaljubili su se u nju. Rekli su: “Posadimo u nju svoje sjeme,” i krenuli prema njoj. A ona im se smijala zbog njihova bezumlja i sljepoće; u njihovim je šakama postala drvetom, ostavivši za sobom svoj sjenoviti odraz, svoju sliku; i oni su je teško oskvrnuli. - Oskvrnuli su pečat njezina glasa, a zbog obličja koje su stvorili, bijahu prokleti, kao i [njihova] (vlastita) slika.

Početakom 5. stoljeća, Šenut, opat Bijeloga samostana u Panopolisu, gdje je Pahomije utemeljio svoje samostane i odakle je došao “filozof”, napao je skupinu u obližnjemu hramu Pnuita, koja je za se tvrdila da “nema kralja”, te je obožavala “demijurga” i nije prihvaćala Ćirila, aleksandrijskoga nadbiskupa, kao svoga “prosvjetitelja”. Ti izrazi koje je Šenut posu-

dio od dotične skupine, veoma su prisutni u knjižnici Nag Hammadi, te se može pretpostaviti da je skupina bila kršćansko-gnostička, možda čak i setijanska, iako ih Šenut u svojim polemikama naziva poganskim hereticima. Zaplijenio je njihove “knjige prepune bogohulja” i “svake vrste čarobnjaštva”. Doista, nizovi samoglasnika i nerazumljivih magijskih riječi (Plotin to naziva “siktanjem”) pojavljuju se i u sâmoj knjižnici Nag Hammadi. Zapravo, i sâm je Pahomije u pismima samostanskim čelnicima rabio šifre koje nisu mogli odgonetnuti ni njegovi nasljednici! Stoga, knjižnica Nag Hammadi i Pahomijeve “knjige duhovnih slova” možda i nisu bile tako daleko od onoga što Šenut naziva knjigom magije. Šenut je zaprijetio hereticima izjavivši: “Natjerat ću vas da priznate ... nadbiskupa Ćirila, ili će većina vas umrijeti od mača, a pošteđeni će biti izgnani.” Kao što su svici s Mrtvoga mora bili pohranjeni u posude i skriveni u doba približavanja X. rimske legije, tako je i pohrana u posudu i zakopavanje knjižnice Nag Hammadi možda prethodila približavanju predstavnika rimskih vlasti, koje su tada postale kršćanskima.

Činjenica da je knjižnica Nag Hammadi bila pohranjena u posudi govori o želji njezinih posjednika da je sačuvaju od uništenja. Jer, u takvim posudama nisu bili pohranjeni samo svici s Mrtvoga mora. Naime, na područjima uz Nil otkriveni su brojni biblijski rukopisi skriveni u sličnim posudama, od kojih su neki pohranjeni u blizini Nag Hammadija, te potječu iz istoga razdoblja.

Godine 1952. otkriće rukopisa zakopanih u posudi nekoliko stoljeća poslije kodeksa iz Nag Hammadija, pokazalo je kako najvjerojatnije ta djela, a ne knjižnica Nag Hammadi, predstavljaju ostatke knjižnice pahomijanskoga monaškoga reda. Jer, to je otkriće uključivalo arhivske prijepise službenih pisama opata pahomijanskoga reda. Ostali materijal predstavlja očekivani sadržaj pahomijanske knjižnice: biblijske, apokrifne, martirološkijske i druge tekstove. Postoje također i neki grčki (i latinski) tekstovi, čija se prisutnost može objasniti pretpostavkom da su pripadnici pahomijanskoga pokreta prije stupanja u Red predavali samostanu svoju imovinu koja je možda uključivala nekršćanske tekstove. Ti su tekstovi vjerojatno potom pohranjivani u samostanske arhive, poput ostalih dokumenata, te se više nisu rabili.

Otkriće iz 1952. odnosi se na takozvane Dokumente iz Dishne, budući da je Dishnā veliki grad pokraj rijeke i željeznice, a u njemu se trgovalo tekstovima. No, lokalitet se zapravo nalazi u podnožju Jabal Abū Mane

(Manā), 5,5 km sjeverozapadno od Dishne i, što je još značajnije, 5 km sjeveroistočno od središta pahomijanskoga reda, te 12 km istočno od mjesta otkrića kodeksâ iz Nag Hammadija. U znanstvenim krugovima pronađeni su rukopisi poznati kao Papirusi iz Bodmera, budući da je najveći dio dokumenata pribavila knjižnica grada Bodmera u blizini Ženeve. No, tek je nedavno, u procesu traganja za podrijetlom kodeksâ iz Nag Hammadija, identificirano i javno objavljeno podrijetlo Papirusa iz Bodmera, koje je do tada bilo poznato samo ograničenim krugovima trgovaca starinama.

Biblija spominje zakopavanje knjige u posudi kao način njezina očuvanja, te spaljivanje knjige kao način njezina uništenja (Jer 32:14-15; 36:23). *Život sv. Pahomija* izvješćuje da je Pahomije, smatrajući Origena heretikom, uništio jednu njegovu knjigu bacivši je u vodu i izjavivši kako bi je spalio da se u njoj ne spominje ime Gospodnje. Krajem 4. stoljeća, kršćansko spaljivanje aleksandrijske knjižnice, najveće riznice pisane riječi drevnoga svijeta, upućuje da bi takvo rješenje svakako bilo primijenjeno da je netko želio uništiti knjižnicu Nag Hammadi. Ako su kodeksi bili dio pahomijanske knjižnice, njih ne bi uništili lovci na hereze, nego pobožni pripadnici Reda. Potonji su ih, čini se, vrednovali do te mjere da su ih pohranili u posudu i zakopali, kako bi ih sačuvali za buduće naraštaje.

Dva teksta iz knjižnice Nag Hammadi sadrže podatke o njihovoj pohrani na planini, gdje su imali ostati do kraja vremena. *Evandjelje po Egipćanima* završava sljedećim riječima:

Veliki Set napisao je ovu knjigu slovâ u stotinu i trideset godina. Pohranio ju je na planini zvanoj Charaxio, kako bi, u posljednje doba, ... došao i otkrio tu neiskvarenu, svetu rasu velikoga spasitelja, i one koji će prebivati s njima u ljubavi, i velikog, nevidljivog, svetog Duha, i njegova jedinorođenoga Sina...

Na završetku *Alogena* pojavljuje se slična ideja:

Zapiši ono što ću ti ispriповijediti i na što ću te podsjetiti u korist onih koji će, poslije tebe, biti dostojni. Ovu knjigu ostavi na planini i zazovi čuvara: "Dođi, Strašni".

Sa svake strane doline Nila uzdižu se strme litice. Dio litice na desnoj obali, koja označuje granicu doline Nila i pustinje između Chenoboskije

i Pabaua, naziva se Jabal al-Târif. Stršeća stijena koja podsjeća na stala-gmit u pretpovijesno je doba otrgnuta od stijene i ostala ležati na talusu (nagnutoj stjenovitoj zaravni koja se tijekom vremena oblikuje u svojevrsan potporanj u podnožju litice). Ispod sjeverne strane jednoga od velikih, poput bačve oblikovanih komada toga slomljenoga potpornja, bila je skrivena posuda s knjižnicom Nag Hammadi.

Na stijeni, na vrhu talusa, na koji se lako može popeti, u drevno su doba bili opljačkani grobovi Pepija I. i II., vladara VI. dinastije (2350.-2200. god. pr. Kr.). Te su grobnice postale hladne špilje u kojima se redovnik mogao povlačiti u samoću, poput sâmoga Pahomija, ili je u njima pustinjač mogao pronaći svoje prebivalište. Grčke molitve Zeusu Serapisu, uvodne rečenice biblijskih Psalama na koptskom, te kršćanski križevi, sve je to crvenom bojom naslikano na zidovima špilja, te svjedoče o njihovoj uporabi. Možda su i čuvari knjižnice Nag Hammadi rabili te špilje, što bi objasnilo odabir upravo toga skrovišta za pohranu dragocjenih tekstova. Posuda je ondje počivala tisućljeće i pol...

3. Otkriće

Seljaci iz područja Naj' Hammadi u Gornjem Egiptu u prosincu gnoje zemlju talusom Jabala al-Tārifa, prenoseći ga na devama do svojih polja. Dva brata, Muhamed i Kalif 'Alī iz klana al-Sammān, natovarili su svoje deve na južnoj strani ležećega kamenog bloka i, kopajući oko njegova podnožja, otkrili posudu. Muhamed 'Alī izvijestio je kako se isprva bojao razbiti posudu, čiji je poklopac možda bio zapečaćen smolom, misleći da je u njoj zatvoren div. No, pomislivši kako posuda možda sadrži zlato, skupio je hrabrost i razbio je pijukom. U zrak su odletjela svjetlucava zrnca - ni divovi ni zlato, ali možda komadići papirusa! Zamotao je knjigu u svoju tuniku, prebacio je preko ramena, odvezao devu i krenuo kući, u kolibu u seocetu al-Qasr, drevnoj Chenoboskiji, gdje je Pahomije započeo svoj kršćanski život.

Pola godine poslije toga, u noći 7. svibnja, 1945., dok je kao noćni čuvar stražario nad opremom za navodnjavanje polja, otac dvojice braće, imena 'Alī, ubio je razbojnika. Sljedećega je jutra sâm bio ubijen u krvnoj osveti. Otprilike mjesec dana poslije otkrića knjiga, seljak imena Ahmed zaspao je za dnevne žege uz prašnjavu cestu u blizini kuće Muhameda 'Alija, stavivši

uza se posudu melase od šećerne trske, koju je kanio prodati. Neki mu je susjed dojavio da je ubojica njegova oca Muhamed 'Alī. Smjesta je otrčao kući i vijest priopćio svojoj braći i obudovjeloj majci koja je sedmorici svojih sinova naložila neka naoštre svoje pijuke. Obitelj se potom obrušila na svoju žrtvu, odsjekavši Muhamedu udove, iščupavši mu srce i proždrijevši ga, kao završni čin krvne osvete.

Ahmed je bio sin šerifa Ismaila Huseina, snažnoga čovjeka koji je bio postavljen za čelnika al-Qasra, iako je pripadao plemenu Hawāra, čiji se članovi nisu smatrali Arapima, iako su za se tvrdili da potječu izravno od Proroka. Selo Hawāra, Hamrah Dūm, nalazi se u podnožju Jabala al-Tārifa, te se Muhamed 'Ali bojavao vratiti na mjesto otkrića. Naime, Ahmedov brat osvetio se ubivši dva člana klana al-Samman. Čak deset godina poslije, Ahmedov sin, tada tinejdžer, čuo je da će u al-Qasru biti pogreb jednoga člana obitelji Muhameda 'Alija. Svoju je muževnost dokazao ušavši kradomice u grad i pucajući na pogrebnu povorku. Jednoga je člana ubio a jednoga ranio. Muhamed 'Ali ponosno je pokazivao ranu tik iznad srca, kako bi dokazao da je osveta bila neuspješna. No, uporno je odbijao vratiti se na liticu i pokazati mjesto otkrića, sve dok ga obećanje o prikrivanju identiteta novom odjećom, vladina pratnja i, naravno, određen novčani iznos, nisu uvjerili da promjeni mišljenje.

Stanovnici al-Qasra toliko su prezirali šerifova sina da na saslušanju nije bio nazočan niti jedan svjedok. No, tijekom toga razdoblja policija je svake večeri pretraživala kuću Muhameda 'Alija, u potrazi za oružjem. Saznavši da su knjige kršćanske, nedvojbeno na temelju koptskoga pisma, Muhamed 'Ali zamolio je Bazilijusa 'Abd al-Masiha, koptskoga svećenika iz al-Qasra, neka pohrani knjige u svojoj kući, budući da njegov dom policija neće pretraživati. Koptski se svećenici žene, a supruga toga svećenika imala je brata imena Ragib Andravus, koji je obilazio okolna sela podučavajući stanovništvo engleskom jeziku i povijesti, u župnim školama Koptske Crkve. Jednom tjedno, kada je podučavao u al-Qasru, smjestio se u domu svoje sestre. Ugledavši jednu od knjiga (Kodeks III), prepoznao je njezinu moguću vrijednost i uvjerio svećenika neka mu je da. Potom ju je odnio u Kairo i pokazao je koptskom liječniku Georgeu Sobhiju, koji je proučavao koptski jezik. Ovaj je zatim pozvao stručnjake iz Odjela za starine, koji su preuzeli knjigu složivši se da će za nju Ragibu platiti 300 funta. Poslije mnogih otezanja, Ragib je konačno primio 250 funta, uz obvezu da Kopt-

skome Muzeju, u kojemu je pohranjena knjiga, daruje dar u vrijednosti od 50 funta. Muzej je kao datum predaje zabilježio 4. listopada, 1946.

Misleći da su knjige bezvrijedne, a možda čak i izvor nesreće, Alijeva je udovica dio tekstova spalila u peći (vjerojatno Kodeks XII, od kojega je ostalo samo nekoliko nepotpunih listova). Nepismeni muslimanski susjedi trampili su ili kupili ostatak za smiješne iznose. Jednu je knjigu posjedovao izvjesni Nashid Bisadah, koji ga je povjerio trgovcu zlatom iz Nag Hammadija kako bi ga ovaj prodao u Kairu, a potom s njime podijelio zaradu. Navodno je neki trgovac žitom pribavio drugu knjigu i prodao je u Kairu za tako visoku cijenu da je ondje ubrzo otvorio svoju trgovinu. Stanovnici al-Qasra kažu da je to bio Fikri Jabra'il, danas vlasnik "Trgovine Nag Hammadi" u Kairu. Međutim, on tvrdoglavo poriče bilo kakvu povezanost s tom pričom, iako priznaje kako mu je ona poznata. Bahij 'Ali, jednooki odmetnik iz al-Qasra, pribavio je većinu knjiga. U pratnji tamošnjega poznatog trgovca starinama, Dhaki Baste, otputio se u Kairo. Svoje su knjige najprije ponudili trgovini Mansoor, u hotelu Shepherds, a potom Phokionu J. Tanou, koji je kupio sve knjige, a zatim je otišao u Nag Hammadi, kako bi ondje pribavio ostatak.

Veći dio Kodeksa I iz Egipta je iznio belgijski trgovac starinama, Albert Eid. Pokušao ga je prodati u New Yorku i Ann Arbor 1949., ali bez uspjeha. Eidova udovice Simone prodala ga je 10. svibnja, 1952. Institutu Jung iz Züricha, koji ga je imenovao "Jungovim kodeksom". Poslije objavljivanja kodeksa, dio po dio vraćan je u Kairo, odnosno u Koptski Muzej. U međuvremenu, Tanovu je zbirku preuzeo egipatski Odjel za starine, kako bi spriječio njezino iznošenje iz zemlje. Poslije Naserova dolaska na vlast, zbirka je bila nacionalizirana uz kompenzaciju u iznosu od 4000 funta. Danas se cjelokupna knjižnica Nag Hammadi nalazi u Koptskom Muzeju.

U doba otkrića knjižnice, direktor Koptskoga Muzeja, Togo Mina, studirao je u Parizu kod opata Étiennea Driotona, koji je poslije postao direktor Egipatskoga odjela za starine. Togo Mina bio je kolega supruge Jeana Doressesea, mladog francuskog učenjaka koji je došao u Egipat kako bi proučavao koptske samostane. Togo Mina sa zadovoljstvom mu je omogućio pristup Kodeksu III i zajedno s njim počeo planirati francusko izdanje knjižnice. Nažalost, Mina je umro 1949. Godine 1956., sastanak nekolicine članova međunarodnoga odbora u Kairu doveo je do objavljivanja *Evandjelja po Tomi* 1959. Jungov kodeks postupno je objavljivao u 6 knjiga, od 1956. do 1975. U međuvremenu je novi direktor Koptskoga Muzeja, Pahor Labib,

planirao objavljivanje većega dijela knjižnice s njemačkim znanstvenicima Alexanderom Böhligom i Martinom Krauseom.

Početakom 60-ih godina, generalni direktor UNESCO-a, René Maheu, sklopio je sporazum s ministrom kulture i Nacionalnim vodstvom Ujedinjene Arapske Republike, Saroiteom Okachaom, o objavljivanju cjelovitoga izdanja preko međunarodnoga odbora kojeg su imali izabrati Egipat i UNESCO. No, kada je ustanovljeno da su mnogi tekstovi već određeni za objavljivanje, plan UNESCO-a ograničen je na pretisak. Projekt je uglavnom mirovao, sve dok krajem 1970. nije bio imenovan međunarodni odbor za kodekse iz Nag Hammadija. *Pretisak kodeksâ iz Nag Hammadija* objavio je E. J. Brill u dvanaest knjiga, između 1972. i 1984. Do sada su objavljeni i mnogi ranije dodijeljeni tekstovi, te se trenutno pripremaju cjelovita izdanja na engleskom, njemačkom i francuskom. Ova se zbirka temelji na prijevodima iz engleske zbirke od sedamnaest knjiga naslovljene *Koptska gnostička knjižnica (The Coptic Gnostic Library)*.

Objavljivanje *Knjižnice Nag Hammadi na engleskom (The Nag Hammadi Library in English)* predstavlja tek prvi korak, jer označava nov početak u proučavanju gnosticizma. Prije stotinu godina, studenti su učili o gnosticizmu kako bi znali o čemu su pričali crkveni oci i lovci na heretike. Na prelasku iz 19. u 20. stoljeće, Škola povijesti religija proširila je tu domenu studija, tragajući za podrijetlom gnosticizma diljem drevnoga Bliskog Istoka. Između dva svjetska rata, Hans Jonas dao je filozofsko tumačenje gnosticizma koje ga je prvi put učinilo prihvatljivim načinom shvaćanja postojanja. Rudolf Bultmann potom je dao novo tumačenje Novoga zavjeta, u kontekstu interakcije s gnosticizmom, što je uključivalo i prihvaćanje i protivljenje. Pa ipak, rezultati istraživanja podrijetla, prirode i utjecaja gnosticizma prilično su nesigurni, kao da pravo otkriće tek slijedi. Ne možemo ostati hladnokrvni pred bistrinom, konstruktivnošću i učenju intuiciji znanstvenika koji su iz ograničenih i sekundarnih izvora uspjeli izgraditi radnu hipotezu koja je veoma dobro funkcionirala. Pa ipak, otkriće knjižnice Nag Hammadi skrenulo je pozornost na dvojbenu vjerodostojnost tih izvora. Čak je i sâmo otkriće knjižnice bilo slučajno, a njezin je sadržaj prilično arbitraran. No, priliv novoga, do tada nepoznatoga materijala koji uključuje, po svome se značaju neminovno suprotstavlja koncepcijama prijašnjih znanstvenika. U najboljem slučaju ti su novi izvori isprva smatrani nedostatnima, stoga je očekivanje rezultiralo stagnacijom. Budući da nam je sada dostupna cjelokupna knjižnica Nag Hammadi, pravo je vrijeme za

udruživanje snaga, za preispitivanje povijesti gnosticizma, njegovo konačno razumijevanje i, naravno, postavljanje novih pitanja. Studentskom se naraštaju iznimno rijetko pružaju takve prilike! Neka čitatelji *Knjižnice Nag Hammadi na engleskom* podijele taj ushit i odgovornost s onima koji su je objavili.

TAJNA KNJIGA JAKOVLJEVA

(1,2)

Uvod: *Francis E. Williams*
Preveo na engleski: *Francis E. Williams*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

Tajna knjiga Jakovljeva djelo je nepoznatoga autora, koje je prevedeno s grčkoga na koptski. Prema podatku sadržanom u evanđelju, to je poslanica koju je napisao Jakov, Gospodinov brat; ime navodnoga primatelja je nečitljivo, no možda je bila upućena ranokršćanskom heterodoksnom učitelju Cerinthusu. Poslanica sadrži tajni zapis ili “apokrif” - odatle i naš naslov. Taj je apokrif namijenjen nekolicini izabраниh - među učenicima samo Jakovu i Petru - no spasenje je obećano onima koji prime poruku.

“Jakovljeva” poslanica navodi da je apokrif napisan hebrejskim pismom, te spominje još jedan, mnogo značajniji apokrif, koji je Jakov već poslao. Te su pojedinosti vjerojatno umetnute zbog dramatičnosti.

Apokrif, koji sadrži većinu našeg teksta, navodi kako se Isus ukazao svojim učenicima 550 dana poslije uskrsnuća, te da je izabrao Petra i Jakova kako bi ih “ispunio” i dao im, u nizu govora, svoje konačno i definitivno učenje, koje je do tada iznosio samo “u parabolama”. Isus potom uzlazi do Očeve desne ruke, pri čemu ga Jakov i Petar besuspješno pokušavaju slijediti. Ovdje završava apokrif; poslanica se potom nastavlja, navodeći kako otkrivenje nije bilo namijenjeno Isusovim učenicima, nego “djeci” koja će poslije “biti” rođena. Iako su učenici povjerovali u otkrivenje, bili su gnjevni zbog djece koja će doći poslije, stoga ih je Jakov odaslao u druge zemlje. To bi moglo objasniti zašto ovaj tekst nije bio uključen u apostolske propovijedi (ili kanon?).

Isusovi govori sadržani u apokrifu djelomice su piščevo djelo, iako uključuju i stariji materijal koji je, kako se čini, proizvod složene usmene, a možda i pismene predaje. Dio toga materijala može se usporediti s onim u pozadini kanonskih evanđelja. U svojim govo-

rima Isus objavljuje da je sišao s nebesa kako bi spasio “ljubljene” sinove Božje, pozivajući ih neka ga slijede na povratku u mjesto odakle je (su?) došao (došli?). Uvjerava ih u spasenje, istodobno ih bodreći u njihovoj ustrajnosti i gorljivosti i upozoravajući da bi mogli biti izgubljeni. Međutim, prvi i najduži govor posvećen je uzdizanju mučeništva. Njegov specifičan stil, oblik i tematika upućuju da je govor možda kasnija interpolacija.

Jasno je da su osobe kojima je poslanica upućena sebe razlikovale od šire Kršćanske crkve. Vjerojatno su odbacivale nauk okajanja; svakako nisu prihvaćale drugi Kristov dolazak i sveopće uskrsnuće, nadajući se kako će uzaći, u duši ili duhu, u kraljevstvo nebesko, za koje su vjerovali da se nalazi u njima samima. Takvo gledište, uz sveprisutnu i tipičnu gnostičku terminologiju, navela je mnoge istraživače na zaključak da je to djelo kršćansko-gnostičko, iako mu nedostaje valentinovska i, uopće, gnostička teologija. Izvješće o posebnom Isusovu ukazanju poslije njegova uskrsnuća, te pozivanje na Jakova kao izvora tajne i vrhunske predaje, sredstva su kojima su se gnostici često koristili kako bi legitimizirali svoju poruku.

Uzdizanje mučeništva, Jakovljeva “poslanica”, te opis Isusova ukazanja učenicima, možda su samo od sekundarnog značaja; ta i druga pitanja koja se odnose na književnu povijest dokumenta već su bila predmetima istraživanja, i zaslužuju daljnje studije. Pretpostavlja se da je tekst bio napisan prije 150. god. po Kr., no još se uvijek može govoriti o “sjećanju” na Isusove govore i njihovo zapisivanje. Naime, neki tvrde da se takav izričaj ne bi rabio poslije ustanovljavanja kanona. Tajna knjiga Jakovljeva umnogome nalikuje “oproštajnim razgovorima” iz četvrtoga evanđelja, ili neovisnim razgovorima o istim pitanjima. U svakom slučaju, apokrif nije mogao nastati kasnije od 314. god. po Kr., kada su okončani progoni crkve, a samim time i rizik mučeništva.

TAJNA KNJIGA JAKOVLJEVA

(I 1, 1-16, 30)

†

[Jakov] piše [...] thos(u, op. prev.): Mir [s vama od] Mira, [ljubav od] Ljubavi, [milost od] Milosti, [vjera] od Vjere, život od Svetoga Života!

Budući da si zatražio da ti pošaljem tajnu knjigu koju su mi razotkrili Petar i Gospodin, ne mogu te odbiti niti poreći (?); no, [napisao] sam je hebrejskim slovima i poslao je tebi, samo tebi. Kako si ti nositelj spasenja svetaca, nastoj i pobrini se da za ovaj zapis i ono što Spasitelj nije želio razotkriti svima nama, dvanaestorici njegovih učenika, ne dođe do drugih. Ali, blagoslovljeni oni koji će biti spašeni vjerom (koju sadrže, op. prev.) ove riječi.

Prije deset mjeseci poslao sam vam još jednu tajnu knjigu koju mi je razotkrio Spasitelj. S obzirom na okolnosti, smatrajte je kao otkrivenje upućeno meni, Jakovu, a ovu **2** [*neprevedivi fragmenti*] dvanaest učenika sjedili [su] zajedno, prisjećajući se onoga što je Spasitelj rekao svakome od njih, bilo u tajnosti ili otvoreno, i [zapisujući to] u knjige - [Ali, ja] sam pisao ono što je bilo u [mojoj knjizi] - gle, Spasitelj se pojavio, [nakon] što [nas] je napustio [dok smo] gledali za njim. A pet stotina pedeset dana od njegova uskrsnuća iz mrtvih, rekli smo mu: “Jesi li nas napustio i udaljio se od nas?”

No, Isus reče: “Ne, nego ću otići na mjesto odakle sam došao. Želite li poći sa mnom, pođite!”

Oni odgovoriše: “Ako nam zapovijediš, poći ćemo.”

On reče: “Zaista, kažem vam, nikada nitko neće ući u kraljevstvo nebesko na moju zapovijed, nego (samo) ako ste sâmi ispunjeni. Ostavite Jakova i Petra nasamo sa mnom, da ih ispunim.” I pozvavši tu dvojicu, odveo ih je na stranu, rekavši drugima neka se nastave baviti svojim poslom.

Spasitelj reče: “Primili ste milost **3** [*neprevedivi fragmenti*] Zar ne želite biti ispunjeni? Vaše je srce opijeno; zar ne želite biti trijezni? Stidite se! Od sada, budni ili spavajući, sjetite se da ste vidjeli Sina Čovječjega i govorili s njime i slušali ga. Jao onima koji su vidjeli Sina Čovječjega; blagoslovljeni

oni koji nisu vidjeli čovjeka, i oni koji nisu bili s njime, i oni koji s njime nisu razgovarali, i oni koji od njega ništa nisu čuli; vaš je život! Znajte, stoga, da vas je on izliječio od vaših bolesti, kako biste vladali. Jao onima koji su se oslobodili svojih bolesti, jer će ponovno oboljeti. Blagoslovljeni oni koji bolesti nisu iskusili, ja sam pronašao olakšanje prije nego što sam obolio; vaše je kraljevstvo Božje. Stoga, kažem vam, 'Ispunite se i ne ostavljajte u sebi praznine, jer, onaj koji dolazi može vas ismijati.'

Tada Petar progovori: "Tri puta si nam, evo, rekao **4**: '[Ispunite] se; [ali] mi smo ispunjeni.'

[Spasitelj odgovori]: ["Rekao sam vam] da se [ispunite] kako ne [biste žudjeli]. Međutim, [oni koji žude], neće [biti spašeni]. Jer, dobro je biti ispunjen, a žudjeti je loše. Stoga, jednako kao što je dobro da žudite, a loše da budete ispunjeni, onaj koji je ispunjen (ujedno i, op. prev.) žudi. Stoga, onaj koji je ispunjen (ujedno i, op. prev.) žudi, a onaj koji žudi ne postiže ispunjenje kao što ga postiže onaj koji žudi, a onaj koji je ispunjen postiže savršenstvo. Stoga, morate žudjeti da biste bili ispunjeni, i budite ispunjeni da biste mogli žudjeti i da biste se još više ispunili. Ispunite se, stoga, Duhom, ali žudite za razumom, jer razum [pripada] duši; njegova je (narav ona) duše."

No, ja rekoh: "Gospodine, pokorit ćemo ti se ako to želiš, jer, ostavimo svoje očeve, majke i sela kako bi smo te slijedili. Stoga, usliši nas da ne padnemo u iskušenje đavla, onoga koji je zao."

Gospodin odgovori: "Kakva je vaša zasluga ako vršite volju Oca, a on vam je nije darovao dok vas je Sotona iskušavao?" No, ako vas Sotona muči i proganja, a vi vršite njegovu (Očevu) **5** volju, [kažem] vam da će vas ljubiti i učiniti vas jednakima meni, i znajte da [ćete] postati ljubljani kroz njegovu providnost, jer ste to sâmi izabrali. Zar nećete, stoga, prestati ljubiti tijelo i bojati se patnji? Zar ne znate da vaše muke tek dolaze, i da ćete biti lažno optuživani? Bit ćete bačeni u tamnicu i nezakonito osuđeni. Razapet će vas [bez] razloga, i [sramno] pokopati, kao što je i meni učinio onaj koji je zao. Zar ćete štedjeti tijelo, vi koje Duh okružuje poput zidina? Ako razmišljate o tome koliko je dugo svijet postojao [prije] vas, i koliko će dugo postojati poslije vas, znajte da je vaš život kao jedan dan, a vaše patnje kao jedan sat. Jer, dobro neće ući u svijet. Stoga, prezirite smrt i mislite na život! Sjetite se moga križa i moje smrti, i živjet ćete!"

No, ja sam mu rekao: "Gospodine, ne spominji nam križ i smrt, jer oni su daleko **6** od tebe."

Gospodin mi odgovori: “Zaista, kažem vam, nitko neće biti spašen ako ne vjeruje u moj križ. No, kraljevstvo Božje pripada onima koji su vjerovali u moj križ. Stoga, tražite smrt, poput mrtvih koji traže život; jer, ono što traže bit će im otkriveno. Što im može nauditi? A vi, kada istražujete smrt, ona će vas podučiti izboru. Zaista, kažem vam, nitko među onima koji se boje neće biti spašen; jer, kraljevstvo [Božje] pripada onima koji se prepuste smrti. Postanite boljima od mene; postanite poput sina Duha Svetoga!”

Ja ga potom upitah: “Gospodine, kako ćemo proricati onima koji od nas traže da im proričemo? Jer, mnogi to traže i od nas očekuju proročanstvo.”

Gospodin odgovori: “Zar ne znate da je proročka glava odsječena s Ivanom?”

No, ja ga upitah: “Gospodine, zar se proročka glava može odstraniti?”

Gospodin mi odgovori: “Kada saznate što ‘glava’ znači, i da proročanstvo dolazi iz glave, (tada) ćete razumjeti što znači “Njegova je glava bila 7 odstranjena.” Isprva sam vam govorio u usporedbama, i niste razumjeli; sada vam govorim otvoreno, i još uvijek ne razumijete. Pa ipak, vi ste mi služili kao usporedba u usporedbama, i kao ono što je otvoreno u (riječima) koje su otvorene.

“Požurite kako biste bili spašeni prije nego što to postane nužno! Budite gorljivi po vlastitoj volji i, ako je moguće, stignite čak i prije mene; jer, tako će vas Otac ljubiti.

“Mrzite licemjerje i zlu misao; jer, to je misao koja rađa licemjerje; no, licemjerje je daleko od istine.

“Ne dopustite da kraljevstvo nebesko izblijadi; jer, ono je poput palmina drveta čiji su plodovi pali na zemlju. Oni (tj. pali plodovi) su se razlistali a njihova se utroba osušila. Tako je i s plodovima koji su izrasli iz toga jednoga korijena; kada je bio ubran (?), plod su nosili mnogi (?). On (korijen) je svakako dobar, (i) da možete sada iznjedriti nove biljke, pronašli biste ga.

“Budući da sam već proslavljen na taj način, zašto me zadržavate kada želim otići? 8 Jer, poslije [napora], nagovorili ste me da ostanem s vama još osamnaest dana, kako biste čuli usporedbe. Nekima je bilo dovoljno [čuti] nauk i razumjeti ‘Pastire’, ‘Sjeme’, ‘Građevinu’, ‘Svjetiljke djevicâ’, ‘Plaću radnikâ’, ‘Didrahmu’ i ‘Ženu’.

“Zaslužite riječ! Jer prvi dio riječi je vjera; drugi ljubav; treći djela; iz toga dolazi život. Jer, riječ je poput zrna pšenice; kada ga sijač posije, on u nj vjeruje; kada izraste u stabljiku, sijaču je drago, jer umjesto jednoga

vidi mnogo zrna. A kada je radio, bio je spašen jer je od njega uzeo i jeo, (a neka) je (zrna, op. prev.) ostavio kako bi ih ponovno posijao. Tako i vi možete primiti kraljevstvo nebesko; ako ga ne primite znanjem, nećete ga pronaći.

“Stoga, kažem vam, budite trijezni i ne dajte se obmanuti! Mnogo puta sam vam rekao, kao i tebi sâmome, Jakove: ‘Budite spašeni!’ I zapovijedio sam ti da me slijediš i podučio te onome što ti je govoriti pred arhontima. Eto, sišao sam, govorio i prošao muke i odbacio svoju krunu **9** nakon što sam vas spasio. Jer, sišao sam kako bih među vama prebivao i kako biste vi prebivali sa mnom. Našavši da su vam kuće bez krovova, načinio sam sebi prebivalište u kućama koje su me mogle primiti u vrijeme moga silaska.

“Stoga, vjerujte u me, moja braćo; shvatite što je velika svjetlost. Ocu nisam potreban, jer, ocu nije potreban sin, nego je sinu potreban otac. Zato idem k njemu. Jer, Ocu Sina niste potrebni.

“Poslušajte riječ; shvatite znanje; ljubite život i nitko vas neće progoniti niti ugnjetavati, osim vas sâmih.

“O, vi jadni; O, vi nesretni; O, lašci; O, krivotvoritelji znanja; O, vi koji grijешite protiv Duha; možete li još slušati, kada vas je natjerao da odmah govorite; možete li spavati, kada vas je natjerao da se odmah probudite, kako bi vas kraljevstvo nebesko moglo primiti? **10** Zaista, kažem vam, lakše je čistome okaljati se i čovjeku svjetlosti lakše je pasti u tamu, nego vama vladati ili ne vladati.

“Sjetio sam se vaših suza, vaših jadikovki i vaše žalosti, (dok govorite): ‘One su daleko iza nas.’ Ali sada, vi koji ste izvan Očeva nasljedstva, plačite kada je to potrebno i jadikujte i propovijedajte što je dobro, jer Sin silazi kako je i primjereno. Zaista, kažem vam, da sam bio poslan onima koji me slušaju, i da sam s njima razgovarao, nikada ne bih sišao na zemlju. Stidite se zbog toga.

“Znajte, napustit ću vas i otići, i ne želim više boraviti među vama, kao što ni vi niste željeli. Stoga, slijedite me, brzo. Zato vam kažem: ‘Zbog vas sam sišao.’ Vi ste ljubljani; vi ste oni koji će u drugima potaknuti život. Prizivajte Oca, često molite Boga i on će vam dati. Blagoslovljen onaj koji vas je vidio s njime, kada je On bio proglašen među anđelima i slavljem među svecima; vaš je život. Radujte se i budite zadovoljni kao **11** sinovi Božji. Čuvajte njegovu volju kako biste mogli biti spašeni; prihvatite moju opomenu i spasite se. Za vas posređujem kod Oca, i on će vam oprostiti.”

Kada smo čuli te riječi, ispunila nas je radost, jer smo tugovali zbog riječi koje smo prije spominjali. No, kada nas je vidio radosne, rekao je: “Jao vama koji nemate posrednika! Jao vama koji žudite za milošću! Blagoslovljeni oni koji su otvoreno progovorili i tako zaslužili milost. Usporedite se sa strancima; kakvi su oni u očima vašega grada? Zašto brinete kada se svojom voljom odmećete i odvajate od svoga grada? Zašto svojevoljno napuštate svoje prebivalište, ostavljajući ga onima koji u njemu žele prebivati? O, odmetnici i bjegunci, jao vama, jer bit ćete uhvaćeni! Možda mislite da Otac ljubi ljudski rod, ili da ga se može pridobiti bez molitava, ili da nekome udjeljuje otpuštenje u korist drugoga, ili da uslišava onoga koji traži? - Jer, on poznaje žudnju, kao i potrebe tijela! - (Mislite li) da ovo (tijelo) ne zaslužuje dušu? Jer, bez duše tijelo ne griješi, kao što **12** duša ne može biti spašena bez duha. No, ako je duša spašena (kada je) lišena zla, i ako je duh također spašen, tada je tijelo oslobođeno od grijeha. Jer, dušu uzdiže duh a tijelo je ubija; odnosno, ona (duša) samu sebe ubija. Zaista, kažem vam, on ni u kojemu slučaju duši neće oprostiti grijeh, niti tijelu krivicu; jer, nitko od onih koji su nosili tijelo neće biti spašen. Mislite li da su mnogi pronašli kraljevstvo nebesko? Blagoslovljen onaj koji je sebe vidio kao četvrtoga na nebu!”

Kada smo čuli te riječi, obuzeo nas je nemir. No, vidjevši kako smo se uznemirili, rekao je: “To vam govorim kako biste sâmi sebe spoznali. Jer, kraljevstvo je nebesko poput prokljaloga zrna. Kada proklija, ono baca svoje sjeme i čini da zemlja rodi i sljedeće godine. Tako i vi požurite, kako bi u vama prokljao život i kako biste se ispunili kraljevstvom!”

“Dok sam s vama, slušajte me i pokoravajte mi se; ali, kada vas napustim, sjećajte me se. I sjećajte me se zato što me niste poznavali dok sam bio s vama. Blagoslovljeni oni koji su me poznavali; jao onima koji su čuli, ali nisu povjerovali! Blagoslovljeni oni koji **13** [su povjerovali] ne vidjevši!

“Još jednom [vas uvjeravam], jer razotkrio sam se vama koji gradite kuću, veoma korisnu, jer u njoj nalazite utočište, (kuću, op. prev.) koja će ostati stajati pokraj kuće vaših susjeda, kada se ona počne rušiti. Zaista, kažem vam, jao onima zbog kojih sam ovdje poslan; blagoslovljeni oni koji uzađu k Ocu! Još jednom vas opominjem, vas koji jeste; postanite poput onih koji nisu, kako biste bili s onima koji nisu.

“Ne učinite kraljevstvo nebesko pustinjom u vama. Ne budite ponosni zbog svjetlosti koja obasjava, nego prema sebi budite onakvi kakav sam ja prema vama. Zbog vas sam bio proklet, zbog vašega spasenja.”

No, na te riječi Petar odgovori: “Gospodine, najprije nas svesrdno upućuješ na kraljevstvo nebesko, a potom nas od njega odvraćaš; katkada nas uvjeravaš i privlačiš k vjeri i obećavaš nam život, a potom nas ponovno tjeraš iz kraljevstva nebeskog.”

No, Gospodin nam odgovori: “Mnogo sam vam puta dao vjeru; dapače, tebi sam se razotkrio, **14** Jakove, a vi me niste upoznali. Sada vas ponovno vidim kako se radujete; i kada ste ispunjeni obećanjem života, jeste li i dalje tužni? Žalite li kada ste uvedeni u kraljevstvo? Kroz vjeru [i] znanje vi ste primili život. Stoga, ne obazirite se na odbacivanje kada ga čujete, nego se radujte kada čujete obećanje. Zaista, kažem vam, onaj tko primi život i povjeruje u kraljevstvo, nikada ga neće napustiti, čak ni ako ga Otac želi istjerati.

“To sam vam za sada želio reći. Međutim, sada ću uzaći na mjesto odakle sam došao. Ali, kada sam želio otići, vi ste me otjerali, i umjesto da mi se pridružite, vi ste me progonili. No, pokorite se slavi koja čeka na me, i, otvorivši svoja srca, slušajte himne koje me čekaju na nebesima; jer, danas moram zauzeti (svoje mjesto) zdesna Ocu. Rekao sam vam (svoju) posljednju riječ, i sada vas napuštam, jer me kočija duha podignula u zrak. Sada ću se svući, kako bih se mogao odjenuti. Pokorite se; blagoslovljeni oni koji su navijestili Sina prije njegova silaska kako bih, kada dođem, mogao (ponovno) uzaći. Tri puta blagoslovljeni **15** oni koje [je] navijestio Sin prije njihova postanka, kako biste vi imali udjela među njima.”

To rekavši, on otiđe. No, mi padosmo na koljena, ja i Petar, i stadosmo zahvaljivati i uzdizati naša srca u nebesa. Svojim smo ušima čuli i svojim očima vidjeli tutnjavu ratova i ječanje truba i veliko komešanje.

Kada smo prošli iznad toga mjesta, svoje smo umove uzdignuli još više i svojim očima vidjeli i svojim ušima čuli himne i anđeoske blagoslove i anđeosku radost. I nebeska su veličanstva pjevala hvalu, i mi smo se, također, radovali.

Poslije toga, opet smo poželjeli svoj duh uzdignuti do Veličanstva, a kada smo uzašli, nije nam bilo dopušteno išta čuti, jer su nas drugi učenici dozivali i zapitkivali: “Što ste čuli od Gospodara? Što vam je rekao? Kamo je otišao?”

Mi im odgovorismo: “Uzašao je i zavjetovao nam se i svima nam obećao život. Razotkrio nam je djecu (?) koja će doći poslije nas, zahtijevajući **16** [od nas] da ih ljubimo, jer ćemo za njih biti [spašeni].”

Kada su (to) čuli, povjerovali su u otkrivenje, no bijahu nezadovoljni zbog onih koji će biti rođeni. Stoga, ne želeći ih povrijediti, svakoga sam od njih poslao na drugo mjesto. Ja sâm otišao sam u Jeruzalem, moleći da dobijem dio među ljubljenima koji će biti otkriveni.

Molim se da početak dođe od vas, jer ću tako biti spašen, budući da će oni kroz mene biti prosvijetljeni, mojom vjerom - i drugom (vjerom) koja je bolja od moje, jer ja bih želio da je moja manja. Stoga, gorljivo nastojte učiniti sebe poput njih, i molite da dobijete dio među njima. Zbog onoga što sam rekao, Spasitelj nam nije dao otkrivenje za njihovu korist. Mi doista objavljujemo dio s onima za koje je objava dana, onima koje je Gospodin učinio svojim sinovima.

EVANĎELJE ISTINE

(1,3 i XII,2)

Uvod: *Harold W. Attridge i George W. MacRae*
Preveli na engleski: *Harold W. Attridge i George W. MacRae*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

evanđelje istine je kršćanski gnostički tekst koji jasno odražava Valentinov nauk, nudeći profinjen i dirljiv opis Isusove osobe i djela. Izvoran rukopis nema naslova, te je poznat po svojim *uvodnim riječima*. Mnoga druga drevna djela, poput “evanđelja” po Marku i “otkrivenja” Ivanova, također su se identificirala prema uvodnim riječima. Valentinovsko djelo naslovljeno “Evanđelje istine” spominje se u Irenejevu djelu *Adversus Haereses (Protiv herezâ, 3.11.9)*. Nažalost, hereziolog ne otkriva mnogo o sadržaju “evanđelja”, naznačivši samo da se značajno razlikuje od kanonskih evanđelja. S obzirom na valentinovske afinitete izražene u tekstu Kodeksa I, veoma je moguće da je upravo to djelo koje je bilo poznato Ireneju. Ako je doista tako, mogli bismo ga datirati u sredinu 2. stoljeća (između 140. i 180. god. po Kr.). Na temelju književnih i konceptualnih sličnosti između toga teksta i fragmentarnog Valentinova teksta, neki su stručnjaci pretpostavili da ga je napisao sâm gnostički učitelj. Ta mogućnost i dalje postoji, iako se ništa ne može sa sigurnošću ustvrditi. Bez obzira na točan datum nastanka i autorstvo djela, sigurno je da ga je izvorno sastavio spretan književnik, na grčkom jeziku, u opširnom retoričkom stilu.

Unatoč svom naslovu, to djelo nije evanđelje poput novozavjetnih, budući da ne iznosi kontinuiranu pripovijest o Isusovim djelima, nauku, mucu i uskrsnuću. Riječ “evanđelje”, kojom *započinje* tekst, valja protumačiti u njezinu izvornom smislu, kao “radosnu vijest”. Ona definira temu teksta, ne žanr, koji bismo mogli shvatiti kao homiliju. Poput drugih ranokršćanskih homilija, kao što je Poslanica Hebrejima, *Evanđelje istine* dopunjava doktrinarno izlaganje riječima u zagradama (npr. 32-34) te, poput toga kanonskoga teksta, naglašava značaj Isusova spasiteljskoga djela s teološkoga stajališta.

Identifikacija djela kao homilije ne govori mnogo o njegovoj književnoj ili teološkoj dinamici. Analizu površinske strukture i temeljne konceptualne sheme otežava prilično opskuran diskurs, koji miješa poznate elemente iz kršćanske predaje, ponekad u neobičnom kontekstu, s naznakama manje poznatih ideja. Jednako je opskuran okvir sâmoga teksta, koji varira od od kozmičkih do povijesnih, a potom do osobnih ili psiholoških perspektiva. Ta svojstva djela možda upućuju na njegovu namjenu. Postavljene u konceptualno okruženje, predaje srodne Novom zavjetu dobivaju novo značenje, dok struktura toga okruženja ostaje vješto prikrivena. Unatoč tome, naglašene su određene ključne teme i perspektive karakteristične Valentinovoj teologiji, poput ideje da znanje o Ocu uništava neznanje (18; 24). Stoga je djelo vjerojatno služilo uvođenju članova velike crkve u Valentinove soteriološke ideje.

Djelo je podijeljeno na tri velika izlaganja, odvojena dvjema formalno različitim jedinicama, slavljeničkoj "Litaniji o Riječi" (23-24) i pozivom (32-34). Svako izlaganje također sadrži tri tematski različita odjeljka. Poslije uvoda (16; 17), prvo izlaganje započinje opisom rođenja Pogreške (17; 18), koja proizlazi iz Oca, no za koju Otac nije odgovoran i koja mu ne šteti. Mitološka pripovijest, poput pada Sofije, koja je sadržana u mnogim gnostičkim tekstovima (npr. *Hipostaza arhonata* ili *O podrijetlu svijeta*), nedvojbeno podvlači taj opis Pogreške. Tekst se potom (18; 19) bavi Isusom i njegovim djelom, kao otkrivačem i učiteljem. Kako bi ilustrirao potonju ideju, tekst se poziva na predaje poput one o Isusu u hramu (2 Lk), iako se te naznake mogu odnositi i na nekanonske pripovijesti o Isusovoj mladosti. Posljednji dio prvoga izlaganja (19-24) spominje, bez dodatnih kvalifikacija, Isusovu smrt (20), tumačeći taj događaj pomoću slika preuzetih iz Poslanice Kološanima i Otkrivenja, kao čin otkrivenja. Taj čin razotkriva suštinu Oca, te podrijetlo i sudbinu ljudskoga jastva u Njemu. Kroz taj uvid moći Pogreške bivaju nadvladane.

Drugo veliko izlaganje (24-33) opisuje učinke otkrivenja "evanđelja istine". Ono vodi do sjedinjenja s Ocem (24-27). Ono omogućava autentično ljudsko postojanje, koje se tradicionalnom gnostičkom terminologijom naziva stanjem budnosti (27-30), stanjem radosti i užitka, koje se oštro suprotstavlja jezivu postojanju neznalica. Konačno, otkrivenje otvara put povratka Ocu (30-32).

Posljednje izlaganje usredotočuje se na proces reintegracije s primordijalnim izvorom. Povratak započinje (33-36) kao nježno privlačenje, zamišljeno kao opojan miris. Taj privlačan miris je zapravo duh nepokvarljivosti koji daje oprost. Posrednik povratka (36-40) je Sin, koji je ime Oca. Identifikacija Sina i Imena uključuje najsuptilnije od svih promišljanja sadržanih u tekstu (38-40), spajajući drevnu židovsko-kršćansku ideju o uznesenju s filozofskom semantikom. U posljednjem se dijelu teksta (40-41) svečanim riječima opisuje konačan cilj procesa povratka, počinak u Ocu. Oni koji znaju da je njihova sudbina u izvoru iz kojega su potekli, djeca su koju Otac ljubi.

Za razliku od suhih izvješća hereziologa o gnostičkim sustavima, *Evandjelje istine*, kao mješavina književne i konceptualne finoće i autentičnog religioznog osjećaja, mnogo bolje objašnjava zašto su Valentinov nauk i njegova škola privukli mnoge kršćane drugoga stoljeća.

Prijevod koji slijedi temelji se na tekstu Kodeksa I; tekst Kodeksa XII veoma je fragmentaran.

EVANĐELJE ISTINE

(I 16, 31-43, 24)

†

Evandjelje istine je na radost onima koji su od Oca istine dobili dar da Ga upoznaju snagom Riječi iz plerome, koja je u mislima i u umu Oca, odnosno, onoga kojeg zovemo ‘Spasiteljem’, zbog djela koje će učiniti za otkupljenje onih koji **17** nisu upoznali Oca. U imenu evandjelja sadržana je objava nade, jer ono je otkriće onih koji Ga traže.

Kada je sveukupnost krenula u potragu za onim iz kojega su potekli a sveukupnost je bila u njemu, neograničenom, nedokučivom, boljem od svake misli - neznanje o Ocu prouzročilo je patnju i strah. Patnja je postala gusta poput magle, i nitko nije mogao vidjeti. Stoga je pogreška postala moćna; djelovala je na vlastitu tvar, jer nije znala istinu. Započela je sa stvaranjem, pripremajući u snazi i ljepoti zamjenu za istinu.

Time, međutim, neograničen i nedokučiv nije bio ponižen, jer, patnja, zaborav i stvorenje obmane ništavni su u usporedbi s nepromjenjivom i postojanom istinom, savršenom u svojoj ljepoti. Stoga, prezirite pogrešku.

Ona [pogreška] nema korijena; pala je u maglu [neznanja] o Ocu, čineći djela i šireći zaborav i strah, kako bi na taj način zavela i zarobila one u sredini.

Zaborav pogreške nije razotkriven. On nije **18** [...] od Oca. Zaborav nije nastao od Oca, iako je nastao zbog njega. No, ono što nastaje u njemu jest znanje, čija je svrha nestanak zaborava i spoznaja Oca. Budući da je zaborav nastao zbog neznanja o Ocu, od trenutka spoznaje Oca zaborav prestaje postojati.

U tom smislu, evanđenje onoga za kojim se traga, koje je otkriveno onima koji su postali savršeni milošću Oca, skrivenoga otajstva, Isusa, Krista, prosvijetlilo je one u tami zaborava. On [Isus Krist] ih je prosvijetlio; on [im] je pokazao put; a put je istina kojoj ih je podučio.

Obuzeta gnjevom, pogreška ga je progonila, umorila se i iščeznula. On je bio pribijen na drvo i postao [je] plodom znanja o Ocu. Međutim, oni koji

su od toga ploda jeli, nisu bili uništeni, nego ih je plod ispunio radošću zbog otkrića. On ih je otkrio u sebi, a oni su u sebi otkrili njega.

A u nepoznatljivom, nezamislivom, savršenom Ocu koji je sve stvorio, u njemu je sveukupnost, i za njim sveukupnost žudi. Iako je u sebi zadržao njihovo savršenstvo koje je uskratio sveukupnosti, Otac nije bio ljubomoran. Kako ljubomora uopće može postojati između njega i njegovih udova? **19** Jer, da je taj 'Eon' [primio] njihovo [savršenstvo], oni se ne bi približili [...] Ocu. Njihovo je savršenstvo zadržao u sebi, darujući im ga kao povratak njemu i kao savršeno i jedinstveno znanje. On je taj koji je oblikovao sveukupnost, u njemu je sveukupnost i sveukupnost za njim žudi.

Poput kakvoga neznanca, i on želi da ga upoznaju i ljube - ta za čime sveukupnost žudi ako ne za znanjem o Ocu? - on je postao vodič, ispunjen mirom i spokojem. Pojavljivao se u školama i govorio poput učitelja. Oni koji su sebe držali mudrima došli su ga iskušavati. Ali, razotkrio ih je kao neznalice. Mrzili su ga jer u njima doista nije bilo mudrosti.

Poslije njih došla su i mala djeca, kojima pripada znanje o Ocu. Kada su ojačala, počela su učiti o Očevim djelima. Ona [djeca] su spoznala i bila spoznata; ona su slavila i bila slavljena. U srcima im se očitovala živa knjiga živih, napisana u misli i umu **20** Oca, koja je i prije utemeljenja sveukupnosti postojala u njegovoj nepoznatljivosti - (knjiga) koju nitko nije mogao uzeti, jer će onaj koji je uzme biti ubijen. Nitko se nije mogao očitovati među onima koji su vjerovali u spasenje, sve dok se nije pojavila knjiga. Zato je Isus, ispunjen milosrđem i vjernošću, strpljivo prihvaćao patnje sve dok nije uzeo tu knjigu, znajući da će njegova smrt za mnoge značiti život.

Kao što je u neotvorenoj oporuci skriveno bogatstvo preminuloga gospodara, tako je i sveukupnost bila skrivena dok je Otac sveukupnosti bio nevidljiv, kao nešto što je od njega iz kojeg proizlazi svaki prostor. Iz toga se razloga pojavio Isus; uzeo je tu knjigu; bio je pribijen na drvo; na križu je objavio Očevu zapovijed. O, velikoga li učenja! Uronio je u smrt, iako ga obavlja život vječni. Odbacivši to propadljivo ruho, obavio se nepropadljivošću koju mu nitko ne može oduzeti. Ušavši u jalove prostore strahova, prošao je kroz one ogoljene zaboravom, kao znanje i savršenstvo, objavljujući stvari koje su u srcu, **21** [...] podučiti one koji će primiti nauk.

Oni koji će primiti nauk [su] živi, upisani u knjigu života. Nauk koji primaju odnosi se na njih same, a primaju ga od Oca, kojemu se ponovno okreću. Budući da je u Ocu savršenstvo sveukupnosti, sveukupnost se mora

uzdići k njemu. Stoga, ako netko posjeduje znanje, prima one koji su njegovi i privlači ih k sebi. Jer, neznalica je potrebit, a ono što mu nedostaje veliko je, budući da mu nedostaje ono što će ga učiniti savršenim. Kako je savršenstvo sveukupnosti u Ocu, a sveukupnost se mora uzdići k Ocu i svatko mora dobiti ono što je njegovo, on ih je unaprijed odredio, pripremvši ih za davanje onima koji su iz njega potekli.

Oni čije je ime znao unaprijed pozvani su na kraju, stoga je onaj koji posjeduje znanje ujedno onaj čije je ime Otac izgovorio. Jer, onaj čije ime nije izgovorio neznalica je. Doista, kako netko može čuti ako se njegovo ime ne izgovori? Onaj tko ostane neznalica do kraja je stvorenje zaborava i nestat će sa zaboravom. Ako nije tako, zašto ti jadnici **22** nemaju imena, (zašto) ne čuju poziv? Stoga, ako netko posjeduje znanje, on je odozgo. Kad je pozvan, on čuje, on se odaziva i okreće se onome koji ga je pozvao, k njemu se uzdiže i zna kako je pozvan. Budući da posjeduje znanje, vrši volju onoga koji ga je pozvao, želi mu udovoljiti i prima spokoj. Svako mu ime dolazi. Onaj koji će steći znanje, zna odakle dolazi i kamo ide. On to zna poput pijanca koji je prezreo svoje pijanstvo i vrativši se k sebi, doveo u red ono što je njegovo.

Mnoge je izveo iz pogreške. Otišao je prije njih do mjesta s kojih su pošli, jer su pogrešku primili zbog dubine onoga koji okružuje sve prostore, dok njega ne okružuje nikakav prostor. Veliko je čudo da su bili u Ocu ne poznavajući ga, i da su sâmi istupili iako nisu mogli shvatiti ili spoznati onoga u kojemu su se nalazili. Njegova volja tako nije proizašla iz njega. Otkrio ju je kao znanje u kojemu su usklađene sve njegove emanacije.

To je znanje o živoj knjizi koju je na koncu razotkrio **23** eonima. [Njegova slova] koja se sada razotkrivaju nisu ni samoglasnici ni suglasnici, te ih se ne može čitati i shvaćati olako. To su slova istine, i o njoj sâma govore onome tko ih poznaje. Svako je slovo savršena [misao] poput savršene knjige, jer to su slova koja je napisalo Jedinstvo, Otac ih je napisao za eone kako bi pomoću njegovih slova spoznali Oca.

Dok njegova mudrost misli Riječ, a njegov je nauk izgovara, njegovo [je] znanje razotkriva. Očinstvo je njezina kruna, njegova je radost u skladu s njom, njegova ju je slava uzvisila, njegov ju je spokoj primio u se, njegova ju je ljubav utjelovila a njegova vjernost primila u svoje okrilje. Tako Riječ Očeva putuje sveukupnošću, kao plod **24** njegova srca i izraz njegove volje. Ona podupire sveukupnost; ona ih odabire i prima izraz sveukupnosti, pročišćavajući ih i vraćajući ih u Oca, u Majku, preslatkog Isusa.

Otac otkriva svoja njedra. Njegova su njedra Duh Sveti. On otkriva što je u njima skriveno - svoga Sina - kako bi ga kroz Očevu milost eoni mogli spoznati i okončati svoju mukotrpnu potragu za Ocem i počivati u njemu, znajući da je to spokoj. Ispunivši nepotpunost, on je uništio oblik - oblik nepotpunosti je svijet u kojemu je služio. Jer, mjesto gdje vladaju zavist i borba, nepotpuno je, međutim, mjesto gdje vlada Jedinstvo, savršeno je. Budući da je nepotpunost proizašla iz neznanja o Ocu, u trenutku spoznaje Oca nepotpunost će nestati. Kao što čovjekovo neznanje nestaje stjecanjem znanja, a tama nestaje kad se pojavi svjetlo, **25** tako i nepotpunost nestaje u savršenstvu. Dakle, od toga trenutka oblik više neće biti vidljiv, jer će nestati u sjedinjenju s Jedinstvom. Sada su njihova djela raštrkana. S vremenom će Jedinstvo usavršiti prostore. U Jedinstvu će svatko spoznati sebe; u znanju će se pročistiti iz višestrukosti u Jedinstvo, uništavajući poput vatre tvar u sebi, pobjeđujući tamu svjetlošću i smrt životom.

Ako su se doista te stvari dogodile svakome od nas, tada ponajprije moramo shvatiti da će kuća, zbog Jedinstva, biti sveta i tiha. Naime, ljudi koji napuštaju svoja prebivališta razbijaju posude koje ne vrijede. Usprkos tome, gospodar kuće ne osjeća gubitak, nego je radostan, znajući da će razbijene posude zamijeniti boljima, koje su čitave. Takav je sud koji dolazi **26** odozgo; on sudi svakome; on je isukani mač s dvije oštrice. Kada se pojavila Riječ koja je u srcu onih koji je izgovaraju – a ona nije samo zvuk, nego i tijelo – među posudama je zavladao velika pomutnja, jer su neke bile ispražnjene, a neke napunjene; neke su donesene, a neke uklonjene, neke su očišćene, a neke razbijene. Svi su prostori bili uzdrmani i uznemireni, jer u njima nije bilo ni reda ni postojanosti. Pogreška se uznemirila ne znajući što bi. Veoma se zabrinula; tugovala je i činila sebi nažao jer ništa nije znala. Kada je znanje došlo u njezinu blizinu, bila je to propast pogreške i svih njezinih emanacija - pogreška je prazna jer u sebi ne sadrži ništa.

Pojavila se istina; sve su je njezine emanacije prepoznale. Pozdravile su Oca u istini, savršenom snagom koja ih spaja s Ocem. Jer, svatko tko ljubi istinu - a Očeva su usta istina - i združen je **27** s istinom, združen je i s Očevim ustima putem svoga jezika, kada prima Duh Sveti, budući da je to očitovanje Oca i njegovo razotkrivanje eonima.

Otkrio je i protumačio ono što je u njemu skriveno. Jer, tko sadrži ako ne sâm Otac? Svi su prostori njegove emanacije. Znaju da potječu od njega

kao djeca odrasloga čovjeka. Znaju da još nisu dobili oblik ni ime, oni koje Otac rodi.

Kada pomoću njegova znanja dobiju oblik, iako su u njemu, oni ga ne poznaju. No, Otac je savršen, i poznaje svaki prostor koji je u njemu. On se očituje onome kojemu se želi pokazati, dajući mu oblik i ime. Daje mu ime i ostvaruje ga, kako bi zaživjeli oni koji prije svoga nastanka nisu poznavali onoga koji ih je oblikovao.

Ne kažem, međutim, da su ništavni oni koji još nisu nastali. Oni su **28** u njemu koji će poželjeti da nastanu, poput vremena koje će tek doći. On zna što će stvoriti prije nego što se stvari pojave. No, plod koji još nije očitovan ne zna ništa i ništa ne čini. Tako i svaki prostor koji je u Ocu potječe iz onoga koji postoji, koji ga je uspostavio iz onoga što ne postoji. Jer, tko nema korijena, nema ni ploda, te će sâm od sebe nestati, iako misli: "Postojim." Stoga, onaj tko uopće nije postojao, nikada neće postojati. Što, dakle, on želi da taj o sebi misli? Ovo: "Postojim poput sjena i utvara noći." Kada svjetlost obasja strah, tada čovjek shvaća da je strah bezrazložan.

Tako oni nisu znali za Oca, kojeg **29** nisu vidjeli. Iz straha, nemira, nepostojanosti, dvojbi i podjela iznjedrili su se mnogi prividi i isprazne maštarije, kao da su bili u duboku snu, sanjajući jezive snove. Kao da od nekoga bježe, ili se iscrpljeni vraćaju iz potjere. Kao da zadaju udarce ili trpe udarce. Kao da padaju s visina, ili polijeću u zrak, iako nemaju krila. Ponekad se čini da ih ljudi ubijaju, iako ih nitko ne goni. Katkada se, pak, čini da oni ubijaju svoje susjede, jer su umrljani njihovom krvlju. Kada se oni koji prolaze te strahote probude, oni koji su bili u središtu tih nemira ne vide ništa, jer su sâm ništavni. Takav je put onih koji su odbacili neznanje poput sna, smatrajući ga ništavnim. Njegova djela također smatraju **30** nestvarnima, te ih odbacuju poput sna u noći. Znanje o Ocu smatraju zorom. Na taj je način svatko postupio, kao da je razdoblje neznanja bilo san, a znanje buđenje. [I] blago onome koji će se vratiti i probuditi. Blagoslovljen onaj koji će otvoriti oči slijepima.

I Duh pohita za njim, da ga probudi. Pruživši ruku onome koji je ležao na zemlji, postavio ga je na noge, jer ovaj još nije ustao. Dao im je mogućnost spoznaje znanja o Ocu i otkrivanja njegova Sina. Jer, kad su ga vidjeli i čuli, dopustio im je da kušaju, pomirišu i dodirnu ljubljenoga Sina.

Kada se pojavio, podučavajući ih o nepoznatljivom Ocu, kada je u njih udahnuo ono što je u misli, vršeći njegovu volju, kada su mnogi primili svjetlost, okrenuli su se **31** njemu. Jer, oni tvarni bili su stranci i nisu

vidjeli njegovu sliku niti su ga upoznali. On je došao u tjelesnom obliku, i ništa mu nije priječilo put, jer je nepokvarljivost otporna. Govorio je nove stvari, govorio je o onome što je u srcu Oca, donoseći savršenu riječ.

Kada je svjetlost progovorila njegovim ustima i njegovim glasom koji je rodio život, dao im je misao i razumijevanje, milost, spasenje i moćan duh, iz beskonačnosti i slatkoće Oca. Učinivši da okončaju kazne i muke - jer su one koji su žudjeli za milosrđem odvrćale od njegova lica i vodile ih u pogrešku i ropstvo - uništio ih je svojom moći i pobijedio znanjem. On je zalutalima postao put, a nezalicama znanje. Za one koji su tražili postao je otkriće, nesigurni su u njemu pronašli potporu, a oskvrnuti čistoću.

On je pastir koji je ostavio devedeset **32** devet ovaca, kako bi potražio jednu zalutalu. Radovao se kada ju je pronašao, jer je devedeset devet broj koji je u lijevoj ruci koja je drži. No, kada je jedna pronađena, čitav broj prelazi u desnu (ruku). Kao što se ono što nedostaje čitavoj desnoj (ruci) uzima s lijeve strane i donosi na desnu, tako i broj postaje stotinu. To je znak onoga koji je u njihovu zvuku; to je Otac. Čak je i na sabat tragao za ovcom koja je pala u jamu. Dao joj je život, izvukavši je iz jame, kako biste u sebi mogli spoznati - vi, sinovi unutarnjega znanja - što je sabat, dan spasenja, i kako biste mogli govoriti od dana odozgo, koji nema noći, i iz svjetlosti koja ne tone jer je savršena.

Recite, dakle, od srca da ste savršen dan i da u vama prebiva svjetlost koja ne gasne. Govorite o istini onima koji je traže, i o znanju onima koji su u svojoj pogreški zgriješili. **33** Učinite snažnima stopala posrnulih, i pružite ruke bolesnima. Nahranite gladne, i umornima darujte spokoj. Podignite one koji žele ustati, i probudite uspavane. Jer, ti si razumijevanje koje je privučeno. Ako snaga tako djeluje, postaje još snažnija. Bavite se sobom; ne bavite se stvarima koje ste odbacili. Ne jedite ono što ste ispljunuli. Ne budite moljci. Ne budite crvi, jer to ste već izbacili iz sebe. Nemojte postati prebivalištem đavla, jer njega ste već uništili. Ne jačajte (one) koji predstavljaju prepreke za vas koji padate. Jer, za razliku od pravednika, s onim koji ne poznaje zakon valja postupati loše. Jer, prvi čini pravedna djela, a potonji nezakonita. Stoga, vršite volju Oca, jer ste od njega.

Jer, Otac je sladak i njegova je volja ono što je dobro. On poznaje stvari koje su vaše, kako biste u njima pronašli spokoj. Jer, prema plodovima se prepoznaju stvari koje su vaše, zato što su djeca Oca **34** njegov miris, budući da su iz milosti njegove zaštite. Stoga, Otac voli taj miris i očituje ga na svakom mjestu. Ako se miješa s tvari, daje svoj miris svjetlosti i u

svome ga počinku čini iznad svakoga oblika (i) zvuka. Jer, nisu uši te koje osjećaju miris, nego (je to) dah koji ima osjetilo njuha, te privlači miris k sebi i uranja u miris Oca, štiteći ga i vraćajući u mjesto odakle je potekao, iz prvoga mirisa koji se ohladio. To je nešto duševnoga oblika, poput hladne vode koja se smrznula (?), koja je na zemlji koja nije kruta, o kojoj oni koji je vide misle da je zemlja; ona se potom ponovno razgrađuje. Ako je dah povuče, ona postaje vruća. Hladni mirisi, dakle, potječu iz podjele. Zato je došla vjera; ona razgrađuje podjelu, donoseći toplu pleromu ljubavi, kako se hladno ne bi vratilo i kako bi postojalo jedinstvo savršene misli.

To [je] evanđelje otkrića plerome, za one koji očekuju **35** spasenje koje dolazi s visina, dok njihova nada, koju očekuju, sama čeka - oni čija je slika svjetlo bez sjene - tada, u to vrijeme, pleroma nastavlja dolaziti. [Nedostatak] stvari nije nastao kroz neograničenost Oca, koji dolazi kako bi dao vrijeme za nedostatak, iako nitko ne može reći da će nepokvarljivi tako doći. No, dubina Oca bila je umnožena, a s njime nije postojala misao o pogrešci. To je stvar koja pada, to je stvar koja se lako (ponovno) uspravlja u otkriću njega koji je došao onome kojeg će vratiti nazad. Jer, vraćanje nazad naziva se pokajanjem.

Iz toga je razloga nepokvarljivost pustila dah; ona je proganjala grijешnika kako bi ovaj mogao počivati. Jer, oprost je ono što preostaje za svjetlo u nedostatku, riječ plerome. Liječnik odlazi ondje gdje je bolest, to je volja koja je u njemu. Tko ima nedostatak ne skriva ga, jer posjeduje nešto što drugome nedostaje. Stoga je pleroma, koja nema nedostatak, nego ga popunjava, ono što je on **36** izvukao iz sebe kako bi popunio svoj nedostatak i tako primio milost. Jer, kada je imao nedostatak, nije imao milost. Zato je na mjestu na kojemu nema milosti postojalo smanjenje. Kada je primljeno ono što je bilo smanjeno, on je otkrio ono što mu je nedostajalo, pleromu; to je otkriće svjetlosti istine koje ga je obasjalo jer je nepromjenjivo.

Oni su među sobom govorili o Kristu, kako bi nemirni mogli primiti vraćanje nazad, i kako bi ih on mogao pomazati pomašću. Pomast je milost Oca koji će prema njima biti milostiv. No, oni koje je pomazao su oni koji su postali savršeni. Jer, obično se pomazuju pune posude. No, kada se pomast jedne (posude) rastopi, ona se isprazni, a razlog nedostatka je stvar koja se pomazuje. Jer, tada je dah uvlači, stvar (je, op. prev.) u moći onoga što je s njome. No, s onoga koji nema nedostataka ne skida se nikakav pečat, niti se on prazni. Ono što mu nedostaje, savršeni mu Otac ponovno

ispunjava. On je dobar. On poznaje svoje zasade, jer ih je zasadio u svom raj. Njegov je raj njegovo mjesto počinka.

To je **37** savršenstvo u misli Oca, i to su riječi njegovih misli. Svaka od tih riječi je djelo njegove jedne volje u otkrivenju njegove Riječi. Dok su još bile dubine njegovih misli, Riječ koja je prva izgovorena otkrila ih je zajedno s umom koji govori, jedna Riječ u tihoj milosti. On se nazivao mišlju, budući da su one bile u njoj prije nego što su otkrivene. On je, dakle, prvi došao u doba kada je to zaželjela njegova volja. A Otac počiva u volji, no njegovu je volju nemoguće istražiti. Njegov je trag volja, i nitko ga neće spoznati, niti ga može shvatiti onaj koji ga pojednostavljuje. No, kada zaželi - čak i kada im se pogled pred Bogom nikako ne sviđa - želi Oca. Jer, on poznaje početak sviju njih i njihov kraj. Jer, na kraju će im izravno postavljati pitanja. Kraj je primanje znanja o onome koji je skriven, a to je Otac **38** iz kojega je nastao početak, i kojemu će se vratiti svi koji su iz njega potekli. A oni su se pojavili na slavu i radost njegova imena.

Ime Oca je Sin. On je prvi dao ime onome koji je potekao iz njega sâmoga, i rodio ga kao sina. Dao mu je ime koje mu je pripadalo; on je taj kojemu pripada sve što oko njega postoji, (on je, op. prev.) Otac. Njegovo je ime; njegov je Sin. On može biti viđen. Međutim, njegovo je ime nevidljivo, jer je sâm otajstvo nevidljivoga koje ulazi u uši koje je on njime (otajstvom, op. prev.) posve ispunio. Doista, Očevo se ime ne izgovara, ali je očitovano kroz Sina.

Ime je, stoga, veliko. Ta tko bi mu mogao dati ime, veliko ime, osim njega sâmoga kojemu (ime, op. prev.) pripada i sinova imena u kojima počiva ime Oca i (koji) počivaju u njegovu imenu? Budući da je Otac nestvoren, sâm ga je rodio za se, kao ime, prije nego što je stvorio eone, kako bi ime Oca vladalo nad njima, odnosno, **39** ime u istini, koje je čvrsto, u njegovoj zapovijedi i savršenoj moći. Jer, (to, op. prev.) ime nisu (samo) riječi, niti se ono sastoji od naziva, nego je nevidljivo. On je sebi sâmom dao ime, budući da samo on sebe vidi i ima moć da sebi da ime. Jer, tko ne postoji, nema imena. Kako se zove onaj koji ne postoji? No, onaj koji postoji, postoji sa svojim imenom, i samo ga on zna i (zna kako) da mu nadjene ime. To je Otac. Sin je njegovo ime. On ga, stoga, nije sakrio, nego je ono postojalo; što se Sina tiče, on je sâm dao ime. Ime je, stoga, ono od Oca, budući da je ime Oca Sin. Doista, gdje bi samilost pronašla ime ako ne u Ocu?

No, netko će zasigurno reći svome bližnjemu: “Tko je taj koji će dati ime onome koji je postojao prije njega. Zar potomci ne dobivaju imena 40 od onih koji (ih) rode?” Razmislimo o tome. Što je ime? To je ime u istini; to, dakle, nije ime od Oca, jer je to pravo ime. On nije primio ime na zajam, poput drugih, u skladu s oblikom u kojemu će svaki od njih biti stvoren. To je pravo ime. Nitko mu ga nije dao. No, on (je) neizreciv, neopisiv, sve dok onaj koji je savršen ne progovori o njemu sâmom. On ima moć izgovoriti i vidjeti njegovo ime.

Kada je, dakle, zaželio da njegovo voljeno ime bude njegov Sin, dao mu je ime - onome koji je došao iz dubine - progovorivši (tako, op. prev.) o svojim tajnama, znajući da je Otac biće bez zla. Zato ga je doveo, kako bi progovorio o mjestu i njegovu prebivalištu iz kojega je potekao, 41 te kako bi slavio pleromu, veličinu njegova imena i slatkoću Oca. On će govoriti o mjestu iz kojeg je svatko potekao, i požurit će nazad, u predjel gdje je primio svoje ustoličenje i gdje će - na mjestu na kojemu je stajao - primiti okus, hranu i rast. A njegovo je počivalište njegova pleroma.

Stoga, sve su Očeve emanacije plerome, a korijen svih njegovih emanacija je u onome koji ih je pustio da u njemu rastu. On im je dodijelio sudbine. Svaka od njih je očitovana, kako bi se kroz njihovu vlastitu misao [...]. Jer, mjesto na koje šalju svoju misao, to mjesto, njihov korijen, je ono što ih uzdiže u visine, k Ocu. One posjeduju njegovu glavu, koja za njih počiva, i one su podržane, približavajući mu se, te bi se moglo reći da su poljupcima sudjelovale u njegovu licu. No, one se ne očituju 42 na taj način, jer sâme nisu uzdignute; pa ipak, ne nedostaje im slava Oca, o kojemu ne misle kao o malenom, grubom ili gnjevnom, nego (kao) o biću bez zla, nepokolebljivom, slatkom, koje je sve prostore znalo prije nego što su nastali, te ga ne treba podučavati.

To je način onih koji posjeduju (nešto) odozgo, od neizmjerne veličine, očekujući jednoga i savršenog, onoga koji je ondje zbog njih. Oni ne silaze u Had, niti je u njima zavist, tuga ili smrt. Oni počivaju u onome koji počiva, ne trseći se i ne udaljavajući se od istine. Sâmi su istina; Otac je u njima i oni su u Ocu, savršeni, nepodijeljeni u istinski dobrom. Ništa im ne nedostaje, spokojni su i svježiji u Duhu. Oni će njegovati svoj korijen. Oni će se baviti stvarima u kojima će on pronaći svoj korijen, te neće trpjeti gubitak njegove duše. To je mjesto blagoslovljenih; to je njihovo mjesto.

Što se ostalih tiče, neka znaju, na svojim mjestima, da nije prikladno 43 da govorim o nečemu drugom, budući da sam stigao u počivalište. No,

u tome ću postati, i (prikladno je) baviti se u svako doba Ocem svega i istinskom braćom, onima na koje je Otac izlio svoju ljubav i među kojima On ne nedostaje. Oni se pojavljuju u istini, budući da postoje u istinskom i vječnom životu, te govore o svjetlosti koja je savršena i ispunjena Očevim sjemenom, i koja je u njegovu srcu i pleromi, dok se njegov Duh raduje u njoj (svjetlosti, op. prev.) i slavi onoga u kojemu je postojao, jer on je dobar. I njegova su djeca savršena i dostojna njegova imena, jer, on je Otac. Takvu djecu on ljubi.

RASPRAVA O USKRSNUĆU

(I,4)

Uvod: *Malcolm L. Peel*
Preveo na engleski: *Malcolm L. Peel*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

načaj ovoga kratkog didaktičkog pisma jest u tome što ono svjedoči o iznimno neortodoksnom tumačenju kršćanskoga učenja o životu poslije smrti. Krajem 2. stoljeća, kada je pismo vjerojatno i nastalo, kršćani - bilo gnostički ili ortodokсни - bavili su se određenim izazovima i pitanjima. Je li takav život filozofski dokaziv (kao što je tvrdio Sokrat u *Fedonu*)? Kakav je njegov oblik? (Besmrtnost duše? Uskrsnuće tijela? Reinkarnacija?) Kada nastupa to iskustvo? (Prilikom smrti? Prilikom Kristova konačnog povratka? Možda čak i prije smrti?) Novozavjetni je nauk prilično neodređen po nekima od tih pitanja, iako unutar velike crkve postoji suglasnost o barem dva pitanja: prototip i temelj takvoga života bilo je uskrsnuće Isusa Krista, a uskrsnuće pojedinaca ujedno znači njihovo odbacivanje osobnoga identiteta.

Međutim, anonimni autor *Rasprave o uskrsnuću* tvrdio je da je svoje znanje primio od Krista (49; 50), te da mu je ono omogućilo da ponudi izravne i nedvojbene odgovore na takva pitanja, pitanja koja mu je, u ovom slučaju, uputio njegov učenik, Reginos (43). Prvo, uskrsnuće je stvar vjere u stvarnosti uskrsnuća Isusa Krista i njegove pobjede nad smrću (46). Ono nije posljedica filozofskoga “uvjeravanja”, a većina filozofâ su skeptici.

Drugo, oblik života bit će “uskrsnuće”, koje se *ne* shvaća kao ponovno stvaranje duhovnoga tijela u Kristovoj Parusiji (1 Korinćanima 15 *passim*). Naime, u trenutku biološke smrti, “izabrani” vjernik doživljava odvajanje unutarnjih, “živih udova”, čija se intelektualna priroda pojašnjava naznakama o “umu” i njegovoj “misli”, *od* vanjskoga “tijela” “propadljivih”, “vidljivih”, vanjskih “udova” (45-48). Čak i tada, to “uskrsnulo tijelo”, zaodijenuo novom “puti” (47) ili “odijelom od svjetlosti” (“zrake” u 45), zadržava osobna i

prepoznatljiva obilježja, na što upućuje ukazanje Ilije i Mojsija prilikom Kristove preobrazbe (Marko 9:2-8). Takvo je “duhovno uskrsnuće” koje “guta” (tj. uništava ili čini besmislenim) “uskrsnuće” bilo čiste “duše” ili, doslovno, “tijela” (45; 46). Prepoznatljiv je dualistički nauk o vanjskom/unutarnjem koji nadilazi pavlinsku antropologiju.

Treće, za razliku od rane crkve, koja se u svojoj nadi u uskrsnuće držala “eshatološke rezervacije” (tj. ideje da će kršćanski pojedinac, kako bi posve uskrsnuo, morati pričekati Kristov konačni dolazak), autor *Rasprave o uskrsnuću* drži da bi izabranom vjerniku koji je proleptički sudjelovao u Kristovoj patnji (smrti), uskrsnuću, i užašću (45), nova stvarnost morala biti jasna: čovjek već sada *ima* uskrsnuće. Ukratko, naš pisac, poput Himeneja i Fileta koji se prozivaju u 2 Poslanici Timoteju, 2:18, podučava da se uskrsnuće već zbilo! Svoju tvrdnju podržava svojevrsnim egzistencijalnim dokazom: vjernik koji zna za smrt morao bi se već smatrati mrtvim, i sudionikom u uskrsnulom stanju (49). Vjernik, dakle, mora imati “vjeru” u stvarnost Kristove pobjede nad smrću (45; 46), kako više ne bi “dvojio” (47; 48), kako bi “upoznao” Sina Čovječjega i objavljenu istinu o njegovu uskrsnuću (46), te kako bi “practicirao” oslobođenje od neprijateljskih sila svemira (49) kroz ispravnu misao i shvatio mistično jedinstvo iskustva Spasitelja i iskustva vjernika (45; 46).

Opsežne studije teksta koji slijedi pojasnile su da je njegov autor kršćanski gnostički učitelj, na kojega je očito utjecao Valentinov gnosticizam. To dokazuju sličnosti između nauka izloženog u raspravi prema kojemu se duhovno uskrsnuće već zbilo, Tertulijanov izvješća o Valentinovoj “ostvarenoj eshatologiji” (*De praes. haer.* 33.7; *De res. mort.* 19,2-7), te Irenejeva djela (*Haer.* 2.31.2). Određeni konceptualni kompleksi jedinstveni Valentinu također se pojavljuju u *Raspravi o uskrsnuću*, poput ideje o primordijalnoj pleromi, koja je pretrpjela devoluciju i “nedostatak” (46; 47; 49) koji Spasitelj mora “obnoviti” (44).

Za očekivati je, stoga, da su ovdje prisutne srednjoplatonističke ideje koje su, kako su pokazali znanstvenici, utjecale na Valentinov nauk. Takve ideje uključuju razlikovanje između svijeta bića (uključujući sâmoga Boga), te sfere nastajanja i pokvarljivosti (48), kao i

između “inteligibilnoga svijeta” i “osjetilnoga” svijeta (46; 47). Platonističke su također ideje o prethodnom postojanju duša (46; 47; 49), te “pripremanju” za umiranje (49).

Međutim, prilično je “neplatonistička” odsutnost potrage za ekstatičnim viđenjem/jedinstvom s konačnim Jednim, kao i naglašavanje zadržavanja prepoznatljivih osobnih obilježja u *post mortem*. Međutim, zbog središnje uloge Isusa Krista, kao i zbog autorova pozivanja na Novi zavjet kao najpouzdaniji izvor koji potkrjepljuje njegove dokaze (43; 45; 48), možemo zaključiti da je autor kršćanski gnostik na čiju su misao utjecale srednjoplatonističke ideje, filtrirane kroz kasniji i nešto opskurniji Valentinov gnosticizam.

Kritičari općenito prihvaćaju da *Raspravu o uskrsnuću* nije napisao sâm Valentin. Studije faza novozavjetnoga kanona kojih je anonimni autor očito bio svjestan, mjesta *Rasprave o uskrsnuću* u kontekstu ranocrkvenih rasprava o uskrsnuću, te naravi u njoj sadržanih srednjoplatonističkih ideja, ukazuju da je to djelo vjerojatno nastalo krajem 2. stoljeća. Međutim, ne postoje ni unutarnji ni vanjski dokazi prema kojima bi se moglo odrediti njegovo podrijetlo.

Još uvijek se raspravlja o tome predstavlja li to djelo autentično didaktičko pismo koje ne sadrži *praescriptio* s autorovim imenom (poput *Epistula Apostolorum* ili *Ptolemejeva pisma Flori*) ni elemente dijatribe, ili je ono prvenstveno filozofski diskurs u obliku ciničko-stoičke dijatribe. Za sada nema uvjerljivih dokaza za potonje. Čini se, međutim, da znanstvenici uglavnom odbacuju pretpostavke da je tekst posljedica kombiniranja dvaju izvorno odvojenih pisama, ili, pak, posljedica gnostičke redakcije izvorno kršćanskog teksta.

RASPRAVA O USKRSNUĆU

(I 43, 25-50, 18)

†

Reginose, sine moj, neki žele naučiti mnoge stvari. Zaokupljeni su pitanjima bez odgovora. Uspiju li u tome, obično o sebi imaju veoma visoko mišljenje. No, ne mislim da su stajali u Riječi Istine. Prije bih rekao da traže vlastiti mir, koji smo mi primili kroz našega Spasitelja, našega Gospodina Krista. **44** Primili smo ga kada smo upoznali istinu i oslonili se na nju. No, budući da nas ljubazno pitaš o uskrsnuću, pišem ti da je ono nužno. Naravno, mnogi ne vjeruju u uskrsnuće, no nekoliko ga je pronašlo. Stoga, raspravimo o tom pitanju.

Kako je Gospodin objavio stvari dok je postojao u tijelu i nakon što se otkrio kao Sin Božji? Živio je na ovom mjestu, na kojemu ti ostaješ, govoreći o Zakonu Prirode - no, ja ga zovem "Smrt". A (taj, op. prev.) Sin Božji, Reginose, bio je Sin Čovječji. On ih je oboje zagrlio, posjedujući ljudskost i božanstvenost, kako bi, s jedne strane, pobijedio smrt kao Sin Božji, dok bi se istodobno, kroz Sina Čovječjeg, dogodio povratak Pleromi; jer je, kao sjeme Istine, potjecao odozgo prije nego što je nastalo njegovo ustrojstvo. Ondje su nastala mnoga područja i mnoga božanstva.

Znam da o rješenju govorim **45** teško razumljivim riječima, no ništa nije teško u Riječi Istine. No, budući da se Rješenje pojavilo tako da ništa ne ostane skriveno, nego da se otkrije sve o postojanju - uništenje zla s jedne strane, otkrivenje izabranih s druge. To je emanacija Istine i Duha, Milost je od Istine.

Spasitelj je progutao smrt - (to) zasigurno znate - jer je ostavio svijet koji iščezava. Preobrazio se u neiščezivoga Eona i uzdignuo se, progutavši vidljivo nevidljivim, i otvorivši nam put besmrtnosti. Doista, kako reče Apostol: "Patili smo s njim, s njim smo se uzdignuli i s njim otišli u nebesa". Ako smo, noseći ga, očitovani u ovome svijetu, mi smo njegove zrake i on nas obuhvaća sve do našega zalaska, odnosno, naše smrti u ovom životu. On nas privlači u nebesa, kao što sunce privlači zrake, ničim ogr-

ničen. To je duhovno uskrsnuće 46 koje guta duševno jednako kao i tjelesno.

No, onaj koji ne vjeruje ne može se uvjeriti. Jer, to je područje vjere, sine moj, ne ono koje pripada uvjeravanju: mrtvi će uskrsnuti! Među filozofima ovoga svijeta postoji jedan koji vjeruje. Barem će on ustati. Ne daj filozofu iz ovoga svijeta razloga da povjeruje kako će se on vratiti sâm od sebe - i (to) zbog naše vjere! Jer, mi smo upoznali Sina Čovječjega, te smo povjerovali da je ustao iz mrtvih. To je onaj o kojemu govorimo: "On je postao uništenje smrti, kao veliki u kojega oni vjeruju." Veliki su oni koji vjeruju.

Misao onih koji su spašeni neće iščeznuti. Um onih koji su ga upoznali neće iščeznuti. Mi smo, stoga, izabrani za spasenje i otkupljenje, budući da nam je od početka određeno da ne padnemo u ludost nezalica, nego da uđemo u mudrost onih koji su upoznali Istinu. Doista, Istina koja se čuva ne može se napustiti, niti je ikada bila napuštena. "Snažan je sustav Plerome; maleno je ono što se oslobodilo (i) postalo svijetom. No, Sve je ono što je obuhvaćeno. Ono nije 47 postalo; ono je postojalo." Stoga, nikada ne dvoji o uskrsnuću, Reginose, sine moj! Jer, ako nisi postojao u tijelu, primio si tijelo kada si ušao u ovaj svijet. Zašto (onda, op. prev.) ne bi primio tijelo kada budeš uznesen u Eona? Ono što je bolje od tijela je ono što je za uzrok života. Zar nije tvoje ono što je za tvoj račun zaživjelo? Ne postoji li s tobom ono što je tvoje? Pa ipak, kada si na ovom svijetu, što ti nedostaje? To si na svaki način želio saznati.

Posteljica tijela je starost, i ti postojiš u pokvarljivosti. Ti imaš odsutnost kao dar. Jer, ako odeš, nećeš se odreći onoga što je bolje. Ono što je gore, smanjuje se, no za to ima milosti.

Ništa nas, stoga, ne otkupljuje iz ovoga svijeta. No, mi smo spašeni, jer smo Sve. Primili smo spasenje od kraja do kraja. Razmišljajmo na taj način! Razumijevajmo na taj način!

No, pitajući se o tim stvarima, neki žele znati hoće li onaj tko je spašen, kada napusti tijelo, odmah biti spašen. O tome nema nikakve dvojbe. [...] doista, vidljivi udovi koji su mrtvi 48 neće biti spašeni, jer će ustati (samo) živi udovi koji su u njima.

Što je, dakle, uskrsnuće? To je uvijek razotkrivanje onih koji su ustali. Jer, ako se sjećaš da u Evandjelju piše kako se pojavio Ilija, a s njim i Mojsije, ne misli da je uskrsnuće privid. To nije privid, nego istina! Doista, prikladnije je reći da je privid svijet, a ne uskrsnuće koje je donio naš Gospodin i Spasitelj, Isus Krist.

Ali, što vam to govorim? Oni koji su živi umrijet će. Kako žive u prividu? Bogati su osiromašili, a kraljevi su svrgnuti. Sve je podložno promjeni. Svijet je privid! - da ne bih pretjerao!

No, uskrsnuće nema gore spomenuto svojstvo (tj. nije promjenjivo, op. prev.), jer ono je nepobitna istina. Ono je otkrivenje (onoga, op. prev.) što jest, i preobrazba stvari i prelazak u novo. Jer, neiščezivo **49** silazi na iščezivo; svjetlost se nadvija nad tamu, gutajući je, a Pleroma ispunjava nedostatak. To su simboli i slike uskrsnuća. On je taj koji čini dobro.

Stoga, o, Reginose, ne razmišljaj djelomično, niti živi u skladu s ovim tijelom zbog jednoulja, nego bježi od podjela i lanaca i već ćeš tako pronaći uskrsnuće. Jer, ako onaj koji će umrijeti zna da će umrijeti - doći će do toga čak i ako dugo poživi - zašto se ti (već sada) ne bi smatrao uskrsnulim? Ako već posjeduješ uskrsnuće, no nastavljaš dalje kao da ćeš umrijeti - pa ipak, taj zna da je umro - zašto, onda, ja zanemarujem tvoju neizvježbanost? Svatko bi morao vježbati na različite načine, kako bi se oslobodio ovoga Elementa i izbjegao pogrešku, te sâm primio ono što je bilo na početku.

Te sam stvari primio velikodušnošću moga **50** Gospodina, Isusa Krista. O njima sam podučavao tebe i tvoju braću, moje sinove, te nisam propustio ništa što bi vas moglo ojačati. Ako u mome izlaganju Riječi postoji nešto što vam je nejasno, na vaše ću upite ponuditi svoja tumačenja. No, ne zavidite onome među vama koji bi vam mogao pomoći. Mnogi se pitaju o ovome o čemu sam vam pisao. Njima kažem: "Mir s njima i milost." Pozdravljam vas i one koji vas ljube u bratskoj Ljubavi.

EVANĎELJE PO TOMI

(II,2)

Uvod: *Helmut Koester*
Uvod prevela: *Julijana Štok*
Tekst prevela: *Maria Spitzer*

UVOD

vandjelje po Tomi je zbirka Isusovih izreka. Uvod u pojedinu izreku, ili skupinu izreka (njih 114 nije pronađeno u rukopisu, nego je taj broj proizvod suglasnosti današnjih znanstvenika) u većini slučajeva glasi: “Isus (im) reče,” dok sâme izreke ponekad predstavljaju odgovore na pitanja ili izjave učenika. Samo u jednom slučaju (13) izreka se proširuje u podužu raspravu između Isusa i učenika. Postoji nekoliko vrsta izreka sačuvanih u *Evandjelju po Tomi*: mudre izreke (poslovice), parabole, eshatološke izreke (proročanstva), te pravila namijenjena zajednici. U tom se dokumentu pojavljuju redosljedom koji ne otkriva nikakav poseban plan ili sustav. Ponekad se manje skupine izreka pojavljuju zajedno, zbog međusobne sličnosti po obliku ili asocijacijama.

Koptsko *Evandjelje po Tomi* prevedeno je s grčkoga. Fragmenti toga evandjelja u izvornoj, grčkoj verziji, sadržani su u Papirusima Oxyrhyncus 1, 654 i 655, koji su otkriveni i objavljeni početkom 20. stoljeća, no kao dijelovi *Evandjelja po Tomi* identificirani su tek poslije otkrića koptske knjižnice Nag Hammadi. Prvi od tih grčkih papirusa sadrži izreke 26-30, 77, 31-33 (tim redosljedom!), druga dva sadrže izreke 1-7 i 36-40. Barem jedan od tih grčkih fragmenata proizlazi iz rukopisa napisanog prije 200. god. po Kr., što znači da je grčka verzija toga evandjelja bila u uporabi u Egiptu već u 2. stoljeću.

Autorstvo evandjelja pripisuje se Judi Tomi Didymosu, odnosno, Judi “blizancu” (aramejska riječ *toma* i grčka *didymos* znače “blizanac”). U Sirijskoj crkvi, (Juda) Toma je bio poznat kao Isusov brat koji je utemeljio crkve na Istoku, posebice u Edesi (prema nešto mlađoj predaji, Juda je posjetio čak i Indiju). Drugi kršćanski spisi istočnih crkava također su se pripisivali tom apostolu; njima pripa-

daju *Djela Tomina*, a najvjerojatnije i *Knjiga Tomina*, koja je otkrivena kao dio knjižnice Nag Hammadi (II, 7). Potonji zapis, kao i *Evandjelje po Tomi*, najvjerojatnije su napisani u Siriji. Međutim, dvojbeno je jesu li izvorno bili sastavljeni na aramejskom, a potom prevedeni na grčki, iako su mnoge izreke, poput najstarijih izreka iz kanonskih evanđelja, najprije bile u optjecaju na aramejskom, Isusovu jeziku.

Velik broj izreka iz *Evandjelja po Tomi* sadrže paralele s novozavjetnim evanđeljima, sa sinoptičkim evanđeljima (po Mateju, Marku i Luki), te s *Evandjeljem po Ivanu* (sličnosti s potonjim osobito su značajne; npr. izreke 13, 19, 24, 38, 49, 92). Poznato je da su neke izreke sadržane i u nekanonskim evanđeljima, osobito u *Evandjelju po Hebrejima* (npr. izreka 2) te *Evandjelju po Egipćanima* (npr. izreka 22), koja su bila u optjecaju u 2. stoljeću, što potvrđuje i Klement Aleksandrijski (oko 180.-200.). Međutim, veoma je upitna izravna veza *Evandjelja po Tomi* s drugim nekanonskim evanđeljem. Mnogo je zanimljivija veza *Evandjelja po Tomi* s kanonskim evanđeljima. Dok potonji sadrže značajne segmente narativnih materijala, u prvome nema tragova takvih materijala. Samim time se naš dokument ne može smatrati eklektičkim izvatkom iz novozavjetnih evanđelja. Usporedimo li oblik i izričaj pojedine izreke s oblikom u kojemu su one sačuvane u Novom zavjetu, gotovo se uvijek čini da *Evandjelje po Tomi* zadržava izvorniji oblik tradicionalne izreke (nasuprot tome, postoji nekoliko slučajeva koji nas navode na zaključak da je na koptski prijevod utjecalo prevoditeljevo poznavanje novozavjetnih evanđelja), ili predstavlja verzije koje se temelje na izvornijim oblicima. Nešto izvorniji i kraći oblici osobito su očiti u Tominim parabolama (npr. izreke 8, 9, 57, 65, 96, 109).

Po svom žanru, *Evandjelje po Tomi* je slično jednom od izvora kanonskih evanđelja, takozvanom "Izvoru sinoptičkih izreka" (često zvanom "Q" od njemačke riječi *Quelle*, "izvor"), koji su rabili Matej i Luka. Doista, mnoge izreke pronađene u našem dokumentu bile su također dijelovi toga izvora novozavjetnih evanđelja. S druge strane, *Evandjelje po Tomi* također sadrži posve drugačije starije izreke, čije paralele nalazimo u *Evandjelju po Ivanu*, u Mk 4, 21-25, pa čak i u Prvoj poslanici Korinćanima (usp. izreku 17 i 1 Kor 2,9). Nadalje, izreke koje se odnose na budući dolazak Sina Čovječjega, tako

karakteristične za "Q" (npr. Lk 12,8, 10; 17,22, 24, 26), uopće ne postoje. *Evandjelje po Tomi* je, stoga, srodna, ali posve neovisna zbirka izreka. U svom najizvornijem obliku, ono vjerojatno potječe iz 1. stoljeća (nastanak "Q"-a obično se smješta u sredinu 1. stoljeća).

Ni koptski prijevod ni grčki fragmenti nisu sačuvali to evandjelje u njegovu najstarijem obliku. Čak i usporedba s postojećim koptskim i grčkim tekstovima pokazuje da je tekst bio mijenjan u procesu predaje. Najstariji oblik najvjerojatnije je sadržavao mudre izreke i Isusove eshatološke izreke, uključujući i brojne parabole. Te vrste izreka, čak i one koje se ne mogu usporediti ni sa jednom izrekom iz novozavjetnih evandjelja (osobito parabole 97 i 98), možda pripadaju najstarijemu sloju predaje. Dok "Q" naglašava eshatološko očekivanje dolaska "Kraljevstva Božjeg", *Evandjelje po Tomi*, u svom najstarijem obliku, naglašava otkrivanje mudrosti, ili "Kraljevstva Očeva", u spoznaji (*gnosis*) sebe (npr. izreka 3), vođenoj Isusovim izrekama. Takvo razumijevanje spasenja slično je onome izraženo u mnogim odlomcima *Evandjelja po Ivanu*, u kojemu je otkrivanje istine i života vezano uz Isusove riječi (Iv 6,63; 8,51). Prva izreka iz *Evandjelja po Tomi* naglašava to upravo programski: tumačenje izreka istovjetno je pronalaženju vječnoga života.

U daljnjoj povijesti i oblikovanju *Evandjelja po Tomi*, to mudro tumačenje Isusovih izreka poprimilo je jasniji oblik pod utjecajem gnostičke teologije, iako se to djelo ne može pripisati nekoj posebnoj gnostičkoj školi ili sljedbi. Tema prepoznavanja sebe je opširnije razrađena u izrekama (npr. 50, 51) koje govore o spoznaji čovjekova božanskoga podrijetla, koja je čak i Adamu bila uskraćena, iako je on "nastao iz velike snage" (npr. izreka 85). Spasenje se postiže svlačenjem svega što je od ovoga svijeta (npr. izreke 21, 37, 56). Učenici moraju "biti prolaznici" u sadašnjem pokvarljivom postojanju (npr. 42). Postojanje idealnoga gnostičkog učenika opisano je izrazom "samac", koji se odnosi na čovjeka koji je za sobom ostavio sve što ljudsko biće veže uz svijet (npr. izreke 16, 23, 30 i 76). Čak i žene mogu postići taj cilj, ako postignu "muškost" samačkoga postojanja (izreka 114).

EVANĎELJE PO TOMI

(II 32, 10-51, 28)

†

Ovo su tajne riječi koje je Isus Živi kazao i koje je zapisao Juda Toma Blizanac.

(1) Isus reče: “Tko nađe tumačenje ovih riječi, taj neće okusiti smrti.”

(2) Isus reče: “Tko traži, neka ne prestane tražiti dok ne nađe. Kada nađe, zapanjit će se; zapanjen, zadivit će se. I tada će vladati nad svime.”

(3) Isus reče: “Ako vam oni koji vas vode kažu, *Gledajte, Kraljevstvo je gore na nebu*, preteći će vas ptice nebeske. Ako vam kažu, *U moru je*, ribe će vas preteći. Kraljevstvo je u vama, i ono je izvan vas. Prepoznate li sebe, bit ćete prepoznati **33** i shvatit ćete da ste djeca Oca Živoga. Ali ako se ne prepoznate, živite u siromaštvu, i vi ste siromaštvo.”

(4) Isus reče: “Čovjek u poodmakloj dobi pitat će bez oklijevanja djetešce staro sedam dana za mjesto Života – i on će živjeti. Jer mnogi prvi bit će posljednji i bit će jedan jedini.”

(5) Isus reče: “Prepoznaj ono što ti je pred očima, i ono što ti je skriveno bit će ti otkriveno. Jer nema skrivenosti koja neće izići na vidjelo.”

(6) Njegovi su ga učenici pitali. Kazaše: “Želiš li da postimo? I kako da se molimo i dajemo milodare? I kako da se hranimo?” Isus reče: “Ne lažite, i ono što vam je mrsko ne činite; jer sve je otkriveno pred licem neba; jer nema ničega tajnog što neće postati očigledno, i nema toga skrivenog koje se neće otkriti.”

(7) Isus reče: “Blago lavu kojega čovjek jede – i lav će postati čovjekom; i proklet bio čovjek kojega lav jede – i lav će postati čovjekom.”

(8) I on reče: “Čovjek je nalik mudru ribaru koji baci mrežu u more i odatle je izvuče punu sitnih ribica; među njima pronađe veliku ribu, mudri ribar; sve sitne 34 baci u more, bez napora izabere veliku ribu. Tko ima uši da čuje, neka čuje!”

(9) Isus reče: “Evo, iziđe sijač, zagrabi sjeme – razbaca ga. Jedno pade na put; dođoše ptice i pozobaše ga. Drugo pade na stijenu, i ne uhvati korijena u zemlji i ne pusti klasja k nebu. A drugo pak pade u trnje; ovo uguši sjeme, i crv ga pojede. A jedno pade na dobro tlo i k nebu dade dobar urod, od šezdeset i sto dvadeset mjera.”

(10) Isus reče: “Bacio sam vatru na svijet, i gle, sada bdijem nad njim dok se ne zapali.”

(11) Isus reče: “Ovo nebo će proći. I onaj iznad njega proći će; i koji su mrtvi ne žive, i koji su živi neće umrijeti. U dane kad jedete mrtvo, činite ga živim. Kad postanete svjetlost, što ćete učiniti? U dan kad ste bili jedno postali ste dvoje. Sada kad ste dvoje, što ćete učiniti?”

(12) Učenici rekoše Isusu: “Znamo da ćeš nas napustiti; tko će postati velik nad nama?” Isus im reče: “Tamo kamo budete išli, prići ćete Jakovu Pravedniku, za kojega su stvoreni Nebo i Zemlja.”

(13) Isus reče svojim učenicima: “Usporedite me i recite mi komu sam nalik.” Simon Petar mu reče: “Anđelu pravedniku.” Matej mu reče: 35 “Nalik si mudrom filozofu.” Toma mu reče: “Učitelju, moja usta uopće ne mogu iskazati komu si nalik.” Isus reče: “Nisam ja tvoj učitelj, jer si se ti opio s vrutka koji sam ja otvorio.” I on ga uze k sebi, povuče se nasamo s njime, i reče mu tri riječi. A kada se Toma vrati drugovima oni ga upitaše: “Što ti je Isus rekao?” Toma im reče: “Kad bih vam kazao samo jednu riječ koju mi reče, uzeli biste kamenje i bacili ga na me, i iz kamenja bi buknila vatra i spalila vas.”

(14) Isus im reče: “Postite li, upisat ćete si grijeh; molite li, bit ćete prokleti; dajete li milodare, naudit ćete svojemu duhu. Kad stupite u koju zemlju i prolazite njenim predjelima, ugoste li vas, jedite što vam posluže; i liječite bolesne među njima. Jer ono što uđe u vaša usta neće vas ukaljati; ali ono što napusti vaša usta, to će vas ukaljati.”

(15) Isus reče: “Kada ugledate onoga koji nije rođen od žene, prostrite se licem prema zemlji i štujte ga – taj je vaš Otac.”

(16) Isus reče: “Ljudi možda misle da sam došao svijetu donijeti mir. Ne znaju da sam neslogu došao donijeti zemlji, vatru, mač, rat. Jer petoro će ih biti 36 u kući: troje će biti protiv dvoje i dvoje će biti protiv troje, otac protiv sina i sin protiv oca, i oni će stajati postojano kao samci.”

(17) Isus reče: “Dat ću vam ono što ni jedno oko nije vidjelo i što ni jedno uho nije čulo i što ni jedna ruka nije dotakla i što se do ljudskoga srca nije popelo.”

(18) Učenici kazaše Isusu: “Reci nam kakav će biti naš svršetak.” Isus reče: “Pošto ste otkrili početak, zašto tražite svršetak? Jer gdje je početak, tamo će biti i svršetak. Blago onomu koji će se držati za početak /u početku/ i taj će prepoznati svršetak i taj neće okusiti smrti.”

(19) Isus reče: “Blago onomu koji je bio prije nego je postao. Postanete li moji učenici i slušate li moje riječi, ovo će vam kamenje služiti. Nego imate pet stabala u raji, koja se ne mijenjaju ni ljeti ni zimi, i lišće im ne opada. Onaj tko ih poznaje neće okusiti smrti.”

(20) Učenici kazaše Isusu: “Reci nam, što se može usporediti s Kraljevstvom nebeskim?” On im reče: “Ono je kao gorušičino zrno, najmanje od sveg sjemenja; ali kada ono padne na obrađenu zemlju, iz njega izraste velika grana i ona postane okriljem pticama nebeskim.”

(21) Marija reče Isusu: “Komu su tvoji učenici nalik?” On reče: “Nalik su 37 dječici što posjedaše na tuđe polje. Kada vlasnici polja dođu, kazat će: *Ostavite nam naše polje*. Oni se pred njima svlače ne bi li im ga

prepustili i dali svoje polje. Zato kažem: Kada gospodar kuće zna da će doći tat, on će ga budan dočekati; i neće mu dopustiti da rovari po njegovu kraljevstvu i opljačka ga. Ali vi bdijte suočeni sa svijetom; opašite bedra velikom snagom, da razbojnici nemaju pristupa; jer već ćete naići na nedaću koju iščekujete. Kad bi se (barem) među vama našao mudar čovjek! Čim rod dozrije, evo ga sa srpom u ruci i požanje ga. Tko ima uši da čuje, neka čuje.”

(22) Isus vidje dječicu kako ih doje. Reče svojim učenicima: “Ovi su maleni koje doje poput onih koji ulaze u kraljevstvo.” Kazaše mu: “Ako, dakle, postanemo djeca, hoćemo li ući u kraljevstvo?” Isus im reče: “Kada iz dvoga načinite jedno, i da nutarnje bude kao vanjsko, i vanjsko kao nutarnje, i gornje kao donje, i ako iz muškog i ženskog načinite jedno tako da muško nije muško a žensko nije žensko, i ako načinite oči umjesto oka i ruku umjesto ruke i stopalo umjesto stopala, sliku umjesto slike, tada ćete ući u kraljevstvo.” 38

(23) Isus reče: “Vas ću izabrati, jednoga od tisuću i dvoje od deset tisuća, i tu će stajati kao da su jedan jedini.”

(24) Njegovi učenici kazaše: “Pouči nas o mjestu gdje prebivaš, jer neophodno nam je tražiti ga.” Reče im: “Tko ima uši, neka čuje! U čovjeku od svjetla je svjetlost, i on rasvjetljava cijeli svijet. Kada on ne svijetli – to je tama.”

(25) Isus reče: “Ljubi brata svojega kao dušu svoju; bdij nad njim kao nad zjenicom svojom.”

(26) Isus reče: “Vidiš trun u oku brata svojega, a balvan u vlastitom ne vidiš. Kada izvadiš balvan iz svojega oka, jasno ćeš vidjeti kako da izvadiš trun iz bratova.”

(27) <Isus reče:> “Ako se ne lišite svijeta, kraljevstvo nećete naći; ako ne slavite sabat kao sabat, Oca nećete vidjeti.”

(28) Isus reče: “Stajah usred svijeta i očitovah im se u tijelu. Sve ih našoh opijene – žednoga među njima ne našoh, i moja duša se ražalosti nad sinovima čovječjim, jer slijepi su u svojem srcu i ne vide da su na svijet došli prazni, i prazni ga žele napustiti. No, sada su opijeni. Kada se ostave svojega vina, kajat će se.”

(29) Isus reče: “Kada se tijelo pojavi radi duha, to je čudo. Ali kada se duh pojavi radi tijela, tada je to čudo nad čudima. Ali ja, ja se čudim tome 39 kako je to veliko bogatstvo stanovalo u tom siromaštvu.”

(30) Isus reče: “Gdje su tri boga, tamo su bogovi; gdje su dva ili jedan, tamo ću biti s njime.”

(31) Isus reče: “Nitko nije prorok u svojem selu, i nijedan liječnik ne liječi one koji ga poznaju.”

(32) Isus reče: “Grad sagrađen na brdu, visok i utvrđen, ne može pasti niti se može sakriti.”

(33) Isus reče: “Ono što svojim ušima čuješ, neka i druge uši čuju – razglasi to s vaših krovova. Jer nitko ne pali svjetiljku da je poklopi posudom; nego je postavi na svijećnjak, da svatko tko uđe i iziđe vidi njezino svjetlo.”

(34) Isus reče: “Kada slijepac vodi slijepca, obojica padnu u jamu.

(35) Isus reče: “Nitko ne može ući u kuću moćnika i silom je zauzeti a da mu prvo ne sveže ruke; tek tada mu može poharati kuću.”

(36) Isus reče: “Ne brinite se od zore do mraka, i od mraka do zore u što ćete se odjenuti.”

(37) Njegovi učenici kazaše: “Kojega dana ćeš nam se otkriti i kojega ćemo te dana vidjeti? Isus reče: Kada razgolitite svoj stid, kada svoju

odjeću stavite pod noge poput malene djece i stanete je gaziti, tada [ćete 40 vidjeti] sina Živoga i nećete se bojati.”

(38) Isus reče: “Često ste željeli čuti ove riječi koje vam govorim, i nemate ih od koga drugoga čuti. Doći će dani kada ćete me tražiti (a) nećete me naći.”

(39) Isus reče: “Farizeji i vični pismu dobili su ključeve spoznaje (pa) ih sakrili. Niti su ušli niti su pustili one koji su to htjeli. Ali vi, budite mudri kao zmije i bezazleni poput golubica.”

(40) Isus reče: “Posadiše trs izvan Očeva dohvata; i pošto nije učvršćen, bit će iščupan s korijenom i propast će.”

(41) Isus reče: “Tko ima u ruci, dat će mu se; a onome tko nema uzet će se i ono malo što ima.”

(42) Isus reče: “Budite prolaznici.”

(43) Kazaše mu učenici: “Tko si ti koji nam to kaže?” <Isus im reče>: “Zar iz onoga što vam govorim ne znadete tko sam? Ali vi ste postali poput Židova, jer oni vole stablo (a) mrze njegov plod, i vole njegov plod (a) mrze stablo.”

(44) Isus reče: “Tko na Oca huli, bit će mu oprošteno, i tko na Sina huli, bit će mu oprošteno; ali onome tko huli na Duha Svetoga, neće mu biti oprošteno, ni na Zemlji ni na Nebu.”

(45) Isus reče: “Ne bere se grožđe s trnja, niti se beru smokve s gloga, jer oni ne donose ploda. 41 [Jer do]bar čovjek iz svojega blaga iznosi dobro; zao čovjek zlo iznosi iz svojega blaga, koje mu je u srcu, i govori zle riječi, jer iz obilja srca iznosi zlo.”

(46) Isus reče: “Od Adama do Ivana Krstitelja, među rođenima od žene nitko nije veći od Ivana Krstitelja, pa da pred njim ne obori pogled. Ali

ja rekoh da tko god među vama postane malen, spoznat će Kraljevstvo i postati većim od Ivana.”

(47) Isus reče: “Ne može jedan čovjek jahati dva konja, (niti) napeti dva lûka; i ne može jedan sluga služiti dvojici gospodara, jedino ako jednog poštuje, a drugoga prezire. Nitko ne pije staro vino te odmah poželi kušati novo. I ne ulijeva se novo vino u stare mjehove, da se ne pokvari; i ne ulijeva se staro vino u novi mijeh da ga ne pokvari. Ne prišiva se stara krpa na novu haljinu, jer bi se rasparala.”

(48) Isus reče: “Kada dva sklope mir u istoj kući, reći će brdu: *Pomakni se* – i ono će se pomaknuti.”

(49) Isus reče: “Blago samcima i izabranima, jer vi ćete naći Kraljevstvo. Jer vi ste iz njega došli, i u nj ćete se vratiti.”

(50) Isus reče: “Kada vam kažu: *Odakle dolazite?* – kažite im: *Došli smo iz svjetlosti, odanle gdje se svjetlost sama iz sebe rađa. Po[stavila se] 42 i u svojoj se slici otkrila.* Kada vam kažu: *Tko ste?* – kažite: *Mi smo njegovi sinovi, i mi smo izabrani od Oca Živoga.* Kada vas pitaju: *Koji je znak Oca vašega u vama?* – kažite im: *Kretanje i mir.*”

(51) Njegovi mu učenici kazaše: “Kojega će se dana mrtvima pružiti spokoj i kojega će dana nastupiti novi svijet?” On im reče: “Mir koji iščekujete došao je, ali vi ga ne prepoznajete.”

(52) Njegovi mu učenici kazaše: “Dvadeset i četiri proroka govorilo je u Izraelu, i svi su oni o tebi govorili.” On im reče: “Izostavili ste Živoga pred svojim očima, a govorili ste o mrtvima.”

(53) Njegovi mu učenici kazaše: “Je li obrezivanje potrebno ili ne?” On im reče: “Da je potrebno, otac bi već obrezane u njihovoj majci začinjao. Ali istinsko obrezivanje, ono u duhu, bilo je potrebno posvema.”

(54) Isus reče: “Blago siromašnima, jer vaše je Kraljevstvo nebesko.”

(55) Isus reče: “Tko ne mrzi svojega oca i majku svoju ne može mi biti učenikom. I tko ne mrzi svoju braću i sestre i ne uzme križ svoj poput mene, neće me biti dostojan.”

(56) Isus reče: “Tko je prepoznao svijet, otkrio je leš. I tko je otkrio leš, svijet ga nije dostojan.”

(57) Isus reče: “Kraljevstvo je Očevo isto što i čovjek koji je obavio [dobru] sjetvu. Noću mu dođe neprijatelj 43 te među dobro sjeme zasije korov. Čovjek ne dozvoli da počupaju korov te im reče: *Da ne biste, čupajući korov, s njim počupali i pšenicu.* Na dan žetve korov će postati vidljiv; počupat će ga te spaliti.”

(58) Isus reče: “Blago čovjeku koji je trpio – on je pronašao Život.”

(59) Isus reče: “Gledajte Živoga dok ste na životu, da ne umrete i onda tražite da ga vidite; jer tada ga nećete moći vidjeti.”

(60) <Vidješe> Samaritanca kako nosi janje prema Judeji. Reče učenicima: “(Što kani) ovaj (učiniti) s janjetom?” Kazaše mu: “Ubiti ga i pojesti.” On im reče: “Dok ono živi, neće ga pojesti, nego (tek) kada ga ubije (i) kada ono postane leš.” Kazaše mu: “Drugačije to ne može učiniti.” On im reče: “I vi, tražite sebi mjesto mira, da ne postanete leš i da ne budete pojedeni.”

(61) Isus reče: “Dvoje će na jednom krevetu počivati, jedno će umrijeti, drugo će živjeti.” Saloma je kazala: “Tko si ti, čovječe, čiji sin? Svalio si se na moj krevet i jeo si za mojim stolom.” Isus joj reče: “Ja sam onaj koji dolazi iz onoga koji je isti; dane su mi stvari mojega Oca. <Saloma je kazala:> “Tvoja sam učenica.” <Isus joj reče:> “Zato kažem: Kada je isti, pun je svjetla – ali bude li podijeljen, bit će ispunjen tamom.”

(62) Isus reče: “Svoja otajstva govorim onima [koji su dostojni 44 mojih] otajstava. Ono što čini desnica neka ti ljevica ne zna.”

(63) Isus reče: “Bio jednom bogataš koji je imao veliki posjed. Rekao je: *Upotrijebit ću svoje bogatstvo da sijem, žanjem, sadim, punim svoja skladišta voćem, tako da mi ništa ne nedostaje.* Tako je mislio u svojemu srcu – i te je noći umro. Tko ima uši neka čuje.”

(64) Isus reče: “Neki čovjek je imao goste. Kad je pripremio gozbu, pošalje slugu da pozove goste. Sluga pođe prvomu te mu kaže: *Moj Gospodar te poziva.* A ovaj reče: *Držim novce kod trgovaca, dolaze mi navečer; moram poći i dati im napatke. Ispričavam se za gozbu.* Pođe k drugomu te mu kaže: *Moj Gospodar te poziva.* Ovaj mu reče: *Kupio sam kuću, i tamo me trebaju na jedan dan. Nemam vremena.* Dođe k drugomu te mu kaže: *Moj Gospodar te poziva.* Ovaj mu reče: *Ženi mi se prijatelj, a ja priređujem gozbu. Ne mogu doći, ispričavam se za gozbu.* Pođe do drugog te mu kaže: *Moj Gospodar te poziva.* Ovaj mu reče: *Kupio sam imanje, idem prikupiti najamninu. Ne mogu doći, ispričavam se za gozbu.* Sluga se vrati i kaza gospodaru: *Oni koje si pozvao na gozbu ispričavaju se.* Gospodar reče sluzi: *Iziđi van na putove i dovedi sve koje nađeš neka jedu. Kupci i trgovci neće stupiti u mjesto mojega Oca.” 45*

(65) On reče: “Jedan častan čovjek imao je vinograd – dade ga u zakup vinogradarima, da u njemu rade (i) da od njih dobije plodove. Posla vinogradarima slugu po plodove. Ovi ga zgrabe, istuku ga, (i) zamalo ubiju. Sluga ode (i) ispriča to gospodaru. Njegov gospodar reče: *Možda ga nisu prepoznali.* Pošalje drugoga slugu – i njega vinogradari pretukoše. Tada im gospodar pošalje svojega sina. Reče: *Možda će uvažiti mojega sina.* Kada vinogradari doznaše da je on nasljednik vinograda, dohvate ga i ubiju. Tko ima uši neka čuje.”

(66) Isus reče: “Pokažite mi kamen kojeg zidari odbaciše. Taj kamen je ugaoni kamen.”

(67) Isus reče: “Tko poznaje sve, ali samoga sebe ne prepozna, taj sve promaši.”

(68) Isus reče: “Blago vama, kada će vas mrziti i progoniti, neće pronaći mjesto kamo su vas progonili.”

(69) Isus reče: “Blago progonjenima u svojim srcima – to su oni koji su uistinu prepoznali Oca. Blago gladnima, jer će se željnome trbuh napuniti.”

(70) Isus reče: “To što imate spasit će vas, ako ga porodite u sebi. To što nemate u sebi ubit će vas – ako ga nemate u sebi.”

(71) Isus reče: “Ja ću [ovu] kuću razoriti, i nitko je neće moći [opet] izgraditi.” 46

(72) [Jedan čovjek] mu [reče]: “Kaži mojoj braći da imanje mojega oca podijele sa mnom.” Reče mu: “O, čovječe, tko je mene postavio za onoga koji dijeli?” Okrene se svojim učenicima. Reče im: “Jesam li ja onaj koji dijeli?”

(73) Isus reče: “Žetva je obilna, no poslenika je malo. Molite zato Gospoda da pošalje poslenike za žetvu.”

(74) On reče: “Gospodine, mnogo ih je oko bunara, ali nikoga u bunaru.”

(75) Isus reče: “Ima mnogih koji stoje pred vratima, ali samci su ti koji će ući u svadbenu ložnicu.”

(76) Isus reče: “Kraljevsvo Očovo isto je što i trgovac koji je imao robu (i) naišao na biser. Trgovac bijaše mudar. Proda svu robu, kupi samo biser. Tražite i vi blago koje ne prolazi i koje je trajno, tamo kamo moljac ne dolazi da izjeda niti crv da razara.”

(77) Isus reče: “Ja sam svjetlost nad svime. Ja sam sve; sve se iz mene stvorilo i sve se k meni vratilo. Rascijepite drvo, i ja sam ondje. Podignite kamen, i tamo ćete me naći.”

(78) Isus reče: “Zašto ste izišli van na polje? Vidjeti trsku kako se na vjetru njiše? I čovjeka u meke haljine obučena? [Vidite vaše] kraljeve i plemenite, 47 oni nose meke haljine, a ne [mogu] prepoznati Istinu.”

(79) Jedna žena iz mnoštva mu reče: “Sretna utroba koja te nosila i njedra koja te dojila!” On joj reče: “Sretni oni koji su čuli Očevu riječ i u istini je očuvali. Jer doći će dani kada ćete govoriti: *Sretna utroba koja nije začela i njedra koja nisu dojila!*”

(80) Isus reče: “Tko je spoznao svijet, otkrio je tijelo. A tko je otkrio tijelo, svijet ga nije dostojan.”

(81) Isus reče: “Tko je postao bogat, neka vlada. A tko ima moć, neka je se odrekne!”

(82) Isus reče: “Tko je blizu mene, taj je blizu vatri. A tko je od mene daleko, daleko je od Kraljevstva.”

(83) Isus reče: “Ljudima su vidljive slike, a svjetlo u njima skriveno je u slici Očeva svjetla. Ono će postati vidljivim, a njegova slika skrivena je njegovom svjetlošću.”

(84) Isus reče: “Kad vidite svoje slike, radovat ćete se. Ali kada budete vidjeli svoje slike koje su postojale prije vas, i koje ne umiru niti se pokazuju, koliko ćete podnijeti?”

(85) Isus reče: “Adam je nastao iz velike snage i iz velikoga bogatstva, a ipak vas nije bio dostojan; jer da vas je bio dostojan, [ne bi] [okusio] smrti.”

(86) Isus reče: “[Lisice 48 imaju jazbine] i ptice imaju [svoja] gnijezda, ali sin čovječji nema gdje da nasloni glavu [i] otpočine.”

(87) Isus reče: “Jadno tijelo koje ovisi o tijelu, i jadna duša koja o ta oba ovisi.”

(88) Isus reče: “Anđeli i proroci će doći k vama i dat će vam ono što je vaše. A vi sami, dajte im ono što je u vašim rukama (i) kažite sami sebi: *U koji dan će doći da prime ono što je njihovo?*”

(89) Isus reče: “Zašto perete vanjštinu čaše? Zar ne vidite da je onaj koji je stvorio nutrinu isti onaj koji je stvorio vanjštinu?”

(90) Isus reče: “Dođite k meni, jer moj je jaram ugodan a moje gospodstvo blago, i naći ćete sebi spokoja.”

(91) Kazaše mu: “Reci nam tko si, da u tebe vjerujemo.” On im reče: “Pomno ispitujete lice neba i zemlje, a onoga pred sobom niste prepoznali, niti ovaj trenutak znadete ispitati.”

(92) Isus reče: “Tražite i naći ćete; ali ono što ste me ovih dana bili pitali i što vam nisam rekao, sada vam želim reći – a vi ne pitate.”

(93) <Isus reče:> “Ne dajte psima ono što je sveto, da ga ne bace na smetlište. Ne bacajte biserje pred svinje, da ga ne [izgaze].”

(94) Isus [reče]: “Tko traži, naći će. [Tko kuca] otvorit će mu se.”

(95) [Isus reče:] “Ako imate novca, 49 ne dajte ga na lihvu, već ga dajte onomu koji vam ga neće vratiti.”

(96) Isus reče: “Kraljevstvo Očevo isto je što i [jedna] žena. Uzme nešto kvasca, [sakrije] ga u tijesto [te] iz njega izmijesi velike hljebove. Tko ima uši neka čuje.”

(97) Isus reče: “Kraljevstvo [Očevo] isto je što i žena koja nosi ćup pun brašna. Ide širokim putem, drška ćupa pukne i brašno se za njom rasu po putu. Nije to znala, nezgodu nije primijetila. Kada dođe kući, stavi ćup na pod (i) nađe ga praznim.”

(98) Isus reče: “Kraljevstvo Očevo isto je što i čovjek koji hoće ubiti moćnika. Izvuče mač u vlastitoj kući, zarije ga u zid kako bi doznao je li mu ruka (dovoljno) snažna. Zatim ubije moćnika.”

(99) Učenici mu kazaše: “Vani su tvoja braća i tvoja majka.” On im reče: “Ovi ovdje, koji vrše volju mogega Oca, ti su moja braća i moja majka – oni su ti koji će ući u kraljevstvo mogega Oca.”

(100) Pokazaše Isusu zlatnik i rekoše mu: “Carevi ljudi traže poreze od nas.” On im reče: “Dajte caru ono što je carevo, i dajte Bogu ono što je od Boga. A ono što je moje, dajte meni.”

(101) <Isus reče:> “Tko ne mrzi svojega oca i majku svoju, ne može [mi] postati [učenikom]. I tko [ne] ljubi [svojega oca] i majku svoju kao ja, neće mi postati [učenikom]. Jer moja [...] majka [...] 50, dok je [moja] istinska [majka] ona koja mi je dala život.”

(102) Isus reče: “Jao farizejima, jer oni su isto što i pas koji leži u jaslama; jer on ne jede, a ni blâgu ne da jesti.”

(103) Isus reče: “Blago čovjeku koji zna [u kojem] će dijelu [noći] doći lopovi, pa da ustane, sakupi svoj [...] i opaše bedra prije nego što uđu.”

(104) Rekoše Isusu: Kazali [su mu]: “Hajde da danas molimo i postimo.” Isus reče: “Kakav sam to grijeh počinio ili što je mnome ovladalo? Ali kada mladoženja iziđe iz svadbene ložnice, neka tada poste i mole.”

(105) Isus reče: “Tko poznaje oca i majku, zvat će ga sinom bludnice.”

(106) Isus reče: “Kada iz dvoga načinite jedno, postat ćete Sinovi Čovječji; i kada kažete: *Brdo, pomakni se!*, ono će se pomaknuti.”

(107) Isus reče: “Kraljevstvo je isto što i pastir sa stotinu ovaca: jedna, najveća od njih, zaluta; on ostavi devedeset i devet (i) traži je tu jednu dok je ne pronađe. Zatim, nakon što se toliko trudio, reče ovci: *Ljubim te više od onih devedeset i devet.*”

(108) Isus reče: “Tko pije iz mojih ustiju, postat će kao ja, i ja ću postati kao on, i skrivene će mu se stvari razotkriti.”

(109) Isus reče: “Kraljevstvo je isto kao čovjek koji je u svojem polju imao [zakopano] blago za koje nije znao. I [nakon] smrti, ostavi ga u nasljedstvo svojem [sinu]. Sin o (tom blagu) nije znao; preuze polje 51 te ga proda. A onaj koji ga je bio kupio došao je; orao je (i) [pronašao] blago; (i) stade davati novac uz kamate kome god mu bijaše volja.”

(110) Isus reče: “Tko je pronašao svijet (i) obogatio se, neka ga se odrekne!”

(111) Isus reče: “Nebesa će se pred vama (poput svitka) odmotati, a isto tako i Zemlja. I Živi (koji je proizišao) iz Živoga neće vidjeti smrti ni (straha).” Jer Isus kaže: “Tko sebe pronađe, svijet ga nije dostojan.”

(112) Isus reče: “Jao tijelu koje je ovisno u duši; jao duši koja je ovisna o tijelu!”

(113) Učenici mu kazaše: “Na koji će dan doći Kraljevstvo?” <Isus reče:> “Neće doći zato što ga očekujemo; neće se kazati: *Evo ga ovdje*, ili: *Eno ga ondje*; nego se kraljevstvo Očevo razastire Zemljom a ljudi ga ne vide.”

(114) Šimun Petar im reče: “Neka Marija ode od nas, jer žene nisu dostojne Života.” Isus reče: “Evo, ja ću je privući da je učinim muškom, pa da i ona postane Duhom Živim, poput vas muškaraca. Jer svaka žena koja sebe načini muškom ući će u Kraljevstvo nebesko.”

EVANĎELJE PO FILIPU

(II i 3)

Uvod: *Wesley W. Isenberg*
Uvod prevela: *Julijana Štok*
Tekst prevela: *Maria Spitzer*

UVOD

evanđelje po Filipu je zbirka izreka koje se prvenstveno odnose na značenje i vrijednost sakramenata, u kontekstu Valentinove koncepcije ljudskih dvojbi i života poslije smrti.

Poput evanđelja novozavjetnoga kanona, te se izreke pojavljuju u različitim književnim oblicima, kao aforizmi, analogije, parabole, pareneze, polemike, narativni dijalozi, biblijske egzegeze i dogmatske postavke. Međutim, *Evanđelje po Filipu* nije poput novozavjetnih evanđelja. Ono povremeno spominje neke Isusove riječi ili djela, te sadrži sedamnaest Isusovih izreka, od kojih su devet navodi i tumačenja Isusovih riječi sadržanih u kanonskim evanđeljima (55; 57; 68; 72; 77; 83; 84; 85). Nove izreke (55; 58; 59; 63; 64; 67; i 74), identificirane prema uvodnoj formuli (“on reče”, “Gospodin reče”, ili “Spasitelj reče”), kratke su i zagonetne, te ih je najbolje tumačiti iz gnostičke perspektive. Također postoji i nekoliko pripovijesti o Isusu; one su slične predaji iz ranokršćanskih apokrifnih evanđelja. Tijekom otkrivenja na planini, on se ukazao svojim učenicima, natprirodno velik (57). Tri njegove ženske pratiteljice zvale su se Marijama (59), iako je očito bio osobito naklonjen Mariji Magdaleni (63). Kada je u Levijevoj bojarnici sedamdeset dvije boje stavio u jednu posudu, one su se stopile u bijelu (63, 25-30). Navodno je apostol Filip izvor priče prema kojoj je tesar Josip načinio križ na kojemu je njegov potomak poslije bio razapet (73).

Međutim, tih nekoliko izreka i pripovijesti o Isusu nisu postavljene u pripovjedački okvir poput onoga novozavjetnih evanđelja. Ustvari, *Evanđelje po Filipu* nije organizirano na način koji se može prikladno ocrtati. Iako je isti kontinuitet postignut kroz asocijaciju ideja (npr. 51; 52), nizanje suprotnosti i doskočice (npr. 77; 78, riječ

ljubav), linija misli je prilično nasumična i nepovezana. Uobičajeno je preskakanje s jedne na drugu temu.

Tekst daje utisak logične koherentnosti zbog ponavljanja određenih tema (npr. značenje Isusovih imena, 56; 62; 63; potreba za doživljavanjem uskrsnuća prije smrti, 56; 57; 66; 73; zaodijevanje svjetlošću kao način bijega od neprijateljskih moći, 70; 76; 77; 86), no ta koherentnost je vjerojatno samo slučajna.

Moguće je da je sastavljač ove zbirke hotimice rastavio izvorne odlomke i njihove dijelove umetnuo na različita mjesta u tekstu. Čista se misao može razlučiti sastavljanjem 70 sa 76-77 i 66, tim redosljedom. Neodređene zamjenice tako dobivaju primjerene rodove. Slično tome, izreka 75 predstavlja temu koja je dalje razrađena u 61; 62. U 63 nalazimo analogiju koja prethodi tvrdnji izraženoj u 70.

S obzirom na nesustavnost *Evandjelja po Filipu*, njegov se sadržaj najbolje može razmatrati na temelju sažetaka pojedinih izjava. Izjava 69 odnosi se na otajstva ložnice, te razlikuje one koji smiju sudjelovati - slobodne muškarce i djevice - od onih kojima to nije dopušteno - životinje, robovi i oskvrnavljene žene.

Oni koji su isključeni iz ložnice posve su ocrnjeni. Između ostalog doznajemo kako životinje i muškarci moraju biti odvojeni (78; 75). No, "Mnogo je životinja na svijetu koje nose ljudski oblik"(81). Ako je netko "životinja", on mora ostati "izvan ili ispod", ne "iznad" ili "unutar" (79). "Robove" valja razlikovati od "sinova" (52), "djece" (81) i "slobodnih" (79). "Rob" je onaj koji griješi (77), koji ne zna ništa o unutarnjem zlu koje ga zarobljava. "Oskvrnavljene žene" su sve žene koje sudjeluju u seksualnom činu, tj. "u braku oskvrnuća" koji je tjelesan i požudan (81; 82). Nečisti duhovi žele tjelesno oskvrnaviti muškarce i žene (65).

"Slobodni muškarci i djevice" suprotni su "životinjama, robovima i oskvrnavljenim ženama". Djeвица nikada nije bila oskvrnavljena seksualnim činom (55; npr. 81-82). "Slobodan čovjek" ne griješi (77). On se tijela ne boji niti ga ljubi (66). Njega ugrožavaju obmane arhonata koji ga žele zarobiti (54). "Slobodni muškarci i djevice" su oni koji se nazivaju "kršćanima" (74), i koji posjeduju "uskrsnuće, svjetlost, križ, Duh Sveti" (74).

Prema ovome evanđelju, egzistencijalna bolest čovječanstva posljedica je razlikovanja spolova. Odvajanjem Eve od Adama, razbijeno je izvorno androgino jedinstvo (68). Svrha Isusova dolaska je ponovno ujedinjenje Adama i Eve (70). Kao što se muž i žena sjedinjuju u bračnoj ložnici, tako se i sjedinjenje koje dolazi s Kristom zbiva u sakramentalnoj bračnoj ložnici (70), u kojoj pojedinac doživljava jedinstvo i prima potvrdu konačnoga sjedinjenja s anđeoskom, nebeskom polovicom (npr. 58).

To nas dovodi do još jednoga zaključka (67): “Gospodin je sve učinio u otajstvu, krštenju, krizmi, euharistiji, otkupljenju i bračnoj ložnici.” Ta rečenica vjerojatno opisuje pet faza inicijacije, prije nego pet odvojenih, nepovezanih sakramenata. Moguće je da je “bračna ložnica” eufemizam za čitavu inicijaciju, budući da je pojedini cilj svake inicijacijske faze (npr. “svjetlost” se obično povezuje s krizmom, 67, 69, 57) također povezan s bračnom ložnicom (86, 70). U 74 se navodi kako osoba pomazana u krizmi posjeduje sve - uskrsnuće, svjetlost, križ i sveti duh - no, pisac dodaje, “otac mu je to dao u bračnoj ložnici”. Nasuprot tome, u nekim se slučajevima ono što bismo doveli u vezu s bračnom ložnicom povezuje s euharistijom (58), krštenjem i krizmom (69).

Evanđelje po Filipu ne opisuje tijekom sâmog obreda, kao ni bilo koju od pet faza inicijacije. Međutim, ono objašnjava da u krštenju čovjek “uranja u vodu i izranja iz nje”, dobivajući na dar naziv “kršćanin”, stoga za se može reći: “Ja sam kršćanin” (64; 77). Analogija o Bogu kao boju, upućuje na obred krštenja koji se izvodio uranjem (61). Inicijant svlači svoju odjeću prije ulaska u vodu, kako bi mogao odijeliti savršenoga čovjeka kao novu odjeću (75). Na krizmu kao toplo mirisno ulje upućuje opis krizme kao vatre (67; 57) i ulja kao mirisa (77; 82). Možda se trodjelna formula rabila u trenutku pomazanja (67). Svećenik posvećuje kruh i kalež za euharistiju (77). Posvećeni kalež sadrži vino pomiješano s vodom (75). Posvećeni kruh je “kruh s neba”, hrana primjerena iniciranome (55). Uzimanje kruha i kaleža znači “primiti tijelo i krv” Isusovu (56; 63). Spominje se također i obred zvan otkupnina, ili otkupljenje, no bez daljnjih pojedinosti. Ta se faza inicijacije uspoređuje sa “svetinjom nad svetinjama” jeruzalemskoga hrama, a odvijala se u bračnoj ložnici (69).

Zbog sadržaja, nesustavnosti i raznolikosti književnih oblika, *Evandjelje po Filipu* je vjerojatno zbirka izvadaka uglavnom iz kršćansko-gnostičke sakramentalne kateheze. Ono objašnjava značenje sakramentalnih inicijacijskih obreda, značenje svetih imena, osobito Isusovih, te navodi pareneze koje se odnose na život iniciranoga. Nadalje, evandjelje sadrži tumačenja biblijskih odlomaka, osobito iz Knjige Postanka, služeći se tipologijom, kako povijesnom tako i sakramentalnom, te, poput katehistâ, svoje argumente temelji na analogiji i parabolama. U tome, kao i u drugim pogledima, *Evandjelje po Filipu* nalikuje ortodoksnim katekizmima koji su bili u optjecaju od 2. do 4. stoljeća.

Naslov ovoga teksta možda proizlazi iz činjenice da je Filip jedini apostol koji se u njemu spominje (73), iako je Filip, zajedno s Tomom i Matejem, uživao velik ugled među gnosticima, kao privilegirani primatelj i čuvar Gospodinova otkrivenja. Koptski je tekst nedvojbeno prijevod grčkoga teksta, koji je vjerojatno bio napisan tek u drugoj polovici 3. stoljeća. Zbog zanimanja za značenje određenih sirijskih riječi (63; 56), njegova naklonjenost sakramentalnoj praksi Istoka, kao i njegova asketska etika, upućuju na moguće sirijsko podrijetlo.

EVANĐELJE PO FILIPU

(II 51, 29-86, 19)

†

Muškarac Hebrej stvara Hebreje; i takve (lju)de zovu prozelitima. Ali p(roze)lit ne stvara prozelite. (Neki lju)di su takvi kakvi su nastali i još stvaraju dru(ge); **52** (drugim ljudima) mora (već i to) biti dovoljno da su (uopće) nastali.

(R)ob teži samo za time da postane slobodan, a ne teži za bogatstvom svojega gospodara. Ali sinu nije (dovoljno) da je tek sin, nego zahtijeva i nasljedstvo svojega oca.

Oni koji nasljeđuju mrtve i sami su mrtvi i nasljeđuju (samo) mrtve. Oni koji nasljeđuju Živoga, živi su i nasljeđuju i Živoga i mrtve. (Sami) mrtvi ništa ne nasljeđuju. Jer kako bi netko tko je mrtav (uopće) mogao naslijediti? Kada mrtav naslijedi Živoga, tada taj (zbog toga) neće umrijeti, nego će, naprotiv, mrtav doći u Život.

Poganin ne umire. Jer on nikada nije živio, da bi mogao umrijeti. Onaj tko je došao do vjere u istinu, taj je pronašao Život. I takav lebdi u opasnosti od umiranja. Ali, otkada je došao Krist, on živi.

Svijet se stvara. Gradovi se ukrašavaju. Onaj tko je mrtav sklanja se s puta.

Kada smo bili Hebreji, bili smo siročad i imali smo (samo) našu majku. Ali kada smo postali kršćani, dobili smo i oca i majku¹.

Oni koji zimi siju, žanju ljeti. Zima je ov(aj) svijet. Ljeto je drugi Eon. Sijmo zimi da bismo ljeti želi! Zato nam ne doliči da već zimi tražimo (nagradu).² Ono što slijedi zimu, ljeto je. Ali ako netko (ipak) zimi žanje, taj (uopće) neće (odista) žeti, nego će (samo) iščupati.

Jer će takvom (čovjeku) uroditi plodom (za i)me, no ploda neće biti samo (svakodnevno), nego (njegov napor) ni na sabat nije bez ploda.

¹ Usp. Evanđelje po Tomi, Logion 105.

² O zabrani molitve usp. Evanđelje po Tomi, Logion 14.

Krist je došao **53** jedne da otkupi, druge da spasi, ostale da izbavi. One koji su bili tuđi, otkupio je i učinio ih svojim. I svoje je odijelio, one koje je po svojoj volji dao kao zalog.

Nije dao dušu samo kada se pojavio, kada je htio, nego je svijetu, od kada postoji, dao dušu. U vrijeme kada je htio, prvi puta je došao da je (opet) uzme - ona je bila dana kao zalog. Bila je dospjela među lopove i bila je zarobljena. Ali on ju je spasio. I dobre je na svijetu izbavio, baš kao i zle.

Svjetlo i tama, život i smrt, desno i lijevo među sobom su braća. Nije ih moguće jedne od drugih odijeliti. Zato ni dobri nisu dobri, ni zli nisu zli, ni život nije život, ni smrt nije smrt. Zato će se svaki pojedinac rastvoriti u svoj prvobitni prapostanak. Ali oni koji su uzvišeni nad ovim svijetom, ti su nerastvorljivi i vječni.

Imena koja se daju (stvorenjima od) ovoga svijeta stvaraju veliku zabludu. Jer ona njihov (ljudski) smisao okreću od postojanog (i) prema nepostojanom. Tako onaj koji čuje (ime) 'Bog' ne zahvaća ono postojano, nego zahvaća ono nepostojano. Isto se događa s (imenima) 'Otac', 'Sin', 'Duh Sveti', 'Život', 'Svjetlo', 'Uskrsnuće', 'Crkva' (i) sa svim drugim (imenima). Ne zahvaća se ono post(ojano), nego se zahvaća ono (nep)ostojano, (osim) ako se već upoznalo postojano. Ime(na koja su se ču)la pripadaju ov(om)e svijetu. **54** (Neka se nitko) ne vara! (Kada bi ona) pripadala (drugom) Eonu, tada se u o(vo)me svijetu nikada ne bi spominjala, a ne bi se ni pridavala stvorenjima ovoga svijeta. Njihov je kraj u (drugom) Eonu.

Jedno se jedino ime ne izgovara u svijetu, ime koje je Otac dao Sinu, uzvišeno iznad svega, a to je ime Oca. Jer Sin ne bi postao Otac da se nije odjenuo u ime Oca. Oni koji imaju to ime, ti ga doduše znaju, ali o njemu ne govore. Ali oni koji ga nemaju, ti ga ne znaju.

Ali istina je pustila da imena u svijetu nastaju zbog nas, jer nju nije moguće upoznati bez tih imena. Jedna je jedina istina. A ona je i mnogo toga, i to zbog nas, da bi poučila o sebi samoj u ljubavi kroz mnoštvo.

Arhonti su htjeli zavesti čovjeka, jer su vidjeli da je on odista u srodstvu s dobrim. Uzeli su ime dobrog i stavili ga uz nedobro, kako bi ga (prvo) imenom zaveli i za nedobro vezali, i da bi ga onda, kao da mu čine milost, potaknuli da se iz 'nedobrog' udalji, pa da ga premjeste u 'dobro', koje im je bilo poznato. Jer su htjeli uzeti slobodnoga, kako bi ga učinili svojim robom sve do u vječnost.

Postoje moći koje čovjeku donose kor(isti samo) zato jer ne žele da (bude spa)šen, kako bi njihovo postojanje bilo od t(rajnost)i. Jer kada se čovjeka spa(si), tada se više (ne) žrtvuje. (Bilo je žrtava), i to su se životinje **55** prinosile moćima - jer životinje su (i) te kojima se prinosi (žrtva). Kao žive su bile prinesene - ali su pri prinosu bile usmrćene. Čovjek je (nasu-prot tomu) bio (istinskom) Bogu prinesen kao mrtvac, i pri tome je uživao u Život.

Prije nego što je Krist došao, u svijetu nije bilo kruha, upravo kao što je u raju, mjestu gdje je bio Adam, bilo mnogo stabala da hrane životinje, ali nijedno zrnce nije postojalo za čovjeka. Čovjek se hranio kao životinje. Ali kada je došao Krist, savršen čovjek, tada je donio kruha s neba, da bi se čovjek hranio hranom čovječjom.

Arhonti su mislili da ono što rade čine svojom snagom i svojom voljom. Ali Duh Sveti je potajno kroz njih učinio sve kako je htio.

Istina se svagdje sije, ona koja postoji od samoga početka. I mnogi vide kako se sije. Ali malo ih je koji vide kako se žanje.

Neki su govorili: "Marija je zatrudnila od Duha Svetoga." Varaju se! Ne znadu što govore! Je li ikada neka žena zatrudnila od neke žene?³

Marija je djevica koju nijedna moć nije okaljala. Za Hebreje, naime, apostole i apostolske, to je veliko prokletstvo. Ta se djevica, koju nijedna moć nije okaljala, očituje da bi se moći (same) okaljale.

I Gospodin ne (bi) kazao: "Oč(e moj koji jesi n)a nebesima", da (on) nije imao (još) jednoga (dru)gog oca - nego bi samo kazao (: "Oče moj").

Gospodin je rekao učenicima: **56** "Uzmite (nešto i)z svake (ku)će (i) donesite (to) u kuću Očevu! Ali ne kradite u kući Očevoj i ništa ne iznosite iz nje!"

Isus' je skriveno ime. 'Krist' je očitovano ime. Zato (riječ) 'Isus' ne postoji ni u jednom jeziku, nego je (na svakom jeziku) njegovo ime 'Isus', tako kako ga se (upravo) zove. Ali što se tiče 'Krista', njegovo je ime na sirijskom 'Mesija', a na grčkom zove se 'Krist'. I inače ga svi drugi (narodi) imaju prema jeziku svakoga od njih. 'Nazaren' je (ime) koje je očitovano u skrivenom⁴.

Krist ima sve u sebi: i čovjeka i anđela i tajnu i Oca.

³ Semitska pozadina riječi ovdje je odgovorna za to da je duh ovdje i drugdje shvaćen kao femininum.

⁴ Etimologija na osnovi hebrejskog *nasar* "skrivati".

Oni koji kažu da je Gospodin prvo umro, a (zatim) uskrsnuo, varaju se. Jer on je prvo uskrsnuo, a (onda) je umro. Jedino ako netko prvo postigne uskrsnuće, neće umrijeti. Kao što Bog živi, tako⁵ bi on u(mro)⁶.

Nitko ne bi veliku vrijednost krio u nečem velikom. Ali često je netko nebrojene desetine tisuća položio u predmet od vrijednosti jednoga novčića. Isto je tako i s dušom: ona je dragocjena i ušla je u tijelo vrijedno prezira.

Neki se boje toga da će uskrsnuti goli⁷. Zato žele uskrsnuti u tijelu. A ne znadu da su oni koji nose ti(jelo upra)vo oni koji su goli. Up(ravo) oni koji su (u stanju) da (ga) odlože (su) oni koji nisu go(li).

“Tijelo i (krv) ne (mogu) baštiniti Kraljevstvo Božje.”⁸ Koje je to (tijelo) koje 57 ne može baštiniti? (Tijelo) što ga nosimo na sebi! Ali koje je upravo to <tijelo> koje ipak može baštiniti? To je (tijelo) Isusovo i njegova krv! Zato on kaže: “Onaj tko ne bude jeo moje tijelo i ne bude pio moju krv, nema života u sebi.”⁹ Koje je to (tijelo)? Njegovo tijelo je Riječ i njegova krv je Duh Sveti! Onaj tko ih je primio, ima hrane i ima piće i ima odjeću.

Ja prigovaram drugima koji drže da ono (tijelo) ne može uskrsnuti. Po tome ni jedni ni drugi nisu u pravu. Ti kažeš da tijelo ne može uskrsnuti. Ali kaži mi onda, što može uskrsnuti, da bismo te (kao učitelja) poštivali! Ti odgovaraš: “Duh u tijelu, i također ova (iskra) svjetla u tijelu je to.” (Ali) i to (što si naveo) je nešto što postoji (samo) u tijelu. Jer, što god bi ti (i) mogao spomenuti, ti (ipak) ništa ne spominješ što postoji izvan tijela. (Zato) je potrebno uskrsnuti u ovome tijelu, jer se sve nalazi u njemu.

U ovome su svijetu oni koji odijevaju haljine vredniji od haljina. U Kraljevstvu Nebeskom su haljine vrednije od onih koji su ih odjenuli.

Vodom i vatrom se cijelo mjesto čisti - ono vidljivo vidljivom, ono skriveno skrivenom. Postoje neke stvari koje su vidljivim skrivene. Ima vode u vodi; ima vatre u ulju za pomazivanje.

⁵ Vjerojatno je smisao ove rečenice da, za života, uskrsli čovjek ‘umire’ na način na koji Bog živi tj. da je božanski (vječni) život zapravo smrt smrti, i stoga je smrtnome čovjeku nalik smrti (op. prev.).

⁶ U manuskriptu je zapisano samo početno slovo koptičkog glagola, a iza toga je mjesto za ostala dva slova na neobjašnjiv način ostavljeno prazno.

⁷ Usp. 2 Kor 5,3.

⁸ Usp. 1 Kor 15,50.

⁹ Usp. Iv 6,53.

Isus je sva (obličja) krišom prihvatio. Jer nije se pokazao takvim kakvim je bio, nego se pokazao takvim kakvim bi (ga oni) mogli vidjeti. A(li svi)ma se njima pokazao. Velikima se (pokazao) kao velik. Malima (se) pok(azao) kao malen. Anđelima **58** (se) p(okazao) kao anđeo i ljudima kao čovjek. Stoga se njegov Logos pred svima krio. Neki su ga doduše i vidjeli, misleći da vide sebe same. Ali kada se ukazao svojim učenicima u slavi na gori, tada nije bio malen. Postao je velik, ali (tek) nakon što je učenike učinio velikima, kako bi ga mogli vidjeti u njegovoj veličini.

On¹⁰ reče onoga dana u zahvali: "Ti, koji si savršeno Svjetlo sjedinio s Duhom Svetim, sjedini i anđele s nama kao odslicima!

Ne prezrite jaganjce! Jer bez njega nije moguće vidjeti kralja.

Nitko neće moći pristupiti kralju ako je gol.

Nebeski ima više djece nego zemaljski. Ako su Adamova djeca (toliko) mnogobrojna iako umiru, koliko li je više djece savršena čovjeka, koja ne umiru, nego koja se (samo) svagda začinju.

Otac začinje dijete. Ali dijete (sa svoje strane) nema mogućnosti da začne dijete. Jer onaj koji je (upravo) začet, nema (još) mogućnost (sam) začinjati. Nego dijete dobiva braću, a ne djecu.

Svi koji su u svijetu začeti, začeti su od prirode. A drugi su u (tom)e od (čega) su začeti, (time što se) iz toga (hra)ne. Čovjek pri(ma hra)nu od ob(eć)anja da će (uzići) d(o mjest)a gore. () oni (obećanje?) iz ustiju. (I kad bi) Logos odande izišao, **59** hranio bi se iz ustiju i postao savršen.

Jer savršeni zatrudne jednim poljupcem i rađaju. Zato se i mi međusobno ljubimo. Primamo trudnoću iz milosti koju imamo međusobno.

Tri (žene) uvijek su bile uz Gospodina: Marija, njegova majka, (njegova)¹¹ sestra i Magdalena, koju zovu njegovom družicom. Njegova sestra, njegova majka i njegova družica, sve se zovu Marija.

'Otac' i 'Sin' su jednostavna imena; 'Duh Sveti' je dvostruko ime. Jer oni (Otac i Sin) svagdje su: gore su, dolje su; u skrivenom su, u vidljivom su. Duh Sveti je (s jedne strane) u vidljivosti: (tamo) je dolje - (s druge strane) je u skrivenom: (tamo) je gore.

Svecima služe (i) zle moći. Duh Sveti ih je oslijepio, tako da misle kako služe (običnom) čovjeku kada djeluju u korist svecima. Zato (je rečeno:) Neki učenik jednoga je dana zamolio Gospodina za jednu ovozemaljsku

¹⁰ 'On' se možda odnosi na apostola Filipa.

¹¹ U manuskriptu zabunom stoji 'njevina'.

stvar, a on mu je rekao: “Zamoli svoju majku (za to), i ona će ti (to) dati od onoga što je nama strano.”

Apostoli su kazali učenicima: “Neka naša cijela žrtva zadobije ‘sol’!” Sofij(u) su zvali ‘sol’. Bez nje nijedna žrt(va) (ni)je dobrodošla.¹²

Ali Sofija je neplod(na i bez) djece. Zato je zovu (k)ip od soli(?)¹³. Gdje god () oni u svojem načinu bivaju, (tamo je) i Duh Sveti (). 60 (I tako) su njihova djeca (ipak) mnogobro(jna).

Što otac posjeduje, pripada sinu. I samom sinu, dok je malen, ne povjeri se što mu pripada. Kada postane muškarac, tada mu otac daje sve što posjeduje¹⁴.

Vi izgubljeni! Što Duh stvori, to se po Duhu opet i izgubi. Zato (je rečeno:) Jednim istim dahom upali se vatra i gasi.

Jedno je Echamoth, a Echmoth je nešto drugo. Echamoth je mudrost sama po sebi. Ali Echmoth je mudrost smrti, što znači: ona koja poznaje smrt, a naziva se ‘mala mudrost’.

Postoje životinje koje slušaju čovjeka, kao što su krava, magarac i (mnoge) od njihove vrste. (A) postoje druge (životinje), koje ne slušaju i žive odvojeno u pustošima. Čovjek ore zemlju uz pomoć životinja koje slušaju. I time hrani sam sebe i životinje, bile one poslušne ili neposlušne. Tako se vlada savršeni čovjek. Uz pomoć moći koje slušaju on ore, skrbeći se za to da sve nastane. Zato, naime, cijelo mjesto opstoji, bili to dobri, bili to zli, desni i lijevi. Duh Sveti napasa s(va)koga i vlada nad s(vi)m moćima, nad poslušnim kao i nad n(eposlu)šnim i odvojenim. Jer on također ostaje pri (odlu)ci da ih zatvori, kako one, ako (to i) žele, ne bi mogle (po)bjeći.

(Onaj koji) je bio oblikovan (Adam) (lijep je. I) (očekivalo) bi se da su (i) njegova djeca 61 plemenita oblikovanja. Da nije bio (tek) oblikovan, nego začet, tada bi se očekivalo da je njegovo sjeme plemenito. Ali on je bio (samo) oblikovan, a (ipak) je začeo (plemenito sjeme). Kakve li plemenitosti!

Prvo je nastao preljub, potom ubojica (Kain). I on je bio začet u preljubu. Jer je bio sin zmije. Zato je postao ubojica čovjeka, kao što je (to)

¹² Usp. s jedne strane Mk 9,49, s druge strane Kol 4,5. Možda je u pozadini još i euharistija kruha i soli.

¹³ Zanimljivo je da se u nekih autora (npr. Irenej) žena Lotova, koja je postala kip od soli (“statua salis”), pozitivno interpretira kao kao slika Crkve.

¹⁴ Usp. Gal 4,1 i dalje.

(bio) i njegov otac ¹⁵. I ubio je svojega brata (Abela). Svaka obljuba među onima koji nisu jedno drugome nalik, preljub je.

Bog je bojadisač. Kako dobre boje, za koje se kaže da su 'istinske', (samo) 'umiru' sa (stvarima) koje se njima oboje, tako je i s onima koje je Bog obojio - (ali) kako su njegove boje besmrtne, tako (i) oni postaju njegovim načinom besmrtni. Ali Bog uroni, one koje uroni, u vodu.

Nemoguće je da netko vidi nešto od odista postojećeg, osim ako mu ne postane nalik. Ne tako kao što čovjek u svijetu vidi sunce bez da on jest sunce, i vidi nebo i zemlju i sve ostale stvari bez da jest sam te stvari - družice je sa (područjem) istine. Nego: vidio si nešto od onoga mjesta i postao si to. Vidio si Duha i postao si Duh. Vidio si Krista i postao Krist. Vidio si Oca i postat ćeš Otac. Zato (ovdje) vidiš sve stvari, a (pri tome) ne vidiš sebe. No t(am)o se vidiš - jer što (tamo) vidiš (t)o ćeš pos(tati).

Vjera prima - ljubav daje. N(itko ne) može **62** (primiti) bez vjere; nitko ne može davati bez ljubavi. Zato (vrijedi:) Da bismo primili, vjerujemo ali da bismo iskazali ljubav, moramo davati. Jer, ako netko daje, (ali) ne s ljubavlju, nema vajde od toga što je dao.

Tko nije primio Gospoda, taj je još Hebrej.

Apostoli, koji su bili prije nas, zvali su (ga) ovako: 'Isus, Nazorenac, Mesija'. To znači: 'Isus, Nazorenac, Krist.' Zadnje ime je 'Krist'. Prvo je 'Isus'. Srednje je 'Nazarećanin'. Mesija ima dva značenja: 'Krist' i 'Mjereni' ¹⁶. Isus na hebrejskom znači 'Otkupljenje' ¹⁷, Nazara je 'Istina'. Nazarećanin zato znači '(čovjek) Istine' ¹⁸. 'Krist' je onaj koji je bio mjerjen. 'Nazarećanin' i 'Isus' su oni koji su (ga) ¹⁹ mjerili.

Kada se biser baci u blato (), on ne postane manje vrijedan, niti ne postane vrijedan (onda) kada se pomaže balzamovim uljem. On uvijek ima (istu) vrijednost u očima svojega vlasnika. Isto tako je i s djecom Božjom, gdje god bila. Imaju još (istu) vrijednost u očima svojega Oca.

Kada kažeš: "Ja sam Židov", nitko se neće tresti. Kada kažeš: "Ja sam Rimljanin", nitko se neće zbuniti. Kada kažeš: "J(a sam) Grk", "barbar",

¹⁵ Usp. Iv 8,44.

¹⁶ *mšh* i u smislu 'mjeriti'.

¹⁷ Tumačenje Ješu'a kao j'šû'a.

¹⁸ U manuskriptu stoji 'istina'.

¹⁹ U manuskriptu stoji "njih".

“rob”, “(slo)bodan”, nitko se neće uznemiriti. (Kada) ti (kažeš:) “Ja sam Krist, tada će (svijet) drhtati. Neka (ga i ja isto primim), njega, čije ime (svijet) ne može podnijeti (da čuje).

Bog je **63** ljudožder. Zato se čo(vjek) za njega (ko)lje. Prije nego što je čovjek bio zaklan, klalo se životinje. Jer nisu bili bogovi ti za koje se klalo.

I posude od stakla i posude od gline nastaju uz pomoć vatre. Ali kada se staklene posude razbiju, tada ih se iznova izradi - jer su nastale dahom. Ali kada se razbiju glinene posude, one se unište - jer su nastale bez daha.

Magarac koji je okretao mlinski kamen stotinu je milja prehodao. Kada su ga oslobodili, vidio je da je još uvijek na istom mjestu. Ima ljudi koji prođu mnogim putevima, a da se ne približe nekom cilju. Kada ih je iznenadila večer, nisu vidjeli ni grada ni sela, ni išta što je stvoreno ili prirodno. Nema moći (koja pomaže); nema anđela. Uzalud su se ti jadnici trudili.

Euharistija je Isus. (Ona)²⁰ na sirijskom, naime, znači ‘Pharisatha’, što znači ‘ono rašireno’. Jer Isus je došao da svijetu bude razapet..

Gospodin je išao u Levijevu bojadisaonicu. Uzeo je sedamdesetidvije (tkanine raznih) boja i bacio ih je u kotao. Sve ih je (opet) bijele izvukao van. I rekao je: “Tako je i Sin Čovječji došao kao bojadisač.”

Sofija, (ko)ja je zvana Neplodna, ona je majk(a an)đela i pratilja S(pasitelja).

(Spasitelj je vo)lio Mariju Magdalenu više od (svih) učeni(ka²¹ i) često joj je ljub(io) (usta). Ostali (učenici) **64** su im došli (i pos)tavili (mu zaht)jeve. Rekli su mu: “Zašto je voliš više nego sve nas?” Spasitelj im odgovori: “Zašto ne volim vas tako kao nju?”

Kada su slijepac i onaj koji vidi zajedno u mraku, tada se ne razlikuju. Kada dođe svjetlo, tada će onaj koji vidi vidjeti svjetlo, a slijepac će ostati u mraku.

Gospod je kazao: “Blago onomu koji jest prije nego je postao²². Jer, onaj koji jest, bio je i bit će.”

²⁰ U manuskriptu stoji ‘On’. Ali presudna točka je da Pharisatha zapravo nije naziv Isusov, nego euharistije. Uostalom, to je etimološka spekulacija na osnovi oba jednako glasna korijena *prs* (dijeliti, kruh lomiti) i *prś* (raširiti), koji se u sirijskom i isto pišu.

²¹ To znači da Marija Magdalena odgovara tiposu najmilijeg učenika.

²² Usp. Evandelje po Tomi, Logion 19.

Nadmoć čovjeka nije vidljiva, nego leži u skrivenome. Zato je on gospodar nad životinjama, koje su jače od njega i koje su velike po mjerama vidljivoga i skrivenoga. I to im pruža opstanak. Ali, ako se čovjek od njih odvoji, tada se međusobno ubijaju i grizu. I međusobno se žderu, jer nisu pronašle hranu. Ali sada su pronašle hranu, jer je čovjek počeo obrađivati zemlju.

Kada netko siđe u vodu i opet uzide gore bez da je nešto primio i kaže: "Ja sam Krist", primio je ime u zajam. Ali kada primi Duha Svetoga, tada ime posjeduje kao dar. Tko je dar primio, tomu se neće oduzeti. Ali ako je netko dobio nešto u zajam, od toga će se tražiti povrat. Tako se dogodi i nama kada se netko podvrgne misteriju.

Misterij svad(be je) velik²³. Jer bez nje svij(et ne) bi postojao. Jer opstanak svijeta (su lju)di. A opstanak (ljudi je sva)dba. Prepoznajte (koliko je velika) snaga (neok)aljanog odnosa! Njezin odslik 65 sastoji se od okaljavanja(osti).

Među obličjima nečistoga duha ima i muških i ženskih. Muška su ona koja se sjedinjuju s dušama koje stanuju u ženskome obličju; a ženska su ona koja se sjedinjuju s onim koje stanuju u muškom obličju, kroz jednog neposlušnog (Adama). I nitko njima ne može izmaći, jer ga čvrsto drže - ako ne primi mušku snagu i žensku snagu, naime, mladoženju i mladu. A prima (ih) se iz odslikane bračne ložnice.

Kada glupe žene vide muškarca kako sjedi sam, dolaze mu, šale se s njim i okaljaju ga. Isto tako, kada glupi muškarci vide kako lijepa žena sjedi sama, nagovore je i čine joj nasilje, jer je žele okaljati. No, kada vide muškarca i njegovu ženu kako sjede zajedno, tada žene ne mogu prići muškarcu, niti mogu muškarci prići ženi (niti se itko drugi ne može usuditi prići muškarcu ili ženi). Isto vrijedi kada se odslik i anđeo sjedine.

će napustiti svijet i koga se, zato što je bio u svijetu, ne može dulje zadržati - taj je očito uzvišen iznad strasti () i straha. Taj je Gospodin nad (). Taj je nadmoćan zavisti. Kada () dođe, šćepaju ga i dave. I kako bi (on) mogao umaknuti (velikim grabežljivim moćima)? Kako bi (se pred njima) mogao sakriti?

Često ima ljudi koji (kažu:) "Mi smo vjernici", kako (ih ne bi uznemiravao) 66 nečisti duh ili demon. Kada bi, naime, imali Duha Svetoga, tada ih nijedan nečisti duh ne bi smetao.

²³ Usp. Ef 5,32.

Ne smiješ se bojati tijela niti ga smiješ ljubiti! Ako ga se bojiš, tada će tobom vladati. Ako ga ljubiš, onda će te progutati i oslabiti.

I tako je on (čovjek) ili u ovome svijetu, ili u uskrsnuću, ili u srednjim mjestima²⁴ - neka me ne zgodi da me u njima pronađu. U ovome svijetu ima i dobra i zla. Njegovo (od svijeta) dobro nije dobro; i njegovo zlo nije zlo. No, postoji zlo iza ovog svijeta, koje jest uistinu zlo, (naime) to što se naziva 'sredina'. To je smrt. Dok se mi nalazimo u ovome svijetu, pristoji nam da steknemo uskrsnuće, da kada svučemo tijelo, budemo pronađeni (na mjestu) mira i da ne lutamo u sredini.

Zaista, mnogi na putu zalutaju.

Zaista, dobro je napustiti svijet prije nego li se sagriješi.

Ima ih koji niti žele niti mogu; i drugih koji, kada žele, nemaju nikakva probitka, jer nisu dovršili. Jer ih (njihova volja) čini grešnicima. A i kada ne žele, pravednost će se pred njima skrivati - u oba slučaja. Jer volja je opet (ono što prevaže), ne dovršavanje.

Apostolski čovjek imao je viđenje nekih (ljudi), oni su bili zaključani u goruću zgradu, vezani gorućim (lancima) i bačeni (u) vatreni () u (svojoj krivoj vjeri). I bilo mu²⁵ je rečeno: ("Ovi su duše) mogli spasiti, (ali) nisu htjeli. (Tako) su dospjeli do (ovog mjesta) kazne." - koji je zvan **67** vanjskom tamom, jer je ().

Iz vode i vatre nastale su duša i duh. Iz vode, vatre i svjetla (nastao)²⁶ je sin bračne ložnice. Vatra znači pomazanje, svjetlo znači vatru. Ne mislim na ovu (zemaljsku) vatru, koja je bez oblika, nego na onu drugu, (nebesku), čiji je oblik bijeli, koja je blještavo lijepa i koja daje ljepotu.

Istina nije došla na svijet gola, nego je došla u simbolima i slikama. Svijet je ne može drugačije primiti.

Postoji ponovno rođenje i odslik ponovnog rođenja. Zaista je potrebno biti ponovno rođen kroz odslik.

Koje li je vrste uskrsnuće! I odslik mora kroz odslik uskrsnuti. Mladonjenja i odslik moraju kroz odslik ući u istinu, koja je apokatastasis²⁷.

²⁴ U neoplatoničkoj gnostičkoj tradiciji znalo se o paklu govoriti kao o "sredini".

²⁵ U manuskriptu stoji "njima".

²⁶ U manuskriptu je glagol zabunom izostavljen.

²⁷ Grčka riječ apokatastasis znači vraćanje u predašnje stanje, iznovično stvaranje svijeta.

(Tako) se to priliči onima koji ne samo da steknu ime Oca, Sina i Duha Svetoga, nego su ih (za sebe)²⁸ sami stekli. Ako se njih ne stekne za sebe, tada će i ime biti oduzeto. Ali ih se dobiva pomazanjem pomašću snage križa. Tu (snagu) apostoli su zvali ‘desno i lijevo’. Takav, naime, više nije kršćanski nego Kristov.

Gospod je sve ostvario u misteriju: krštenje, pomazanje, euharistiju, izbavljenje, i bračnu ložnicu.

Zato je rekao: “Došao sam da učinim da doljnje bude jednako gornjem i vanjsko jednako nutarnjem²⁹ (i da) ih na (onom) mjestu sjedinim.” (Ali on je na ovim) mjestima govorio kroz simbole i slike.

Oni koji kažu: (“Postoji jedan nebeski i) postoji jedan (iznad njega”), varaju se. Jer onaj koji se zatekne vidljivim, **68** onaj nebeski, taj je koji se zove ‘doljnji’; a onaj kome pripada skriveno, to je onaj koji se nalazi iznad njega.

Jer s pravom je rečeno: “Nutarnje, vanjsko i ono što je izvan vanjskog.” Zato je Gospodin propast nazvao ‘vanjska tama’³⁰, nema više nijedne druge izvan nje.

On je rekao: “Moj Otac koji u skrivenom jest.” On je rekao: “Uđi u svoju sobu, zatvori vrata i moli se svojemu Ocu koji je u skrivenom”³¹, što znači - onaj koji je unutar njih svih. Ali onaj koji je unutar njih svih, taj je pleroma³². Povrh nje ne postoji ništa drugo unutar njega. Taj je onaj o kojemu je rečeno: “Onaj koji je iznad njih”.

Prije Krista neki su došli odanle kamo više nisu mogli ući; a ušli su tamo otkuda više nisu mogli izići. Ali Krist je došao. One koje su ušli iznio je, a one koji su izišli unio je.

Kada je Eva bila (u Adamu), nije bilo smrti. Kada se (od) njega bila odvojila, ušla je smrt u bivanje. Kada (ona)³³ opet (u njega) uniđe, i on (je) primi, neće više biti smrti³⁴.

²⁸ U manuskriptu zabunom “tebi”.

²⁹ Usp. Evanđelje po Tomi, Logion 22.

³⁰ Usp. Mt 8,12; 22,13; 25,30.

³¹ Usp. Mt 6,6.

³² Grčka riječ pleroma znači punina.

³³ U manuskriptu stoji “on” ili “njemu”.

³⁴ Usp. Evanđelje po Tomi, Logion 22; 106; 114.

“Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?”³⁵ (Gospodin) je te (riječi) izgovorio na križu. Jer je tamo bio odijeljen.

() koji je bio stvoren iz onog koji () kroz Boga.

Gospodin je uskrsnuo (od mrtvih). (Nije došao kakav je bio,) nego je (njegovo tijelo) bilo (potpuno) savršeno. (Posjeduje) tijelo. Ali to (tijelo) je istinsko tijelo. (Ali naše tijelo) nije istinsko tijelo, nego odslikano (tijelo) istinskog. **69**

Bračna ložnica se ne dodjeljuje životinjama, niti se dodjeljuje robovima ili okaljanim ženama - nego se dodjeljuje (samo) slobodnim muškarcima i djevicama.

Kroz Duha Svetoga ponovno smo rođeni. Ali kroz Krista rođeni smo u obima. Duhom smo pomazani. Kada smo se rodili, bili smo sjedinjeni.

Nitko se ne može vidjeti, bilo to u vodi, bilo u ogledalu, bez svjetla; niti se, pak, možeš vidjeti u svjetlu bez vode ili ogledala. Zato je potrebno u obima se krstiti, i u svjetlu i u vodi. No, svjetlo je pomazanje.

Bile su tri zgrade u Jeruzalemu u kojima se moglo žrtvovati: jedna, koja je gledala prema zapadu, zvala se ‘Sveto’; druga, koja je gledala prema jugu, zvala se ‘Sveto od Svetog’; treća, koja je gledala prema istoku, zvala se ‘Sveto od Svetih’, gdje je samo visoki svećenik smio ući. Krštenje je ‘sveta’ kuća. Izbavljenje je ‘Sveto od Svetog’. ‘Sveto od svetih’ je bračna ložnica. Krštenju slijedi uskrsnuće (i) izbavljenje. Izbavljenje se događa u bračnoj ložnici. Ali, bračna se ložnica nalazi u onome što je više od (njih) kojima pripadamo. Ne možeš pronaći ništa što mu je nalik. Oni koji () su ti koji se (u duhu i istini) klanjaju³⁶. (Oni se ne klanjaju u) Jeruzalemu. Ima ljudi u Jeruzalemu (koji, doduše, mole u Jeruzalemu), (ali) koji (čekaju na misterije) koji će se izreći: ‘Sveto od Svetih’, ono (čiji zastor) se razdro. (Ništa) drugo nije naša bračna ložnica nego odslik (bračne ložnice koja) je **70** gore. Zato se njegov zastor razdro odozgo do dolje. Jer za neke odozdo bilo je potrebno da odu gore.

Što se tiče onih koji su odjenuli savršeno svjetlo, njih moći ne mogu vidjeti i (radi toga) nisu u stanju da ih zadrže. Ali to svjetlo odijevat će se u misteriju, u sjedinjenju.

Da se žena nije odvojila od muškarca, tada ne bi umrla zajedno s muškarcem. Odvajanje od njega postalo je porijeklom smrti. Zato je došao

³⁵ Usp. Mk 15,34.

³⁶ Usp. Iv 4,23.

Krist, da ukloni odvajanje koje je postojalo od početka, i da ih oboje opet sjedini, da bi onima koji su umrli (za vrijeme) odvajanja dao Život i opet ih sjedinio.

Ali se žena s mužem sjedinjuje u bračnoj ložnici. No oni koji su se sjedinili u bračnoj ložnici više se ne mogu odvojiti. Zato se Eva odvojila od Adama, jer se s njime nije sjedinila u bračnoj ložnici.

Duša Adamova nastala je iz jednog daha. Njezin je parnjak duh. Duh kojega mu se dalo, njegova je majka. Duša mu se (oduzela) i zamijenila (duhom). Pošto je on, kada se sjedinio (s duhom,) (govorio) riječi koje su za moći previše uzvišene, one su mu zavidjele. Same su odijelile duhovnu sjedinjenost, onu koja je skrivena (p)ovod njima samima () bračna soba () da ().³⁷

Isus se očitovao na Jordanu³⁸ kao ispunjenje Kraljevstva Nebeskog.

Onaj koji (se bio rodio) prije svemira, **71** opet se rodio. Onaj (koji) je prije (bio) pomazan, opet je bio pomazan. Onaj (koji) je bio spasen, opet je spašavao (druge).

Zaista, potrebno je izreći tajnu. Otac svemira sjedinio se s djevicom koja je sišla dolje. I toga je dana jedna vatrena (zvijezda) za njega osvijetlila i otkrila veliku bračnu ložnicu. Zato (vrijedi:) toga dana stvorilo se njegovo tijelo. Ono je napustilo bračnu ložnicu kao onaj koji je nastao od mladoženje i mlade. Isto tako je Isus sve u njemu uredio kroz njih.

I potrebno je da svaki od učenika uđe u svoju tišinu.

Adam je nastao od dvije djevice - od duha i od djevičanske zemlje. Zato je Krist rođen od djevice, da popravi grešku učinjenu na početku.

Dva stabla rastu u raju. Jedno pretvara u ži(votinje), drugo pretvara u ljude. Adam je jeo od stabla koje pretvara u životinje. Postao je životinja i začinjao životinje. Zato se ta djeca Adamova i klanjaju (bogovima u liku) ži(votinja). Stablo, čiji plod je jeo, **72** (stablo je spoznaje). (Zato) su (grijesi) postali mnogob(rojni. Da je) jeo od (plodova drugog stabla), od plodova (stabla života, koje) pretvara u ljude, tada (bi se bogovi) klanjali ljudima.

³⁷ U engleskom prevodu Wesleya W. Isenberga ova rečenica glasi: Ovo odvajanje pružilo im je mogućnosti da za se oblikuju simboličnu bračnu ložnicu, kako bi se ljude moglo okaljati (prim. prev.).

³⁸ Tj. njegovog krštenja.

K(ao što je) Bog stvorio čovjeka, da bi čovjek stvorio Boga³⁹, tako u svijetu ljudi stvaraju bogove; i klanjaju se svojim stvorenjima. Bilo bi primjereno da se bogovi klanjaju ljudima.

Istina je da djela čovjekova nastanu njegovom snagom. Zato se ona zovu 'snage' - njegova su djela. A njegova djeca nastala su iz tišine. Zato (vrijedi:) njegova snaga stanuje u njegovim djelima - ali tišina je vidljiva u djeci. I vidjet ćeš da to dostiže vjernu sliku. Da, to je vjerna slika čovjekova. Iz svoje snage čini djela - ali iz tišine stvara djecu.

U ovom svijetu robovi služe slobodnima. U Kraljevstvu Nebeskom slobodni će služiti robovima: djeca bračne sobe služiti će djeci sva(dbe).

Djeca bračne ložnice imaju jedno te isto ime: tišina. Kada su zajedno, ne trebaju uzeti nikakav oblik. Uvidom posjeduju () (s)hvaćanje. Više su među onima koji () su tamo u () uzvišenosti svih (uz)višenosti () oni ne ().

() (si)šao je dolje do vo(de da bi ju ispu)nio i očistio⁴⁰. () ispunili su se, koji su (primili krštenje) u njegovo ime. Jer on je rekao: "(Na taj na)čin trebamo svi ispuniti **73** pravednost."⁴¹

Oni koji govore da će prvo umrijeti, a (tek onda) uskrsnuti, varaju se. Ako prvo ne prime uskrsnuće još za života, neće primiti ništa kada umru.

Na taj se način i govori o krštenju, pri čemu se kaže: "Krštenje je veliko, jer kada ga se primi, živjet će se."

Apostol Filip rekao je: "Josip, stolar, zasadio je vrt, jer je trebao drvo za obrt. On je taj koji je stvorio križ od stabala koja je zasadio. I tako je njegov izdanak visio na onome što je zasadio. Njegov izdanak bio je Isus, a križ je bio sadnica."

No, stablo života stoji usred raja. I to je maslina. Od nje dolazi pomazanje. A od njega dol(azi)⁴² uskrsnuće⁴³.

Ovaj svijet je lešinožder. Sve što u njemu biva pojedeno, već je i samo smr(tno). (Istina) je životožder. Zato nitko od onih koji se hrane istinom

³⁹ Možda treba korigirati u "štovao".

⁴⁰ Usp. Ef 18,2.

⁴¹ Usp. Mt 3,15.

⁴² U manuskriptu je glagol zabunom izostao.

⁴³ Usp. Ps-Clemens, Rec. I 45; die Ophiten (nach Origenes, Cels. VI 27) gdje novoinicirani mora kazati: "Pomazan sam bijelom mašću stabla života".

neće umrijeti⁴⁴. Iz tog mjesta došao je Isus i odande je donio hranu. I onima koji su htjeli, dao je (Ži)vo(t), da više ne bi umrli.

Bo(g je za)sadio (r)aj. Čovj(ek je stano)vao (u r)aju. Ima mno(gih koja po)stoje zajedno s mnogima () Božjima.⁴⁵ U (onome) () koji su u (njemu) () (kao) što želim. Taj ra(j je mjesto u kojem) će mi biti rečeno: “(Jedi o)d ovoga, ili nemoj od toga jesti, (kako) 74 želiš!” Ovo (je) mjesto (g)dje ću sve jesti.

Tamo se nalazi stablo spoznaje. Ono je ubilo Adama. Ali ovo mjesto kaže: “Stablo spoznaje probudilo je čovjeka u život.” Stablo je bilo nomos (zakon, op. red.). Ono samo može pribavljati spoznaju dobra i zla. Nije ga niti oslobodilo zla niti ga je prenijelo u dobro, nego je nadvilo smrt nad onima koji su od njega jeli. Jer kada je on rekao: “Jedite ovo, ne jedite ovo”, tada je postalo izvor smrti.

Pomazanje je nadmoćno krštenju. Jer na temelju pomazanja nazvani smo krsćanima⁴⁶, ne zbog krštenja. I Krist se zbog pomazanja tako nazvao. Jer je Otac pomazao Sina. A Sin je pomazao apostole. A apostoli su pomazali nas. Tko je pomazan, posjeduje sve. Posjeduje uskrsnuće, svjetlost, križ i Duha Svetoga.

Otac mu ga je (Duha Svetoga) dao u bračnoj ložnici, i on ga je primio.

Otac je stanovao u Sinu i Sin u Ocu. To je to Kraljevstvo Nebesko.

Dobro je kaza(o) Gospodin: “Neki su smijući se ušli u Kraljevstvo Nebesko i (smi)ju(ći) se izišli su van.” A (ne)tko drugi je kazao: “(To je) jedan Krist.” Ka(zao je op)et: “I odmah (nakon što je on) u vodu (sišao), izišao je (gore kao Gospod)i nad svime. Zato nije (izbavljenje nešto z)a smijati se, ne(go zato što) je taj dro(njak pre)zira(o, ušao je smijući se) u Kraljevstvo Nebesko. Ako prezire (tijelo) i ako ga odbija kao nešto smiješ(no, tada će) smijući se izići opet van.”

Tako je 75 i s kruhom i s kaležom i s uljem, iako postoji drugi misterij koji je još veći od ovih.

Svijet je nastao nehotice. Jer onaj koji ga je stvorio, htio ga je stvoriti neprolaznim i besmrtnim. Nije uspio i nije postigao ono čemu se bio nadao.

⁴⁴ Usp. Evanđelje po Tomi, Logion 11b.

⁴⁵ Na temelju konteksta, može se pretpostaviti da je riječ o stablima u rajskom vrtu (op. prev.).

⁴⁶ Kršćanin od Krist (pomazanik) (op. prev.).

Jer ne bi neprolaznosti svijeta i ne bi neprolaznosti onoga koji ga je stvorio.

Jer nema neprolaznosti djela, nego djece. I nijedno djelo ne može primiti neprolaznost, ako ne postane dijete.

Ali tko ne posjeduje sposobnost primanja, koliko tek manje može on dati?

Kalež molitve sadrži vino i vodu, što služi kao simbol krvi, nad kojom zahvaljujemo⁴⁷. I on se puni Duhom Svetim, i to je (duh) potpuno savršenog čovjeka. Kada pijemo iz tog (kaleža), tada ćemo postati savršen čovjek.

Živa voda je tjelesna. Potrebno je da (u nju) odjenemo živog čovjeka. Zato (vrijedi): kada siđe dolje do vode, tada se skine, da bi se u njega odjenulo.

Konj stvara konja, čovjek stvara čovjeka, Bog stvara Boga. Isto tako je kod (mladož(enje) i (mla)de - oni dolaze iz ().

Nije bilo Židova () od Gr(ka) (). Ni () od Žido(va) () kršćanin. (Nas)tao je dru(gi rod, i) ti blaž(eni) zovu se 'Izabrani duh(ovni) rod', **76** 'Istinski čovjek', 'Sin Čovječji' i 'Sjeme Sina Čovječjeg'. Taj istinski rod u svijetu je poznat.

Oni su mjesto djece bračne ložnice.

Dok je sjedinjenje na ovom svijetu (ono) muškarca i žene - predstavljajući snagu i slabost - u (drugom) je Eonu oblik sjedinjenja jedan (sasvim) drugačiji.

I mi ih nazivamo tim imenima. Ali ima i drugih. Viša su od svih imena koja se spominju.

I viša su od snažnoga. Jer gdje je snaga, tamo su i oni koji su snazi nadmoćni.

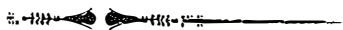
Nije jedno ili drugo. Nego su oboje jedno te isto. To je ono što ne može doći ni u jedno tjelesno srce.⁴⁸

Ne mora li svatko tko sve posjeduje sve to i poznavati? Oni koji to ne poznaju, neće ni uživati u onome što posjeduju. Ali oni koji su to upoznali, ti će to i uživati.

Savršenoga čovjeka ne samo da se ne može zadržati, nego ga se ne može ni vidjeti. Jer kada ga se vidi, tada će ga se zadržati. Nitko ovaj dar ne može

⁴⁷ Usp. 1 Kor 10,16.

⁴⁸ Usp. 1Kor 2,9.

drugačije steći, nego da se zaodjene savršenim svjetlom (i da s)am postane savršeno svj(etlo. O)naj koji se njime zaodjene, taj će uč(i u) (). To je savršeno ().

(Potrebno je) da postanemo (po)tpuni () prije nego što svij(et na)pu-stimo.

Onaj koji bude sve primao, (ali sebe ne) <oslobodi> ovih mjesta, ne može <imati udjela u> onom mjestu, nego će kao nesavršen ići (u s)redinu.

77 Samo Isus poznaje njegov svršetak.

Sveti čovjek je potpuno svet, uključivši vlastito tijelo. Jer kada uzme kruh, učinit će ga svetim, ili kalež, ili sve drugo što uzme, to istom pročisti. Pa kako ne bi i tijelo pročistio?

Kao što je Isus vodu krštenja napunio (duhom)⁴⁹, tako ju je ispraznio od smrti. Zato (vrijedi:) mi silazimo dolje u vodu, ali mi ne silazimo dolje u smrt.

(Zbilo se tako) da ne budemo ispražnjeni duhom svijeta. Kada on puše, čini da dolazi zima. Kada puše Duh Sveti, tada dolazi ljeto.

Tko posjeduje spoznaju istine, taj je slobodan⁵⁰. Ali, onaj koji je slobodan ne griješi. Jer (kaže se:) “Onaj koji čini grijeh, taj je rob grijeha.”

⁵¹ Istina je majka (slobodnog), a spoznaja je (otac)⁵². One kojima griješiti nije dopušteno svijet zove ‘slobodnima’. To su oni kojima nije dopušteno griješiti. ‘Spoznaja’ istine ‘uznosi’⁵³, to znači: ona ih oslobađa i dozvoljava im da se uznesu iznad cijeloga mjesta. “Ali ljubav izgrađuje”⁵⁴. Ali zbog ljubavi se onaj tko je postao slobodan kroz spoznaju čini robom onima koji slobodu spoznaje još ne mogu primiti. Ali spoznaja ih čini (za to) sposobnima, time što (pušta) da budu slobodni.

⁴⁹ Usp. Ignatius, Eph. 18,2; i tome H.Sclier, Religionsgeschichtliche Untersuchungen zu den Ignatiusbriefen, BZNW 8, 1929, str. 43-48.

⁵⁰ Usp. Iv 8,32.

⁵¹ Usp. Iv 8,34.

⁵² U manuskriptu stoji kao posljedica greške u pisanju jednog slova, bezmisleno “suglasnost”.

⁵³ 1 Kor 8,1. - Prema Pavlu, “uznosi” kao “napuhuje”, odnosno čini oholim, obijesnim. Ovaj odlomak kao da raspravlja s Pavlom. (*op. red.*).

⁵⁴ Usp. 1 Kor 8,1.

Ljubav ni za što (ne kaže) da (joj pripada, iako joj sve) pripada. Ona ne ka(že): (“To je moje”), ili “ovo je moje”, ne(go: “Sve) što pripada (meni), pripada tebi.”

Duh(ovna) ljubav je vino i miris (pomast)i. **78** U njoj uži(vaju) svi koji će se njome pomazati. U njoj uživaju i oni koji su u njenoj blizini, sve dok tamo stoje pomazani. Kada se oni balzomom pomazani od njih povuku i odu, ostanu oni koji nisu pomazani i koji su samo stajali u njihovoj blizini opet u svojem (vlastitom) smradu.

Samarijanac ranjenome nije dao ništa osim vina i ulja⁵⁵. To ne znači drugo nego pomast. I ona je izliječila rane. Jer, (rečeno je:) “Ljubav pokriva mnoštvo grijeha.”⁵⁶

Koga jedna žena voli, tomu su (djeca) koju će roditi nalik: ako svojega muža, onda su nalik njenom mužu; ako preljubnika, tada su nalik preljubniku. Ako jedna žena prisilno spava sa svojim mužem, a njezino je srce kod preljubnika s kojim se inače sjedinjuje, tada često rađa (dijete) koje je nalik preljubniku. No vi, koji ste vezani za Sina Božjeg, ne smijete ljubiti svijet, nego morate ljubiti Gospodina, da ono što stvorite ne bude nalik svijetu nego Gospodinu!

Čovjek se druži s čovjekom, konj se druži s konjem, magarac se druži s magarcem. <Pripadnici> vrste druže se s <onima> od svoje vrste. Isto tako se duh pridruži duhu i Logos se sjedini s Logosom i svjetlo se sjedini sa svjetlom. Kada postaneš čovjek, tada će čovjek biti onaj koji će te ljubiti. Kada budeš postao duh, tada je duh onaj koji će se s tobom vezati. Kada budeš Logos, tada je Logos taj koji **79** će ti se pridružiti. Kada budeš svjetlo, tada je svjetlo to koje će se s tobom sjediniti. Kada postaneš jedan od gornjih, tada će gornji u tebi počivati. Kada postaneš konj ili magarac ili govedo ili pas ili ovca ili neka druga od životinja koje su izvan, i od onih koje su dolje, tada te ne može ni čovjek ni duh ni Logos ni svjetlo voljeti, ni gornji ni nutarnji ne mogu u tebi počivati i nemaš ništa s njima.

Tko je rob protiv svoje volje, može postati slobodan. Tko je postao slobodan milošću svojega gospodara te sam sebe prodao u ropstvo, više ne može postati slobodan.

Poljodjelstvo od svijeta zbiva se kroz četvorovrsnost: u žitnicu se donosi kroz vodu, zemlju, vjetar i svjetlost. I poljodjelstvo Božje također se zbiva

⁵⁵ Usp. Lk 10,34.

⁵⁶ Usp. 1 Pt 4,8.

kroz četvero: vjeru, nadu, ljubav i spoznaju. Naša zemlja je vjera - u njoj hvatamo korijen. A voda je nada - kroz nju se hranimo. Vjetar je ljubav - kroz nju rastemo. A svjetlost je spoznaja - kroz nju sazrijevamo.

Milost je če(tvero)s(truka: ona je) zemaljska, n(ebeska), najviše nebo () u ().

Blago ovome, jer nije ni jednu dušu ožalostio! **80** On je Isus Krist. Usprotivio se cijelom mjestu, a ipak nije nikom natoravio teret. Zato vrijedi: Blago onome koji je ovako stvoren! Jer on je savršen čovjek.

Jer što se tiče toga, Riječ nam govori o tome kako je teško to izvesti. Kako možemo dokončati taj veliki poduhvat? Kako će ona svakom pojedinom pružiti tišinu?

Prije svega, ne pristoji se nekoga ožalostiti - bio to netko velik, malen, nevjeran ili vjeran – a s druge strane umirivati one koji počivaju u dobrim djelima. Ima takvih kojima koristi da umiruju onoga kome ide dobro. Tko dobro čini, nije u stanju da tē umiri, jer on ne postiže što on želi. Ali, on također nije u stanju njih snuždi, osim ako ne uzrokuje da se oni sami dovedu u nevolju. Ipak, onaj kome ide dobro ponekad ih snuždi. Ne dolazi to od njega, nego njihova nevaljalština je ta koja ih snuždi. Svatko tko je prirodan raduje dobroga. Ali neki će zbog svega toga biti nepotrebno snuždeni.

Neki gospodar sakupio je svakakav posjed: djecu, robove, stoku, pse, svinje, pšenicu, ječam, pljevu, travu, ricinusovo ulje, meso i žirove. A bio je pametan i znao je što je čija hrana. Pred djecu je stavio gotov kruh i meso. A pred robove je stavio ricinusovo ulje i brašno. I stoci je bacio ječam, pljevu i travu. Psima je bacio kosti. Svinjama je bacio žir **81** i mrvice kruha. Isto je tako sa sljedbenikom Božjim. Ako je pametan i ako se razumije u sljedbeništvo, tada ga nečiji tjelesni oblici neće zavarati, nego će gledati na stanje duše svakoga od njih i primjereno s njim razgovarati. Mnogo je životinja na svijetu koje nose ljudski oblik. Kada ih prepozna, tada će svinjama baciti žir, stoci ječam, pljevu i travu, a psima kosti. Robovima će dati privremenost, a djeci potpunost.

Postoji Sin Čovječji i postoji Sin Sina Čovječjega. Što se tiče Sina Čovječjega, to je Gospodin; i Sin Sina Čovječjega je onaj koji u snazi Sina Čovječjega stvara. Sin Čovječji je od Boga primio sposobnost da stvara. On posjeduje i sposobnost da začne.

Tko je primio sposobnost da stvara, taj je sam stvorenje. Tko je primio sposobnost da začne, taj je i sam plod. Tko stvara, ne može začeti. Tko

začinje, može i stvarati. Ali se i za onoga koji stvara kaže da začinje. Ali je njegov ‘plod’ stvorenje, jer ti ‘plodovi’ nisu njegova djeca, nego su (djela).

Onaj koji stvara radi u vidljivome i sam je vidljiv. Onaj koji začinje, začinje u skrivenom i sam je skriven, jer on nadmašuje odslik. Opet je rečeno: Onaj koji stvara, stvara djela u vidljivome. Ali onaj tko začinje, taj začinje djecu u skrivenome.

Nitko ne može znati kada se muškarac 82 i žena jedno s drugim sjedine, osim njih samih. Jer svadba od svijeta je tajna onih koji su uzeli ženu. Ako je okaljana svadba već tolika tajna, koliko je tek neokaljana svadba istinska tajna! Ona nije tjelesna, nego čista. Ona nema ništa sa strašću, nego s voljom. Ona nije djelo mraka ili noći, nego je djelo dana i svjetla.

Kada svadba postane javna, tada postane kurvarluk. I mlada ne bludniči samo kada prima sjeme drugog muškarca, nego i kada napusti spavaću sobu i bude viđena. Ona se smije pokazati samo svojem ocu, majci, prijatelju mladoženje⁵⁷ i djeci mladoženje⁵⁸.

Njima je dopušteno da svakog dana ulaze u bračnu ložnicu. Ali drugi neka čeznu da samo čuju glas mlade i da uživaju u mirisu njezine pomasti⁵⁹. I neka se hrane mrvicama kruha koja padnu sa stola, poput pasa⁶⁰.

Mladoženje i mlade pripadaju bračnoj ložnici, Nitko ne može vidjeti mladoženju i mladu ako sam ne postane jedno od njih.

Kada je Abraham uspio vidjeti što je trebao vidjeti⁶¹, obrezao je meso vanjske kože, čime nam pokazuje da je potrebno uništiti meso.

Većina (stvorenja) svijeta ima samo toliko dugo trajnosti i života koliko je njihovo nutarnje skriveno. Kada postane vidljivim, ona umiru. Primjer vidljivog čovjeka: Dok je utroba čovjeka skrivena, čovjek živi. 83 Kada se njegova utroba pokaže i iz njega iziđe, tada čovjek mora umrijeti. Slično je i sa stablom: Dok je njegov korijen skriven, ono cvate i raste. Kada se njegov korijen pokaže, stablo se sasuši. Tako je sa svim vrstama koje postoje na svijetu, ne samo s vidljivim, nego i sa skrivenim. Jer, dok je korijen zla skriven, ono je snažno. No, kada se prepozna, tada se raspadne. I kada postane vidljivo, tada propadne. Zato kaže riječ: “Već je sjekira stavljena na korijen

⁵⁷ Usp. Iv 3,29.

⁵⁸ Usp. Mk 2,19.

⁵⁹ Usp. Mt 25, 1-12.

⁶⁰ Usp. Mk 7,24-30.

⁶¹ Usp. Iv 8,56.

stablina”⁶², ne da ih odsječe - što se odsječe, to cvate opet. Nego sjekira prodire duboko dolje, sve dok gore ne iznese korijen. Ali Isus je iščupao korijen cijeloga mjesta, a drugi tek djelomice. A što se nas tiče, tako i svatko od nas treba kopati do korijena zla koje je u njemu i treba ga s korijenom izvaditi iz svojeg srca. A ono će biti iščupano kada ga prepoznamo. Ali ako ne znademo o njemu, tada ono pusti korijenje u nama i donosi svoje plodove u našem srcu. Vlada nad nama. Mi mu ropski služimo. Zarobi nas, tako da činimo ono što ne želimo. Ono što želimo, to ne činimo⁶³. Ono je moćno, jer ga nismo prepoznali. Dok postoji, ono djeluje.

Neznanje je majka sveg zla. Neznanje će završiti u smrti. Jer oni koji dolaze iz neznanja nisu ni bili, niti jesu, niti će biti. Ali oni koji pripadaju istini **84** dovršit će se kada sva istina postane vidljiva. Jer isto je s istinom kao i sa neznanjem: Dok je skrivena, počiva u sebi; ali kada dođe na svjetlo i bude prepoznata, tada je se hvali jer je moćnija od neznanja i zablude. Daruje slobodu. Logos je kazao: “Kada spoznate istinu, istina će vas osloboditi.”⁶⁴ Neznanje robuje. Spoznaja znači slobodu. Kada spoznamo istinu, tada ćemo plodove istine u sebi pronaći. Kada se s njome spojimo, ona će nam donijeti naše ispunjenje.

Sada se držimo onih vidljivih stvari u stvorenja i kažemo da su snažne i ugledne, a za skrivene stvari da su slabe i prezrene. Tako se (ne)⁶⁵ događa s vidljivim stvarima istine: one su slabe i prezrene, a skrivene stvari su snažne i ugledne. A tajne istine su vidljive samo kao simboli i odslici.

Bračna ložnica je skrivena. Ona je Najsvetije. Zastor je prvo zastirao kako je Bog upravljao stvorenjem. Ali kada se zastor razdere i pokaže se unutrašnje, tada će se ta kuća ostaviti pustom, ili će biti uništena. Sveukupno božanstvo bježat će (od)avde, ali ne sve do Najsvetijeg unutra - jer ono se ne može sa nemiješanim svjetlošću i bezgrešnim obiljem miješati - nego će ostati ispod krila križa i ispod njegovih ruku. Ta arka bit će njegov spas, kada potop **85** bude prijetio da ih proguta. Ako netko pripada rodu svećenstva, tada ti mogu ući u ono što je unutar zastora zajedno s visokim svećenikom. Zato se zastor nije razderao samo gore - jer onda bi se Najsvetije otvorilo samo za gornje - niti se razderao samo dolje - jer onda bi postalo

⁶² Usp. Mt 3,10.

⁶³ Usp. Rim 7,19.

⁶⁴ Usp. Iv 8,32.

⁶⁵ U manuskriptu je vjerojatno izostala jedna negacija.

vidljivim samo doljnjima - nego se on razderao odozgo prema dolje. Gornji su nam otvorili stvari koje su dolje, tako da uđemo u skrivenost istine. To je uistinu ono ugledno i snažno. Ali mi ćemo tamo unići pomoću prezrenih simbola i stvari koje su slabe. Ali one su prezira vrijedne suočene sa savršenom uzvišenošću. Ima uzvišenosti koja nadilazi uzvišenost; ima moći koja nadilazi moć. Zato je rečeno: Savršenost i skrivenost istine za nas se otvorila, i Najsvetije se očitovalo i bračna nas je ložnica pozvala.

Dok je skrivena, pokvarenost je ništavna, ali još nije iz sredine sjemena Duha Svetoga uklonjena; i tako su još robovi zla. No, kada se očituje, tada će se savršeno svjetlo nad svakim razliti, i svi koji se u njemu nalaze primit će pomazanje. Tada će robovi biti slobodni, i otkupljeni će biti zarobljenici.

Svaka biljka koju nije zasadio moj nebeski Otac bit će iščupana⁶⁶.

Ono što je razdijeljeno sjedinit će se - što je prazno, napunit će se.

Svi koji budu ušli u ložnicu, upalit će svjetlo. Jer, kao pri svadbama koje se () događaju po noći, vatra svijetli 86 cijelu noć i ugasi se. Ali, misteriji ove svadbe bit će dovršeni po danu i po svjetlu. Taj dan ili njegovo svjetlo nikada ne tonu.

Kada netko postane sin bračne ložnice, primit će svjetlo. Ako ga netko ne primi dok je ovdje, onda ga na drugom mjestu ne može primiti. Tko to svjetlo bude primio, taj ne može biti viđen niti se njega može zadržati. I nitko ga ne može uznemiriti, čak i ako hodi u svijetu. I opet vrijedi: kada napusti svijet, tada je u odslicima istinu već primio. Svijet je postao Eon; jer za njega je Eon dovršenje. I on je to na ovaj način: on je samo njemu vidljiv, ne skriven u mraku i noći, nego skriven u savršenom danu i svetom svjetlu.

⁶⁶ Usp. Mt 15,13.

O PODRIJETLU SVIJETA

(II,5 i XIII,2)

Uvod: *Hans-Gebhard Bethge*
Preveli na engleski: *Hans-Gebhard Bethge i Bentley Layton*
Societas Coptica Hierosolymitana
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

ekst ove rasprave veoma je dobro sačuvan, te predstavlja sažet prikaz središnjih gnostičkih ideja, osobito o kozmogoniji, antropogoniji i eshatologiji. Temeljeći se na različitim izvorima i predajama, rasprava je djelomice izložena u poluznanstvenom stilu, s brojnim etiologijama i etimologijama. Sastavljena je u obliku apologetičkoga traktata namijenjenog privlačenju sljedbenika. Uvelike je zanemarena zemaljska povijest, kao i opis gornjega svijeta, uključujući njegov razvoj. Na temelju nakane neimenovanog i nepoznatog autora, koja je izražena na samom početku a nastavlja se čitavim tekstom, znanstvenici su tom dokumentu dodijelili hipotetički naslov *O podrijetlu svijeta*.

Ima valjanih razloga za pretpostavku da je posrijedi savjesno i dobro promišljeno književno djelo bez opširnih sekundarnih izmjena, prije nego proizvod dugotrajnog procesa prenošenja predaje. Početak 4. stoljeća vjerojatno je vrijeme njegova nastanka. Izvanredna mješavina različitih židovskih i manihejskih elemenata, kršćanskih ideja, grčkih filozofskih koncepcija, te likova iz grčke ili helenističke mitologije, magije i astrologije, kao i jasno pozivanje na egipatsku misao, sve to upućuje na Aleksandriju, kao vjerojatno mjesto nastanka izvorne rasprave *O podrijetlu svijeta*. Proces prevođenja na koptski jezik vjerojatno se sastojao od nekoliko faza. Fragmentarnost mnogih odlomaka koja zahtijeva nadopunu, uz druge veoma teške, često jedva razumljive dijelove, može se objasniti pretpostavkom da se tekst još uvijek nalazi u početnoj fazi prijevoda. Stoga bi se rasprava *O podrijetlu svijeta* mogla uzeti kao “opus imperfectum” (B. Layton).

Autor se služi različitim gnostičkim i negnostičkim izvorima i predajama, koje je veoma teško pobliže odrediti u okvirima književne kritike, a još teže rekonstruirati. Posljedice toga su mnoge nedoslje-

dnosti i oprečnosti, budući da barem nekoliko tih predaja ili djela pretpostavljaju vlastiti sustav, ili sadrže druge tendencije, poput setijanizma, valentijanizma, pa čak i manihejstva. *O podrijetlu svijeta* ne nudi vlastiti zatvoreni sustav, niti predstavlja neki od poznatih gnostičkih sustava. Autor barata izravnim ili neizravnim navodima, naznakama, sažecima, objašnjenjima i etimologijama, koji se oštro suprotstavljaju inače prevladavajućem pripovjedačkom stilu. Takva obrana vlastitoga stajališta pozivanjem na druga djela, predstavlja učinkovitu i uvjerljivu argumentaciju. *O podrijetlu svijeta* ima mnogo sličnosti s *Hipostazom arhonata*, što upućuje na blisku vezu između dva teksta. Pa ipak, razlike između spomenutih dokumenata, osobito one koje se odnose na gledišta o svijetu, kao i brojne razlike u pojedinostima, čine izravnu književnu vezu prilično nevjerojatnom. Taj paralelizam vjerojatno proizlazi iz korištenja istoga izvora.

Kozmogonija i antropogonija koje slijede polu-filozofskom početku, djelomice su orijentirane prema Postanku 1-2, no i na koncepcije poput onih sadržanih u Knjizi jubileja, Knjizi Henokovoj i Knjizi Henokovih tajni. Općenito uzevši, karakteristično židovski utjecaji dominiraju u angelologiji, demonologiji, eshatologiji i etimologijama. Gnostička reinterpretacija primljenoga korpusa znatno varira. Ona se kreće od korijenitog ponovnoga vrednovanja, npr. u slučaju demijurgove presumpcije (pri čemu je kao izvor služio Izaija 45:5; 46:9) i onoga što se opisuje u Postanku 3, do relativno točnog preuzimanja židovskih ideja i motiva, poput prikaza raja.

Primordijalna povijest naglašava arhontsko stvaranje zemaljskoga čovjeka, u svezi s učenjem o prvobitnom čovjeku, koje je veoma teško shvatiti zbog različitih motiva i heterogenih koncepcija. S druge strane, primordijalna povijest već inicira priču o otkupljenju od strane Pistis Sofije ili Sofije Zoe, koje se susreću ili djeluju na različite načine. Međutim, u toj kompleksnoj soteriologiji Isus Krist nema središnju, nego marginalnu ulogu. Iz tih razloga *O podrijetlu svijeta* pripada gnostičkim tekstovima iz Nag Hammadija, koji su suštinski nekršćanski.

Rasprava *O podrijetlu svijeta* orijentirana je ka univerzalnoj eshatologiji. To pokazuju mnoge naznake o svršetku, kao i opširan prikaz konačnih zbivanja uz mnoštvo apokaliptičnih misli, izraza i motiva.

Konačno stanje, koje nastupa pod utjecajem višega svijeta, uz razlikovanje otkupljenja gnostika od uništenja svega stvorenog zajedno sa stvoriteljem, nadilazi prvobitno stanje, te onemogućava ponavljanje zbivanja u obliku u kojemu se ona opisuju u raspravi *O podrijetlu svijeta*.

O podrijetlu svijeta je značajno gnostičko djelo. Taj prilično opširan dokument pruža nam dobar uvid u način razmišljanja upućenoga autora, njegove radne navike i argumentaciju ključnih pitanja. Štoviše, to djelo pokazuje do kojega se stupnja i s kojom slobodom i vjerodostojnošću gnostički pisac služi stranom, čak i negnostičkom i heterogenom mišlju. Ono, stoga, pokazuje da je gnostičko mišljenje o svijetu i postojanju bilo mnogo značajnije od mitološke formulacije. Djelo *O podrijetlu svijeta* može nam pomoći da razumijemo kako se u srazu s drugim intelektualnim strujama, a katkada i uz pomoć njih, gnostička percepcija svijeta održala, ponekad čak i odnoseći pobjedu.

O PODRIJETLU SVIJETA

(II 97, 24-127, 17)

†

Uvidjevši da svi, bogovi i ljudi, kažu da ništa nije postojalo prije kaosa, ja ću dokazati da griješe, jer ne znaju ništa o podrijetlu kaosa i njegovim korijenima. Evo kako ja to tumačim. Ljudima je najlakše reći **98** da je kaos vrsta tame! No, kaos ustvari proizlazi iz sjene, koja se naziva “tamom”. A sjena proizlazi iz tvorevine koja postoji od sâmoga početka. Štoviše, jasno je da je postojala prije kaosa, te da je kaos nastao poslije prve tvorevine.

Pozabavimo se, stoga, činjenicama vezanima uz tvar, te prvom tvorevinom iz koje je proizašao kaos.

Na taj ćemo način doći do istine.

Kada se prirodna struktura besmrtnih bića posve razvila iz beskonačnog, sličnost je proizašla iz Pistis (Vjere); ona se naziva Sofija (Mudrost). Izrazila je volju i postala tvorevinom nalik prvobitnoj svjetlosti. Njezina se volja odmah očitovala kao nebesima slična i nezamislivo velika; nalazila se između besmrtnih bića i onih stvari koje su nastale poslije njih, poput [...]; ona (Sofija) djelovala je kao koprena koja dijeli čovječanstvo od stvari koje su gore.

Izvan vječnoga kraljevstva (eona) istine nema sjene, jer se u njemu nalazi bezgranično svjetlo. No, njegova je vanjšina sjena, koja se naziva “tamom”. Odatle potječe sila koja vlada tamom. A sile koje su nastale poslije njih nazivaju sjenu “beskonačnim kaosom”. On je izvor svih božanstava [...] i čitavoga prostora, stoga je sjena nastala poslije prve **99** tvorevine. U ponoru se (sjena) pojavila, a potječe iz gore spomenute Pistis.

Sjena je osjetila da postoji nešto moćnije od nje, i u njoj se probudila zavist; a kada je zatrudnjela po vlastitoj volji, iznenada je iznjedrila ljubomoru. Od toga dana, princip ljubomore prisutan je u svim vječnim kraljevstvima i njihovim svjetovima. Sâma je ljubomora tvorevina bez duha. Poput sjene, zaživjela je u golemoj vodenoj tvari. Tada je žuć koja je potekla iz sjene bila bačena u dio kaosa. Od toga dana, vodena tvar postala je

vidljiva. A ono što je potonulo u njoj otplovilo je dalje, vidljivo u kaosu. Kao što iz žene koja rodi istekne sva suvišna tekućina, tako se i tvar koja je nastala iz sjene od sjene odvojila. Tvar nije napustila kaos, nego je bila u njemu kao njegov dio.

Kada su se te stvari zbile, Pistis se pojavila iznad tvari kaosa, koja je bila odbačena poput pometnuta fetusa, budući da u njoj nije bilo duha. Jer sav (kaos) bijaše beskonačna tama i voda bez dna. Vidjevši što je proizašlo iz njezine nepotpunosti, Pistis se uznemirila. I pojavio se strašan nemir, sju-rivši se k njoj u kaos. Ona se okrenula prema njemu i puhnila mu u lice u ponoru koji je ispod 100 nebesa.

Kada je Pistis Sofija poželjela da se stvar koja nije imala duha oblikuje u njoj sličnu i da zavlada nad tvari i svim njezinim silama, prvi se put iz voda pojavio vladar, lavljega lika, dvospolac koji je u sebi posjedovao veliku moć ali nije znao odakle je potekao. Kada ga je Pistis Sofija vidjela kako se pokreće u dubinama, rekla mu je: “Dijete, dođi ovamo,” a njegovo je ime “*yalda baoth*”.

Od toga dana, načelo govora prisutno je među bogovima, anđelima i ljudima. Ono što je nastalo kao posljedica govora završili su bogovi, anđeli i ljudi. Što se Jaldabaota tiče, on ne poznaje snagu Pistis: on nije vidio njezino lice, samo je u vodi vidio njezinu sliku koja mu se obratila. Zbog toga glasa on je sebe nazvao “Jaldabaot”. No, savršeni ga zovu “Ariel”, jer bijaše poput lava. Kada je dobio vlast nad tvari, Pistis Sofija povukla se u svoje svjetlo.

Kada je vladar vidio svoju veličinu - a vidio je samo sebe, ništa drugo, osim vode i tame - zaključio je da samo on postoji. Njegovo [...] bijaše završeno govorom: 101 pojavilo se kao duh koji se gibao nad vodama. Kada se taj duh pojavio, vladar je razdvojio vodenu tvar. Ono što je bilo suho, ponovno je razdvojio. Od tvari je sebi načinio prebivalište i nazvao ga “nebesima”. Od tvari je vladar sebi načinio podnožje i nazvao ga “zemljom”.

Nadalje, vladar je imao misao - svojstvenu njegovoj prirodi - te je putem govora stvorio dvospolca. Otvorio je svoja usta i zahukao. Ovaj je otvorio oči, pogledao u svoga oca i rekao mu: “Eee!” Njegov ga otac nazva Eee-a-o (“Jao”). Potom stvori drugoga sina. Zahukao je. Ovaj je otvorio oči i rekao svome ocu: “Eh!” Njegov ga otac nazva “Eloai”. Potom stvori i trećega sina. Ovaj je otvorio oči i rekao svome ocu: “Asss!” Njegov ga otac nazva “Astafaj”. To su tri očeva sina.

Sedmero se dvospolaca pojavilo u kaosu. Oni imaju muška i ženska imena. Žensko je ime Pronoia (Razboritost) Sambatas, što je "tjedan".

I njegov se sin zove Yao: njegovo žensko ime je Gospodstvo.

Sabaoth: njegovo žensko ime je Božanstvo.

Adonai: njegovo žensko ime je Kraljevstvo.

Elai: njegovo žensko ime je Ljubomora.

Orai: njegovo žensko ime je Bogatstvo.

I Astafai: njegovo žensko ime **102** je Mudrost (Sofija).

To je sedam sila sedam nebesa kaosa. One su rođene kao dvospolci, prema besmrtnom uzoru koji je postojao prije njih i prema želji Pistis: kako bi slika onoga što je postojalo od početka moglo vladati do kraja.

O učincima tih imena i snazi muških bića saznat ćete u *Arhandeoskoj (Knjizi) proroka Mojsija*, a o imenima ženskih bića saznat ćete u prvoj *Knjizi Norainoj*.

Budući da je posjedovao golemu vlast, prvobitni je otac Jaldabaot govorom stvorio nebo za svakoga od svojih potomaka - stvorio im je lijepa prebivališta - a u svakom nebu stvorio je velike slave, sedam puta najveće. Prijestolja, palače i hramove, te kočije i djevičanske duhove i jednog nevidljivog, kao i njihove slave. Svaki je (potomak) to imao u svom nebu; moćne vojske bogova, gospodara, anđela i arhandela - beskrajno mnoštvo - koji su im služili. O tome detaljno govori prva *Pripovijest Oraina*.

Iz toga su se neba oni usavršili do šestoga neba, odnosno neba Sofije. Nebo i njegovu zemlju uništio je remetitelj koji je bio ispod njih sviju. Šest se nebesa snažno zatreslo; jer, sile kaosa znale su tko je uništio nebo ispod njih. Kada je Pistis doznala za lom koji je proizašao iz nemira, poslala je svoj dah, svezala ga i bacila dolje u Tartar. Nebo je, zajedno sa svojom **103** zemljom, osnažilo kroz Sofiju, kćer Jaldabaota, onu koja je ispod sviju.

Kada su nebesa osnažila zajedno sa svojim silama i njihovom upravom, prvobitni se otac uzoholio. Slavile su ga sve anđeoske vojske. I svi bogovi i njihovi anđeli blagoslivljahu ga i slaviše. On je u tome uživao i neprestano se trsio, govoreći: "Ne treba mi nitko." Rekao je: "Ja sam Bog, i osim mene nitko ne postoji." Kada je to izgovorio, počinio je grijeh prema svim besmrtnim bićima koja su mu odgovorila. I ona mu to uzeše za zlo.

Zloća najvećega vladara ispunila je Pistis gnjevom. Ona bijaše nevidljiva. Ona reče: "Griješiš, Samaele," ("slijepi bože"). "Jedan besmrtni čovjek svjetlosti postojao je prije tebe i on će se pojaviti među tvojim obličjima; on će te zdrobiti poput lončareve gline. A ti ćeš sići k svojoj majci,

ponoru, zajedno s onima koji ti pripadaju. Jer, pri zatiranju tvojih djelâ, sva nesavršenost koja je postala vidljiva izvan istine bit će uništena i prestat će postojati, kao da je nikada nije bilo.” Izrekavši to, Pistis razotkrije sliku svoje veličine u vodama. Učinivši to, povuče se u svoje svjetlo.

Kada je Sabaot, sin Jaldabaota, čuo glas Pistis, zapjevao joj je u slavu i osudio oca [...] **104** na njezinu riječ; slavio je Pistis jer ih je podučila o besmrtnom čovjeku i njegovu svjetlu. Tada Pistis Sofija ispruži svoj prst i izlije na njega svjetlo iz svoga prsta, proklinjući tako njegova oca. Kada je Sabaot bio prosvijetljen, dana mu je golema vlast nad silama kaosa. Od toga dana naziva se “Gospodarem Silâ”.

Mrzio je svoga oca, tamu, i svoju majku, ponor, te je prezirao svoju sestru, misao prvobitnoga roditelja, koja se gibala nad vodama. Zbog njegova svjetla, svi su mu moćnici kaosa zavidjelii. Kada su se oni uznemirili, sedam je nebesa zaratilo. Kada je Pistis Sofija vidjela rat, poslala je Sabaothu sedam arhanđela iz svoje svjetlosti. Oni su ga oteli i odveli u sedmo nebo. Stajali su pred njim kao sluge. Poslala mu je još tri arhanđela i uspostavila za nj kraljevstvo da vlada nad svima i da prebiva iznad dvanaest bogova kaosa.

Kada je Sabaoth zauzeo svoje mjesto, kao nagradu za pokajanje, Pistis mu je za ženu dala svoju kćer Zoe (Život) i dodijelila mu veliku moć, te ga je podučila o svemu što postoji na osmom nebu. Kada je stekao vlast, najprije je sebi izgradio palaču. Ona je golema, veličanstvena, sedam puta sjajnija od sviju koje postoje na sedam nebesa.

Ispred **105** svoje palače načinio je prijestolje, koje je bilo golemo a stajalo je na kočiji s četiri lica zvanj Kerubin. Kerubin ima osam obličja na svakom od četiri ugla, lavlja, teleća, ljudska i orlovska, ukupno šezdeset četiri obličja, a pred njim stoji sedam arhanđela; on je osmi i ima vlast. Postoji ukupno sedamdeset dva obličja. Nadalje, iz te se kočije oblikuje sedamdeset dva boga; oni uzimaju obličja kako bi mogli vladati nad sedamdeset dva jezika kojima govore narodi. Pomoću toga prijestolja on je stvorio druge, zmijolike anđele zvane “Serafini”, koji ga neprestano slave.

Potom je stvorio anđeoski zbor (*ekklesia*), nebrojeno mnoštvo, koje je nalikovalo zboru na osmom nebu; te prvorođenca zvanog Izrael, čije ime znači “čovjek koji vidi Boga”; te drugo biće, zvano Isus Krist, koje nalikuje spasitelju gore na osmom nebu, i koje sjedi njemu zdesna, na uzvišenom prijestolju. Njemu slijeva, na prijestolju sjedi djevica svetoga duha i slavi ga. Pred njom stoji sedam djevica, [...] s trideset harfi, psaltira **106** i truba,

slaveći ga. I sve ga anđeoske vojske slave i blagoslivljaju ga. On sâm sjedi na prijestolju od svjetlosti [u] velikom oblaku koji ga prekriva. S njim je u oblaku samo Sofija [kćer] Pistis, koja ga podučava o svim stvarima koje postoje na osmom nebu, kako bi mogle biti stvorene stvari slične njima, a njegova vladavina potrajala do uništenja nebesa kaosa i njihovih sila.

Pistis Sofija odvojila ga je od tame i pozvala ga sebi zdesna, dok je prvobitnoga oca postavila sebi slijeva. Od toga se dana desno naziva pravdom, a lijevo zlom. Iz toga su razloga svi primili kraljevstvo (*kosmos*) u zajedništvu pravde i zla, [...] stoji [...] nad stvorenjem [...] sve.

Stoga, kada je prvobitni roditelj kaosa vidio svoga sina Sabaotha i slavu u kojoj je prebivao kao najveći od svih vladara kaosa, pozavidio mu je. Obuzet gnjevom, iz svoje je smrti poslao Smrt: on (Smrt) je bio ustanovljen u šestom nebu, [jer] je odatle Sabaoth otet. Tako je postignut broj šestorice vladara kaosa. Budući da je bio dvospolan, Smrt se pomiješao s (vlastitom) prirodom i rodio sedam dvospolnih potomaka. Ovo su imena muških potomaka: Ljubomora, Gnjev, Suze, Uzdisanje, Patnja, Tugovanje, Gorko Plakanje. Ovo su imena ženskih potomaka: Gnjev, Bol, Požuda, Uzdisanje, Kletva, Gorčina, Svadljivost. Oni su se međusobno sparili i svaki je od njih rodio sedmero, te postoji ukupno **107** četrdeset devet dvospolnih demona.

O njihovim imenima i učincima saznat ćete u *Knjizi Salomonovoj*.

U njihovoj nazočnosti, Zoe, koja je bila sa Sabaothom, stvorila je sedam dobrih dvospolnih sila. Ovo su imena muških sila: Nezavidan, Blagoslovljen, Radostan, Istinit, Nesebičan, Ljubljeni, Pouzdan. Ovo su imena ženskih sila: Mir, Zadovoljstvo, Radost, Blagoslov, Istina, Ljubav, Vjera (Pistis). Iz njih je poteklo mnogo dobrih i dobrodušnih duhova.

O njihovim utjecajima i učincima saznat ćete u *Oblici sudbine neba koje je ispod Dvanaest*.

Vidjevši sliku Pistis u vodama, prvobitnog je oca obuzela žalost, osobito kada je čuo njezin glas, poput prvoga glasa koji ga je pozvao neka izađe iz voda. Kada je shvatio da mu je ona dala ime, uzdahnuo je. Postidjeo se svoga grijeha. Shvatio je da doista postoji besmrtnik svjetlosti koji je postojao prije njega, i to ga je veoma uznemirilo. Jer, svim bogovima i njihovim anđelima govorio je: “Ja sam Bog. Osim mene nitko ne postoji.” Naime, strahovao je da bi ga oni osudili, saznajući za drugoga koji je postojao prije njega. No, nesposoban za razumijevanje, prezreo je osude i postupio nera-

zborito. Rekao je: “Ako je **108** išta postojalo prije mene, neka se pojavi, kako bismo vidjeli njegovo svjetlo.”

I gle! Smjesta je svjetlo izašlo iz osmoga neba i prošlo kroz sva nebesa zemlje. Kada je prvobitni otac vidio ljepotu svjetlosti koja je zračila, zapanjio se i postidio. Kada se ta svjetlost pojavila, u njoj se pojavila ljudska slika, izvanredno lijepa. Nitko je nije vidio izuzev prvobitnoga oca i Pronoie koja je bila s njim. Pa ipak, ta se svjetlost ukazala svim silama nebeskim. I njih obuze nemir.

Kada je Pronoia ugledala toga poslanika, zaljubila se u nj. No, on ju je mrzio jer je bila u tami. Željela ga zagrliti ali nije bila sposobna to učiniti. U nemogućnosti da utaži svoju ljubav, izlila je svoju svjetlost na zemlju. Od tada se taj poslanik naziva “Adam od Svjetlosti”, što znači, “svijetao čovjek od krvi”. Zemlja se pred njim prostrla, sveti Adaman, što znači “Sveta Zemlja Adamantina”. Od tada svi moćnici slave djevičinu krv. Zemlja se pročistila pomoću djevičine krvi. No, što je još značajnije, voda se pročistila kroz sliku Pistis Sofije, koja se u vodama ukazala prvobitnom ocu. S pravom se, stoga, kaže: “kroz vode.” Budući da sve oživljuje, sveta je voda **109** pročišćava.

Iz te prve krvi nastao je Eros, dvospolac. Njegova je muževnost Himireris, vatra iz svjetlosti. Njegova ženstvenost koja je s njime - duša krvi - je od Pronoine tvari. Kada su ugledali Erosa, svi su se bogovi i njihovi anđeli zaljubili u nj. Pojavljujući se u svakome od njih, zapalio ih je: kao što jedna svjetiljka pali mnoge svjetiljke, dok se njezina svjetlost pritom ne umanjuje. Tako se i Eros proširio svim stvorenim bićima kaosa i nije se umanjio. Kao što se Eros pojavio u sredini, između svjetla i tame, a u sredini, između anđela i ljudi zbilo se tjelesno sjedinjenje Erosovo, tako je iz zemlje procvjetalo prvobitno zadovoljstvo. Žena je slijedila zemlji. Vjenčanje je slijedilo ženi. Rođenje je slijedilo vjenčanju. Razrješenje je slijedilo rođenju.

Poslije Erosa, vinova je loza izniknula iz te krvi izlivena na zemlju. Zato se u onima koji od nje piju rađa žudnja za tjelesnim sjedinjenjem. Poslije vinove loze, iz zemlje su izniknula stabla smokve i nara, kao i sve druge vrste drveća, imajući u sebi sjeme iz **110** sjemena moćnika i njihovih anđela.

Tada je Pravda stvorila Raj, neizmjerljivo lijep i izvan putanja mjeseca i sunca, u Zemlji Bezbriznosti, na Istoku, među kamenjem. Žudnja obitava među prelijepim, plodovima bremenitim drvećem. A drvo vječnoga života

nalazi se, prema volji Božjoj, na sjeveru Raja, kako bi darovalo vječnost dušama čistih, koje će proizaći iz obličjâ siromaštva na kraju vremena. Boja drveta života je poput boje sunca. Njegove su grane veoma lijepe. Njegovo je lišće poput čempresova. Njegov plod, kada je bijel, nalikuje grozdu. Drvo života visoko je do nebesa. Pokraj njega nalazi se drvo znanja (*gnosis*), koje posjeduje snagu Boga. Njegova je svjetlost poput mjesečeve, kada je u punom sjaju. Njegovo je lišće poput smokvina. Njegov je plod poput datuljina. To se drvo nalazi na sjeveru Raja, kako bi duše oslobodilo iz demonskih okova, ne bi li se one približile drvetu života i jele od njegova ploda i prezrele moćnike i njihove anđele.

Učinak toga drveta opisan je u *Svetoj Knjizi* ovim riječima: “Ti si drvo znanja, koje je u Raju, od čijega je ploda jeo prvi čovjek i koje je otvorilo njegov um; on je volio svoju žensku družicu i prezreo **111** ostale, strane slike.”

Poslije njega, izniknulo je stablo masline, koje je imalo pročistiti kraljeve i velike svećenike pravednosti koji će se pojaviti na kraju vremena. Stablo masline proizašlo je iz svjetlosti prvoga Adama, zbog pomazanja koje će oni primiti.

Prva duša (*psiha*) voljela je Erosa koji je bio uza nju, i izlila je svoju krv na nj i na zemlju. Iz te krvi najprije je izniknula ruža, iz zemlje, iz tmovita grma, kao izvor radosti zbog svjetlosti koja se imala pojaviti u grmu. Poslije nje, iz zemlje je izniknulo raznoliko cvijeće opojna mirisa, iz svake djevičanske Pronoine kćeri. Kada su one uzljubile Erosa, izlile su svoju krv na nj i na zemlju. Poslije njih, iz zemlje je izniknulo bilje svake vrste, imajući u sebi sjeme moćnika i njihovih anđela. Poslije njih, moćnici su iz voda stvorili sve zvijeri, gmazove i ptice, koji su u sebi nosili sjeme moćnika i njihovih anđela.

No, prije svega toga, kada se pojavio prvoga dana, proboravio je na zemlji otprilike dva dana, ostavivši nižu Pronoiu na nebu. Potom se uzdigao u svoju svjetlost. Smjesta je tama zastrla čitav svemir. **112** Kada je to poželjela, Sofija, koja je bila na nižem nebu, primila je vlast od Pistis i oblikovala veličanstvena svijetleća tijela i sve zvijezde. Postavila ih je na nebo kako bi obasjavali zemlju i označavali vrijeme, godišnja doba, godine, mjesece, dane, noći, trenutke... Tako je bio ukrašen čitav nebeski prostor.

Kada je Adam Svjetlosti izrazio želju da uđe u svoju svjetlost - tj. u osmo nebo - nije to mogao učiniti zbog siromaštva koje se pomiješalo s njegovom svjetlošću. Stoga je za se stvorio golemo vječno kraljevstvo. U tom

vječnom kraljevstvu stvorio je šest vječnih kraljevstava i njihove ukrase, ukupno šest, koji su bili sedam puta bolji od nebesa kaosa i njihovih ukrasa. Sva ta vječna kraljevstva i njihovi ukrasi postoje u beskonačnosti koja se nalazi između osmoga neba i kaosa ispod njega, uključujući svemir koji pripada siromaštvu. Njihov je poredak zapisan u *Sedmom svemiru proroka Hieraliije*.

Prije negoli se Adam Svjetlosti povukao u kaos, moćnici koji su ga vidjeli podsmjehivali su se prvobitnom ocu, jer je lagao kada je rekao: “Ja sam Bog. Nitko ne postoji prije mene.” Došli su k njemu i rekli: “Zar to nije bog koji je uništio naše djelo?” On im odgovori: “Da. Ako ne želite da on uništi naše djelo, stvorimo čovjeka od zemlje, prema slici našega tijela i prema slici **113** toga bića, kako bi nam služio i kako bi se, kada vidi sebi sličnog, u nj zaljubio. Tako više neće uništavati naše djelo, a mi ćemo rođene iz svjetlosti učiniti svojim slugama, za sve vrijeme trajanja toga vječnoga kraljevstva.” Sve se to dogodilo u skladu sa zamisli Pistis, kako bi se čovjek pojavio poslije sebi sličnoga, i prezreo ih zbog njihova obličja. A njihovo je obličje postalo omotač svjetlosti.

Potom su moćnici primili znanje (*gnosis*) potrebno za stvaranje čovjeka. Sofija Zoe - ona koja je uz Sabaotha - predvidjela je to. I nasmijala se njihovoj odluci. Jer, oni su slijepi: i ne znajući, stvorili su ga na svoju štetu. Ne shvaćaju što čine. Ona ih je pretekla i načinila svoga čovjeka, koji je imao podučiti njihovo obličje kako da ih prezire i pobjegne od njih.

Taj je učitelj nastao na sljedeći način. Kada je Sofija ispustila kapljicu svjetlosti, ona je pala na vodu, te se smjesta pojavilo dvospolno ljudsko biće. Tu je kapljicu najprije oblikovala kao žensko tijelo. Poslije toga, koristeći se tijelom, oblikovala ga je na sliku majke koja se pojavila. Svoje je djelo završila za dvanaest mjeseci. Biło je stvoreno dvospolno ljudsko biće koje Grci nazivaju Hermafroditom; njegovu majku Hebreji nazivaju Evom Života (Zoe), naime, ženskim učiteljem života. Njezin je potomak biće koje je gospodar. Moćnici **114** su ga poslije nazvali “Zvijer”, kako bi moglo zavoditi njihova obličja. “Zvijer” se tumači kao “učitelj”, jer se pokazalo da je najmudrija od svih bića.

Eva je prva djeвица, ona koja je bez muža začela svoga prvog potomka. Samo je sebi bila babica. Ona je, navodno, rekla:

Ja sam dio svoje majke; ja sam majka.

Ja sam žena; ja sam djeвица.

Ja sam ona koja ublažava porodiljne muke.

Moj me muž oplodio; ja sam njegova majka.

On je moj otac i gospodar.

On je moja snaga; Ono što želi on govori s razlogom.

Ja sam proces nastajanja; rodila sam čovjeka kao gospodara.

Voljom [...] oni [...] Duše koje su imale ući u obličja moćnika očitovale su se Sabaothu i njegovu Kristu. Njima je sveti glas rekao: “Množite se i poboljšavajte! Budite gospodari svih stvorenja.” Njima je sudbina namijenila da ih zarobi prvobitni otac. Tako su bili zatvoreni u tamnice obličja i ondje će ostati do kraja vremena. Onima koji su bili uza nj, prvobitni je otac iznio svoje mišljenje o čovjeku. Svaki je od njih tada izlio svoje sjeme u središte pupka zemlje. Toga je dana sedam vladara oblikovalo čovjeka tijela nalik njihovom, no njegova je slika nalikovala čovjeku koji im se ukazao. Oblikovan je dio po dio. Njihov je vođa oblikovao mozak i živčani sustav. Poslije toga, on se pojavio kao prvi. Postao je **115** čovjek obdaren dušom. I bio je nazvan “Adam”, što znači “otac”, prema imenu onoga koji je postojao prije njega.

Kada su završili Adama, on ih je napustio kao beživotna posuda, budući da je poprimio oblik kao odbačen plod, u njemu nije bilo duha. Kada se vrhovni vladar prisjetio Pistisinih riječi, obuze ga strah da će pravi čovjek ući u njegovo obličje i njime zagospodariti. Stoga je svoje obličje ostavio četrdeset dana bez duše, povukao se i napustio ga. Četrdesetoga dana, Sofija Zoe udahnula je svoj dah u Adama koji nije imao duše. Počeo se kretati po tlu, ali nije mogao ustati.

Kada je stiglo sedam vladara, vidjeli su ga i uznemirili se. Prišli su mu i zarobili ga. On (vrhovni vladar) upitao je dah u njemu: “Tko si? Odakle si došao?” Dah mu odgovori: “Došao sam iz sile čovjeka za uništenje vašega djela.” Kada su to čuli, slavili su ga jer je umirio njihove strahove i nemir. Taj su dan nazvali “Počinak”, jer su otpočinuli od napoma rada. Kada su vidjeli da je Adam ustao, bijahu radosni, te ga uzeše i smjestiše u Raj. Tada su se povukli u svoja nebesa.

Poslije toga dana počinka, Sofija je poslala svoju kćer Zoe, zvanu Eva, kao učiteljicu, kako bi učinila da Adam, koji nije imao duše, ustane, te da oni koje on iznjedri postanu nositelji svjetlosti. Kada je **116** Eva vidjela svoga muškog druga gdje leži na zemlji, sažalila se na nj rekavši: “Adame! Oživi! Ustani sa zemlje!” Njezina se riječ smjesta pretvorila u djelo. Ustavši, Adam je otvorio oči. Kada ju je ugledao, rekao je: “Zvat ćeš se ‘Majkom živih’. Jer, ti si mi dala život.”

Kada su moćnici doznali da je njihovo obličje oživjelo i ustalo, veoma su se zabrinuli. Poslali su sedam arhanđela da izvide što se dogodilo. Oni su došli k Adamu. Vidjevši Evu gdje s njim razgovara, rekoše jedni drugima: “Što je ta svijetla žena? Nalikuje slici koja nam se ukazala u svjetlosti. Zarobimo je i stavimo u nju njezino sjeme, kako bi postala bremenita i nemoćna da se uzdigne u svoju svjetlost. Mi ćemo zapovijedati onima koje rodi. Ali, ne recimo Adamu ništa, jer on nije jedan od nas. Učinimo da usne dubokim snom. U snu ćemo mu kazati da je ona potekla iz njegova rebra, kako bi mu se pokorila i kako bi on bio njezin gospodar.”

Eva, kao sila, nasmijala se njihovoj odluci. Zamaglila je njihove oči i potajice ostavila uz Adama svoju sliku. Ušla je u drvo znanja i ondje ostala. Tražili su je, a ona im je otkrila da je ušla u drvo i postala drvetom. Obuzeti strahom, slijepa su stvorenja pobjegla.

Kada je magla iščeznula iz njihovih očiju, došli su k Adamu; vidjevši da je uza nj slika te žene **117**, veoma su se uznemirili, misleći da je to prava Eva. Nerazborito su joj prišli, zarobili je i bacili svoje sjeme na nju. Učinili su veliko zlo, oskrvnuvši je ne samo na prirodne, nego i na odvratne načine. Najprije su oskrvnuli pečat njezina glasa - onaj koji im je govorio, rekavši: “Što postoji prije vas?” - kaneći tako oskrvnuti one koji bi na kraju (vremena) mogli reći da su rođeni od istinskoga čovjeka putem govora. Pogriješili su, ne znajući da su oskrvnuli vlastito tijelo: na svaki su način moćnici i njihovi anđeli oskrvnuli sliku.

S prvim vladarom začela je Abela. Drugog je potomka začela sa sedam moćnika i njihovim anđelima. Sve se to dogodilo prema zamisli prvobitnoga oca, kako bi prvobitna majka u sebi ponijela svako sjeme, pomiješana i usklađena sa sudbinom svemira, njegovim oblicima i Pravdom. Prethodno smišljen plan ostvario se u pogledu Eve, kako bi obličja moćnika postala omotačima svjetlosti i kako bi ih se preziralo kroz njihova obličja.

Prvi Adam, (Adam) Svjetlosti, obdaren duhom (*pneumatikos*), pojavio se prvi dan. Drugi je Adam obdaren dušom (*psychikos*), a pojavio se šestoga dana koji se naziva Afrodita. Treći je Adam stvorenje zemlje (*choikos*), odnosno, čovjek zakona, a pojavio se osmoga dana [...] spokoj **118** siromaštva, koji se naziva “Dan Sunca” (nedjelja). Potomstvo zemaljskoga Adama bilo je brojno i potpuno, te je proizvelo svakojake znanstvene podatke o dušom obdarenom Adamu. No, svi su bili u neznanju.

Dopustite mi da kažem još i to da je vladarima bilo drago kada su vidjeli njega i žensko stvorenje kako griješe u neznanju, poput zvijeri. Kada su

shvatili da ih besmrtnik neće zanemariti, obuzeo ih je strah veći nego kada se žena pretvorila u drvo. Veoma su se uznemirili, rekavši: “Možda je to istinski čovjek - ovo biće koje je na nas poslalo maglu i podučilo nas da je ona koja je oplodena nalik njemu - a mi ćemo biti pobijeđeni!”

Tada su njih sedmorica iznijeli planove. Krotko su došli k Adamu i Evi. Rekli su mu: “Plodovi svih stabala koja su za te stvorena u Raju bit će pojedeni; no, čuvajte drvo znanja i ne jedite od njegova ploda. Ako od njega jedete, umrijet ćete.” Usadili su u njih strah i povukli se k svojim moćnicima.

Potom je stiglo najmudrije od svih stvorenja, zvano Zvijer. Kada je (Zvijer) vidjela (sliku) njihove majke Eve, rekla joj je: “Što ti je Bog rekao? Je li ti rekao: ‘Ne jedite od ploda drveta znanja (*gnosis*)?’” Ona joj odgovori: “Nije rekao samo: ‘Ne jedite od njegova ploda’, nego i ‘Ne dotičite ga se, da ne biste umrli.’” (Zvijer) joj reče: “Ne bojte se. U smrti nećete umrijeti. Jer, on zna da će, budete li jeli **119** od njegova ploda, vaši umovi postati bistri, te da ćete vi sâmi biti poput bogova, znajući razliku između zlih i dobrih ljudi. Doista, to vam je rekao u ljubomori, kako ne biste jeli od ploda drveta znanja.”

Eva je povjerovala učiteljevim riječima. Pogledala je drvo i vidjela kako je lijepo i bremenito plodom. Drvo joj se svidjelo, stoga je uzela njegov plod i pojela ga. Svome je mužu također dala da jede od ploda, i on je jeo. Potom se njihov um otvorio. Jer, kada su pojeli, obasjala ih je svjetlost znanja. Kada su se zaodijenu stidom, znali su da su lišeni znanja. Kada su se otrijeznili, vidjeli su da su nagi, te su se zaljubili jedno u drugo. Vidjevši da oni koji su ih načinili imaju oblik zvijeri, prezreli su ih: bili su veoma svjesni.

Kada su vladari saznali da su Adam i Eva prekršili njihove zapovijedi, ušli su u Raj, uz potres i strašne prijetnje. Adam i Eva zadržtaše i sakriše se pod rajskim drvećem. Vladari nisu znali gdje su se sakrili, te zazvahu: “Adame, gdje si?” On im odgovori: “Ovdje sam, jer sam se strahujući od vas sakrio, ispunjen stidom.” U neznanju su ga upitali: “Tko vam je rekao za stid kojim ste se zaodijenuli? - osim ako niste jeli od ovoga drveta!” On im reče: “Žena koju ste mi dali - ona mi je dala da jedem, i ja sam jeo.” Potom su upitali ženu: **120** “Što si učinila?” Ona im odgovori: “Učitelj me ponukao, i ja sam jela.”

Vladari su potom pristupili učitelju. Njihove su se oči zbog njega zamaglile, te mu nisu mogli ništa učiniti. Prokleli su ga, jer su bili nemoćni.

Poslije toga, došli su k ženi i prokleli nju i njezino potomstvo. Potom su prokleli i Adama, a zbog njega i zemlju i usjeve; prokleli su sve što su stvorili. Oni nemaju blagoslova. Dobro ne može proizaći iz zla.

Toga su dana vladari shvatili da doista postoji nešto moćnije od njih: shvatili su samo da njihove zapovijedi nisu bile izvršene. Zbog besmrtnika, svijetom je zavladao zavist. Kada su vladari vidjeli da je njihov Adam ušao u nepoznato stanje znanja, poželjeli su ga iskušati, te su skupili sve domaće životinje i divlje zvijeri zemaljske i ptice nebeske, i doveli ih Adamu da vide kako će ih nazvati. Kada ih je Adam vidio, dao je imena njihovim stvorenjima.

Među njima je zavladao nemir, jer je Adam izdržao sva iskušenja. Okupili su se i iznijeli planove. Rekli su: "Pogledajte Adama! Postao je poput nas, te zna razliku između svjetla i tame. Možda će biti zaveden, kao u slučaju Drveta Znanja, te će jesti i s Drveta Života i postati besmrtnan, i postati gospodarem, i prezreti nas i svu našu slavu! Tada će se odreći nas i našega svemira. Istjerajmo ga **121** iz Raja, protjerajmo ga u zemlju iz koje je bio odveden, kako ne bi znao više od nas." I tako su prognali Adama iz Raja, zajedno s njegovom ženom. I to što su učinili nije im bilo dovoljno. Strahovali su. Okružili su Drvo Života strašnim živim bićima zvanima "kerubini", i među njih postavili vatreni mač koji je neprestano vitlao, kako nijedno zemaljsko biće ne bi moglo ondje ući.

Budući da su vladari zavidjeli Adamu, željeli su Adamu i Evi skratiti živote. Međutim, u tome ih je spriječila sudbina koja im je (Adamu i Evi) bila određena od samoga početka. Jer, svakome je bio dodijeljen životni vijek od tisuću godina, u skladu s gibanjem svijetlećih tijela. No, iako vladari to nisu mogli učiniti, svaki od tih zlobnika oduzeo im je po deset godina. Preostali životni vijek tako je iznosio devet stotina i trideset godina; ispunjenih bolom, slabošću i zlom. I život će takvim ostati do kraja vremena.

Vidjevši da su vladari tame prokleli njezine, Sofija Zoe se uvrijedila. Izašavši iz prvoga neba u punoj snazi, istjerala je vladare iz njihovih nebesa i bacila ih u grješni svijet, na zemlju, kako bi ondje prebivali u obliku zlih duhova (demoni).

[...], **122** kako bi u Raju moglo provesti tisuću godina - dušom obdareno živo biće zvano "feniks". Ono samo sebe ubija i ponovno oživljuje, kao svjedok presude protiv njih, jer učiniše zlo Adamu i njegovu naraštaju, sve do kraja vremena. Postoje [...] tri čovjeka i njihovi potomci, sve do kraja

vremena: duhom obdaren i vječan, dušom obdaren i zemaljski. Jednako tako, postoje i tri feniksa [u] Raju - prvi je besmrtni; drugi živi tisuću godina, dok za trećega *Sveta knjiga* tvrdi da je umro. Postoje, također, i tri krštenja - prvo je duhovno, drugo je krštenje vatrom, treće je krštenje vodom. Kao što se feniks pojavljuje kao svjedok o anđelima, tako je i vodena hidra egipatska svjedok onih koji silaze u krštenje istinskoga čovjeka. Dva egipatska bika posjeduju misterij, sunce i mjesec, kao svjedoke Sabaotha: naime, preko njih je Sofija primila svemir; od dana kada je stvorila sunce i mjesec, stavila je vječni pečat na svoje nebo.

A crv koji je rođen iz feniksa također je ljudsko biće. O njemu je pisano (Ps 91:13 LXX): "Kao feniks cvate pravednik". Feniks se najprije pojavljuje u živom stanju, potom umire i ponovno ustaje, kao znak onoga što postaje očito na kraju vremena. Ti veliki znakovi pojavljivali su se samo u Egiptu - nigdje drugdje - kao naznaka **123** da je (ta zemlja, op. prev.) poput Božjega Raja.

Vratimo se gore spomenutim vladarima, kako bismo kazali još nešto o njima. Kada je sedam vladara bačeno s njihovih nebesa na zemlju, stvorili su sebi sluge, mnoštvo demonskih anđela. Ovi su ljude podučili raznim vrstama grijeha, te magiji, čarobnim napitcima, obožavanju idola, prolijevanju krvi, svetištima, hramovima, žrtvama te žrtvovanjima svim zemaljskim duhovima, imajući sudbinu njihova suradnika koji je došao u život sporazumom između bogova nepravde i pravde.

Svijet je, dakle, od početka griješio. Jer, svi ljudi na zemlji, od postanka do svršetka, obožavali su duhove (demone), - kako pravedni anđeli, tako i nepravedni ljudi. Tako je svijetom vladala zaludenost, neznanje i nepomičnost. Svi su grijeshili, sve do pojave istinskoga čovjeka.

Neka ovo za sada bude dovoljno. Nastavimo s razmatranjem našega svijeta, kako bismo točno završili opis njegova poretka i uprave. Tada će nam postati jasno kako je otkriveno vjerovanje u neviđeno kraljevstvo, koje je bilo vidljivo od postanka do svršetka vremena.

Došao sam, dakle, do glavnih točaka vezanih uz besmrtnoga čovjeka: govorit ću o svim bićima koja mu pripadaju i objasniti kako su se našla ovdje.

* U Psalmu 92 (91),13, "Biblija", Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994. stoji: "Ko palma cvate pravednik ..."

Kada je nastalo mnoštvo ljudskih bića, od Adama **124**, koji je bio oblikovan, te iz tvari, i kada je svijet već bio napučen, vladari su njime gospodarili - odnosno, držali su ga ograničenog neznanjem. Zašto? Iz sljedećega razloga: budući da besmrtni otac zna da nedostatak istine postoji u vječnim kraljevstvima i njihovu svemiru, kada je poželio uništiti vladare gubitka pomoću stvorenjâ koja su oblikovali, poslao je tvoju sliku dolje, u svijet gubitka, naime, blagoslovljene, male, nedužne duhove. Njima znanje nije strano. Jer, sve je znanje sadržano u jednom anđelu koji se pojavio prije njih; on nije nemoćan u pratnji oca. I [on] im je dao znanje. Kad god se pojave u svijetu gubitka, smjesta i najprije razotkrivaju uzorak trajnosti, kao osudu vladara i njihovih sila. Kada su se blagoslovljena bića pojavila u oblicima koje su im dali vladari, budili su zavist. A iz zavisti su vladari pomiješali svoje sjeme s njima, nadajući se da će ih oskrnuti. Nisu uspjeli. Kada su se blagoslovljena bića pojavila u svijetlom obliku, pojavila su se na različite načine. Svaki od njih, počevši u svojoj zemlji, razotkrio je svoju (vrstu) znanja vidljivoj crkvi sastavljenoj od obličjâ gubitka. Ona (crkva) je bila osnovana kako bi sadržavala sve vrste sjemenja, zbog sjemenja vladara koje se s njome pomiješalo.

Tada je Spasitelj stvorio [...] sviju njih - i njihovi su duhovi očito nadmoćniji, (jer su, op. prev.) blagoslovljeni **125** i raznoliki. (Stvorio je) također mnoga druga bića, koja nemaju kralja, te su bolja od svakoga tko je postojao prije njih. Postoje, dakle, četiri rase. Tri rase pripadaju kraljevima osmoga neba. No, četvrta rasa nema kralja, te je savršena i od sviju najviša. Jer, oni će ući u sveto mjesto njihova oca. I oni će steći mir i spokoj i vječnu, neizrecivu slavu i beskrajnu radost. Štoviše, oni su kraljevi u smrtnom području, u njemu su besmrtni. Oni će osuditi bogove kaosa i njihove sile.

Riječ koja je iznad svih bića poslana je samo da bi on mogao objaviti nepoznato. On je rekao : "Ništa nije skriveno što nije očito, i ono što nije bilo prepoznato, bit će prepoznato." Ovi su poslani da obznane ono što je skriveno, te sedam moćnika kaosa i njihovu bezbožnost. Time su bili osuđeni na smrt.

Kada su se svi savršeni pojavili u oblicima koje su im dali moćnici, i kada su razotkrili neusporedivu istinu, osramotili su svu mudrost bogova. I njihova je vjera bila prokletstvo. I njihova se moć isušila. Njihova se vlast istopila. Njihova je misao postala praznina, zajedno s njihovom slavom.

Prije svršetka vremena, čitav prostor potrest će snažan grom. Tada će vladari tugovati, [...] njihova **126** smrt. Anđeli će oplakivati svoje čovječanstvo, demoni će plakati nad svojim dobima, a njihovo će čovječanstvo tugovati i kukati u svojoj smrti. Tada će započeti doba, i oni će se uznemiriti. Njihovi će kraljevi biti zatrovani vatrenim mačem, te će međusobno zaratiti, a zemljom će poteći krv. Ti će ratovi uznemiriti vode mora. Zvijezde na nebu zaustavit će svoja kretanja. Grom će zagrmjeti iz velike sile koja je nad svim silama kaosa, gdje se nalazi nebeski svod žene. Stvorivši prvu tvorevinu, ona će odstraniti mudru vatru razuma i zaodjenuti se nerazboritim gnjevom. Tada će progoniti bogove kaosa, koje je stvorila zajedno s prvobitnim roditeljem. Bacit će ih dolje, u ponor. Bit će zbrisani zbog svoje zlobe. Jer, postat će poput vulkanâ i proždrijeti jedan drugoga dok ne iščeznu u ruci prvobitnoga roditelja. Kada ih on uništi, okrenut će se protiv sebe i sebe sâmoga uništiti dok ne prestane postojati.

A njihova nebesa past će jedno na drugo, i njihove će sile progutati vatra. Njihova će vječna kraljevstva također biti pregažena. A njegovo će nebo pasti i razbiti se na dva dijela. Njegova [...] će pasti dolje, na [...] podržati ih; oni će pasti u ponor, i ponor će biti pregažen.

Svjetlost će [...] tamu i zbrisati je: bit će **127** nešto što nikada nije bilo. A tvorevina kojoj je slijedila tama rastopit će se. I nedostatak će biti iščupan iz korijena (i bačen) dolje, u tamu. I svjetlost će se vratiti svome korijenu. I pojavit će se slava nerođenih. I ispunit će čitavo vječno kraljevstvo.

Kada proročanstvo i pripovijest o onima koji su kralj (? kraljevi, op.prev.) budu obznanjeni i kada ga ispune oni koji se nazivaju savršenima, oni koji - za razliku (od njih, op. prev.) - nisu postali savršeni u nerođenu ocu, primit će njihovu slavu u svojim kraljevstvima i kraljevstvima besmrtnih: no, nikada neće ući u kraljevstvo bez kralja. Jer, svatko mora otići na mjesto odakle je potekao. Doista, po njegovim djelima i znanju, svaki čovjek razotkrit će svoju (vlastitu) prirodu.

(PRVO) OTKRIVENJE PO
JAKOVU
(V, 3)

Uvod: *William R. Schoedel*
Preveo na engleski: *William R. Schoedel*
Uredio: *Douglas M. Parrot*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

ukopis naziva ovaj zapis *Otkrivenjem po Jakovu*. Mi ga ovdje nazivamo (*Prvo*) *otkrivenje po Jakovu*, kako bismo ga razlikovali od sljedećega teksta (V,4) kojeg rukopis također naziva *Otkrivenjem po Jakovu*. Naše je otkrivenje izvrstan primjer “dijaloga otkrivenja”. Sudionici toga razgovora su Gospodin i Jakov, Gospodinov brat (iako se za potonjega kaže da je bio Gospodinov brat samo u duhovnom smislu). U prvom dijelu teksta (24-30) Jakov Gospodinu postavlja pitanja koja odražavaju njegovu zabrinutost zbog patnji koje će ubrzo snaći i njega i Gospodina, a Gospodin mu pruža utjehu, u obliku standardnog gnostičkoga nauka o čovjekovu mjestu u svemiru. Nejasan i veoma kratak osvrt na raspeće (30), predstavlja prekretnicu pripovijesti. Poslije ponovnoga ukazanja Gospodina, pripovijesću dominira niz formula koje bi Jakovu trebale pomoći u njegovu sučeljavanju s izazovima neprijateljskih sila koje će pokušati spriječiti njegov uzlazak “Prvobitnome”, poslije njegova mučeništva (32-36). Te formule predstavljaju dramatziranu verziju tekstova koji se pojavljuju drugdje u kontekstu obreda bojanja, u obliku valentinovskoga gnosticizma (Irenej, *Haer.* 1.21.5; Epifan, *Pan.* 36.3.1-6). Međutim, valja napomenuti kako barem jedna karakteristična rečenica koja se ovdje pojavljuje (“Ja sam stranac, sin Očeve rase”) ima paralelu u *Corpus Hermeticum* (13.3). Druga zanimljiva pitanja koja se pojavljuju u drugom dijelu otkrivenja, uključuju napatke o tajnom prenošenju znanja (36-38), komentare o značaju žena kao učenica (38-41), Jakovljevu opomenu dvanaestorici učenika (42) i, na kraju, relativno dugačku pripovijest (sada velikim dijelom uništenu) o Jakovljevu mučeništvu.

Označavanje Jakova kao “Jakova Pravednika” (32; 43) upućuje na kontakt sa židovsko-kršćanskom predajom (Hegezipe, u Euzebijije,

H.E. Thom., izreka 12). Uključivanje Addaija (36) u popis osoba koje će u tajnosti predati nauk, upućuje na Siriju, a time i semitski oblik kršćanstva (vidi Euzebije, *H.E.* 1.13). Neki su znanstvenici isticali kako brojne druge teme ovoga otkrivenja također odražavaju utjecaj židovsko-kršćanske teologije. No, osim značaja koji se pripisuje Jakovu Pravedniku, nema mnogo valjanih dokaza na temelju kojih bismo tekst pripisali utjecaju židovskoga kršćanstva. Stoga, postoji mogućnost da je Jakova odabrao krug gnostika kao prigodan izvor njihova nauka.

Jedan od razloga privlačnosti Jakova bila je činjenica da se on nalazio izvan kruga dvanaestorice učenika. Uz to, zbog svoje veze s Isusom (koja je ovdje shvaćena kao duhovna) mogao se smatrati izvorom kršćanskoga nauka, čišćega od onoga koji je promicalo dvanaest učenika. U tom smislu, nužnost tajnoga prenošenja nauka objašnjava zašto se neiniciranome gnosticizam činio relativno kasnim oblikom Isusove vjere. Ukratko, naše otkrivenje pokušava predstaviti alternativu apostolskom autoritetu na koji se pozivao nauk već dosta razvijenoga katoličkoga oblika kršćanstva. Međutim, dok se Jeruzalem i judaizam povezuju s mračnim silama svemira, čini se da se dvanaestorica (a time i katoličko kršćanstvo) kreću unutar dobrotivih sfera Ahamota, manje Sofije.

Lik Jakova gnosticima je također mogao poslužiti za objašnjavanje povijesti prvoga stoljeća. Pad Jeruzalema bio je događaj koji je upravo žudio za objašnjenjem. Iako se poslije činilo prirodnim smatrati tu katastrofu posljedicom zala koje su Židovi nanijeli Isusu (vidi Origen, *Contra Celsum* 2.13; Euzebije, *H.e.* 3.7), bilo je još prirodnije povezivati pad Jeruzalema sa zlostavljanjem Jakova od židovskih vlasti, neposredno prije velikoga rata s Rimljanima (Hegezip, u Euzebije, *H. E.* 2.23). Savjesnom kršćanskom učenjaku posve sigurno nije promaknula ta zanimljivost (vidi Origen, *Contra Celsum*, 1.47). Međutim, naše otkrivenje ne sadrži takve zanimljivosti, te se ulogom Jakova služi na dva načina. Prvo, razlika između otkupitelja (Gospodina) i otkupljenoga (Jakova, prototipa učenika) je u gnosticizmu mnogo manje izražena (27, gdje se Jakov jasno izjednačava s "Onime Koji Jest"). Kao posljedica, dva su lika komplementarna, prije negoli oprečna, i to u pogledima koji izlaze iz okvira promišljanja katoličkoga kršćanstva. Drugo, opće gnostičko

stajalište da se mučeništvo može prigrliti iz pogrešnih razloga (a neki su gnostici mučeništvo smatrali neizbježnim), učinilo je oslobođenje poslije dugoga razdoblja straha i tjeskobe, posve prirodnim očekivanjem. Tako se Isusovo raspeće i Jakovljevo mučeništvo promatraju kao komplementarni događaji, nužni za posvemašnju egzemplifikaciju pobjede nad silama tame. Po toj logici, Jakovljeva pobjeda nad arhontima, tijekom njegova uzlaska Bogu, vjerojatno je povezana s padom Jeruzalema, prebivališta (prema 25) mnogih arhonata.

O položaju Jakova Pravednika u ranom kršćanstvu govori fragment iz djela Klementa Aleksandrijskog: “Jakovu Pravedniku i Petru Gospodin je prenio *gnosis* poslije uskrsnuća. Oni su je prenijeli drugim apostolima. Drugi su je apostoli prenijeli sedamdesetorici ...” (Euzebije, *H.E.* 2.1.4). Odlomak upućuje na tri osnovne (nedvojbeno istodobne) faze u razvoju Jakovljeva lika: 1) Jakov Pravednik, simbol židovsko-kršćanskih vrednota; 2) Jakov kao primatelj otkrivenja poslije uskrsnuća, u gnostičkom okviru; i 3) Jakov kao prijatelj Gospodinovih apostola, u katoličkom okviru. Naše otkrivenje vjerojatno odražava zanimanje za Jakova koje odgovara drugoj osnovnoj fazi u oblikovanju njegova lika.

Konačno valja napomenuti kako postoje neki dokazi o izravnom utjecaju ezoterične židovske misli. Jer, samo kroz neobičnu manipulaciju brojevima i svijest o značenju broja 72 u židovskoj predaji možemo objasniti činjenicu da “dvanaest hebdomada” (12x7) istovjetno sa “sedamdeset dva neba” (26).

(PRVO) OTKRIVENJE PO JAKOVU

(V, 24, 10-44, 10)

†

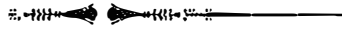
Otkrivenje po Jakovu

Gospodin mi reče: “Gle, moje se otkupljenje bliži kraju. Dao sam ti znak, Jakove, brate moj. Jer, nisam te užalud zvao bratom, iako mi stvarno nisi brat. U pogledu tebe nisam neznanica; stoga, kada ti dam znak - znaj i čuj.

“Ništa nije postojalo osim Onoga Koji Jest. On se ne može zvati imenom i neizreciv je. Ni mene se ne može zvati imenom, mene koji sam od Onoga Koji Jest, iako su mi [dana] mnoga imena - dva od Onoga Koji Jest. Ja, [ja] sam prije tebe. Budući da si [pitao] o ženstvenosti, ženstvenost je postojala, no, ona nije bila [prva]. Za [sebe] je pripremala moći i bogove. No, [ona nije] postojala [kada] sam ja došao **25** budući da sam ja slika Onoga Koji Jest. No, ja sam donio [njegovu] sliku, kako bi sinovi Onoga Koji Jest mogli znati koje su stvari njihove, a koje su [im] strane. Znaj, razotkrit ću ti sve o toj tajni. Jer, oni će me prekosutra zarobiti. No, moje je otkupljenje blizu.”

Jakov reče: “Rabbi, rekao si: ‘Zarobit će me.’ No, što mogu učiniti?” On mi odgovori: “Ne boj se, Jakove. I tebe će zarobiti. No, napusti Jeruzalem. Jer, ona uvijek donosi gorčinu sinovima svjetlosti. Ona je prebivalište brojnih arhonata. No, tvoje će otkupljenje biti sačuvano od njih. Kako bi mogao razumjeti tko su [oni] i kakvi su, ti ćeš [...]. I slušaj. Oni nisu [...] nego [arhonti...]. Ta dvanaestorica [...] dolje [...] arhonte [...] **26** na njegov vlastiti hebdomad.”

Jakov reče: “Rabbi, zar postoji dvanaest hebdomada, a ne sedam kao što kazuju knjige?” Gospodin odgovori: “Jakove, tko govori o knjigama malo toga razumije. Međutim, otkrit ću ti što je proizašlo iz onoga koji nema broja. Dat ću ti znak o njihovom broju. A o onome što je iz njega proizašlo, iz njega koji je neizmjeran, dat ću znak o njihovoj mjeri.”

Jakov reče: “Rabbi, evo, primio sam njihov broj. Postoje sedamdeset dvije mjere!” Gospodin odgovori: “To su sedamdeset dva neba koja su im podređena. To su moći njihove snage, koje su oni uspostavili; to su oni koji su posvuda, postojeći samo pod [vlašću] dvanaest arhonata. Unutarnja moć među njima [skupila je] za se anđele [i] nebrojenu vojsku. Onaj Koji Jest primio je [...] za [...] Onoga Koji Jest [...] oni su neizmjerni. **27** Želiš li im dati broj, [nećeš] moći [to učiniti] dok ne odbaciš slijepu misao, tu vezu s tijelom koje te okružuje. Tada ćeš dosegnuti Onoga Koji Jest. I više nećeš biti Jakov; ti si Onaj Koji Jest. A svi nebrojeni bit će imenovani.”

[Jakov reče:] “Rabbi, kako ću dosegnuti Onoga Koji Jest, ako su sve te moći i sve vojske protiv mene?” On mi odgovori: “Te moći nisu ustale protiv tebe, nego protiv drugoga. One su ustale protiv mene. Naoružane su drugim [moćima]. Okrenule su se protiv mene da mi sude. Nisu mi dale [...] u tome [...] kroz njih [...]. Na ovome mjestu [...] patnje, ja ću [...]. On će [...] **28** i ja ih neću poreći. U meni će biti tišina i skriveno otajstvo. No, pred njihovim sam gnjevom slab.”

Jakov reče: “Rabbi, zar nema krivnje ako su se one okrenule protiv tebe?”

Došao si sa znanjem,
kako bi porazio njihov zaborav.
Došao si sa sjećanjem,
kako bi porazio njihovo neznanje.

No, ja bijah zabrinut za te.

Jer, sišao si u veliko neznanje,
no, ništa te u njemu nije oskvrnulo.
Jer, sišao si u veliko bezumlje,
ali, tvoje je sjećanje ostalo.

Hodao si u blatu,
ali, tvoja je odjeća ostala neokaljana,
i nisi bio zakopan u njihovoj prljavštini,
i nisu te uhvatili.

A ja nisam bio poput njih, iako sam odijenuo sve što je njihovo.

U meni je zaborav,
 pa ipak, sjećam se svega što nije njihovo.
 U meni je [...],
 a ja sam u njihovoj [...].

[...] znanje [...] nije u njihovim patnjama [...] No, obuzeo me strah [pred njima], jer oni su vladari. Ta, što će **29** učiniti? Što će reći? Što ću ja reći? Koju ću riječ izgovoriti kako bih od njih pobjegao?"

Gospodin reče: "Jakove, tvoje razumijevanje i strah su za pohvalu. Ako se i dalje budeš bojao, ne brini ni za što drugo do li za svoje otkupljenje. Jer, evo, završit ću ovu sudbinu na ovoj zemlji, kao što sam rekao iz nebesa. I otkrit ću ti tvoje otkupljenje."

Jakov reče: "Rabbi, kako ćeš se poslije toga ponovno nama ukazati? Kada te uhvate i kada završiš ovu sudbinu, otići ćeš gore, k Onomu Koji Jest." Gospodin reče: "Jakove, poslije toga otkrit ću ti sve, ne samo za tvoju korist, nego i u korist nevjerice ljudi, kako bi u njima mogla postojati [vjera]. Jer, mnogi će [pristati] uz vjeru [i] narasti [u...]. **30** A poslije toga, pojavit ću se pred arhontima, kako bih ih opomenuo. I otkrit ću im da on ne može biti zarobljen. Ako ga zarobe, on će svakoga od njih nadjačati. No, sada idem. Upamti ono što sam ti rekao i pusti ih neka odu gore prije tebe." Jakov reče: "Gospodine, požurit ću kako si mi rekao". Gospodin ga pozdravi i ispuni ono što je valjalo ispuniti.

Kada je Jakov, čuo o njegovim patnjama i rastužio se, oni su čekali znak njegova dolaska. I došao je poslije nekoliko dana. A Jakov je hodao planinom zvanom "Gaugelan" sa svojim učenicima, koji su ga slušali [jer su bili ožalošćeni], a on je bio [...] utješitelj, [govoreći]: "To je [...] drugo [...Tada se] skupina raspršila, no Jakov je ostao [...] moleći [...], po **31** običaju.

I Gospodin mu se ukaza. Prekinuo je (svoju) molitvu i zagrlio ga. Poljubio ga je, govoreći: "Rabbi, pronašao sam te! Slušao sam o patnjama koje si trpio. I velika me tuga obuzela. Znaš da suosjećam s tobom. Razmislivši, shvatio sam da te ljude ne želim vidjeti. Njima se mora suditi zbog onoga što su učinili. Jer, njihova se djela protive onome što je primjereno."

Gospodin reče: "Jakove, ne brini za me ni za te ljude. Ja sam onaj koji je bio u meni. Nikada nisam patio, niti bio ožalošćen. A ti mi ljudi nisu učinili nažao. Ti su (ljudi) postojali [kao] vrsta arhonata, i to zaslužuje da bude [uništeno] kroz njih. No, [...] arhonti, [...] koji su [...] ali budući da je ona [...] ljuta na [...] samo [...] **32** je njegov sluga. Stoga je tvoje ime 'Jakov

Pravednik'. Gle, postat ćeš trijezan kada me ugledaš. A ti si prekinuo svoju molitvu. Budući da si pravednik Božji, zagrlio si me i poljubio. Zaista, kažem ti da si protiv sebe izazvao silan gnjev i bijes. No, (to se dogodilo) kako bi oni drugi mogli postati.”

Ali, Jakov je bio plah (i) zaplaka. Obuzela ga je velika žalost. Obojica su sjeli na kamen. Gospodin mu reče: “Jakove, tako ćeš proći te patnje. No, ne žalosti se. Jer, tijelo je slabo. Ono će primiti što mu je namijenjeno. No, ti ne budi [plah] i ne boj se.” Gospodin [stane].

Kada je Jakov to čuo, obrisao je suze u [svojim očima] i veoma gorko (?) [...] što je [...]. Gospodin reče [: “Jakove], evo, **33** otkrit ću ti tvoje otkupljenje. Kada [te] zarobe, i kada budeš prolazio te patnje, mnoštvo će se protiv tebe naoružati kako <bi> te uhvatili. Trojica će te zarobiti - skupljači poreza koji (ondje) sjede. Osim što zahtijevaju porez, oni također krađu duše. Kada padneš u njihovu moć, jedan od njih, stražar, upitat će te: ‘Tko si i odakle dolaziš?’ Odgovorit ćeš mu: ‘Ja sam sin, i dolazim od Oca.’ On će te upitati: ‘Kakav si ti sin, i kojemu ocu pripadaš?’ Ovako ćeš mu odgovoriti: ‘Dolazim od Prvobitnoga Oca, i sin sam u Prvobitnome.’ [Kada] te [upita], [...], ti [mu odgovori, ...] u [...] kako bih mogao [...].

“[...**34** od] stranih stvari?” Ti ćeš mu reći: ‘One nisu posve strane, nego su od Ahamota, koji je žena. I njih je stvorila kada je donijela rasu od Prvobitnoga. Stoga, one nisu strane, nego naše. One su doista naše, jer je od Prvobitnoga ona koja njima gospodari. One su istodobno strane, jer se Prvobitni nije s njom sjedinio, kada ih je donijela.’ Kada te upita i ovo: “Kamo ćeš otići?”, ti mu reci: “Na mjesto odakle sam došao, tamo ću se vratiti.’ Ako tako budeš govorio, izbjeći ćeš njihove napade.

“Kada dođeš k [toj] trojici zatočitelja [koji] na tome mjestu krađu duše [...] njima. Ti [...] posudu [...] mnogo više od [...] **35** od one koju [...] za [...] njezin korijen. I ti ćeš biti trijezan [...]. No, pozvat ću neiščekivo znanje, koje je Sofija koja je u Ocu (i) koja je majka Ahamotina. Ahamot nije imala oca, niti muške utjehe, nego je ona žena od žene. Ona vas je stvorila bez muškarca, budući da je bila sama (i) nije imala znanja o onome što [živi kroz] njezinu majku, jer je mislila da samo ona postoji. No, [ja] ću njezinoj majci uputiti krik. A tada će među njima zavladati pomutnja (i) okrivit će svoj korijen i rasu [od] njihove majke. [Ali] ti ćeš otići gore u [ono što je] tvoje [...] ti ćeš [...] **36** [Prvobitnoga].

“[Oni su] oblik dvanaestorice učenika i dvanaest parova, [...] Ahamot, koja je, prevedena, ‘Sofija’. Oni su znali i skrivali u sebi tko sam ja, i (tko)

je neiščeziva Sofija, kroz koju ćeš biti otkupljen, i (tko su) svi sinovi Onoga Koji Jest. <Te ćeš stvari> skrivati u sebi i šutjeti. No, razotkrit ćeš ih Addaiju. Kada [odeš], odmah će biti [pokrenut] rat protiv ove zemlje. [Plači], stoga, za onime koji prebiva u Jeruzalemu. Ali, neka Addai te stvari uzme k srcu. U desetoj godini neka Addai sjedne i zapiše ih. A kada ih zapiše [...] oni će mu dati [...] on ima [...] **37** on [se zove] Levi. On će potom donijeti [!] riječ [...] od [ono što sam] prije kazao [...] žena [...] Jeruzalem u njezinu [...] on kroz nju začne [dva] sina. [Oni će] naslijediti te stvari [i] razumijevanje njega koji f... uzdiže. I oni će primiti [...] kroz njega iz njegovu uma. Mlađi od njih je veći. I neka te stvari ostanu u njemu skrivene dok ne navrší sedamnaest godina [...] **38** početak [...] kroz [njih]. Oni će ga neprestano progoniti, budući [da su] od njegovih [...] pratitelja. On će [kroz] njih biti objavljen, i [oni će] objaviti njegovu riječ. [Tada će on postati] sjeme [...].”

Jakov reče: “[Ja sam] zadovoljan [...] a oni su [...] moja duša. Pa ipak, pitat ću te [nešto drugo]: Tko su [sedam] žena koje su [bile] tvoje učenice? I, gle, sve te žene blagoslivljaju. I mene čudi kako su [nemoćne] posude postale snažne zbog pogleda koji je u njima.” Gospodin [reče]: “Ti [...] dobro [...] **39** duh [od...]. [duh] misli, [duh] savjeta [od...], duha [...] duh znanja [...] njihova straha. [...] prošavši kroz [dah] [toga] arhonta kojemu [je ime] Adonaj [...] ga i [...] on je bio u neznanju [...] kada sam izašao iz njega, [on] se prisjetio da sam njegov sin. [Prema meni] kao svome sinu tada je bio milostiv. Prije nego što <sam se> ovdje pojavio, <on> ih je bacio među [te] ljude. I iz [mjesta] nebeskoga proroci [...].” **40**

Jakov [reče]: “Rabbi, [...] ja [...] svi zajedno [...] u njima osobito [...]” Gospodin reče: “[Jakove], ja hvalim [tebe...] hodaš zemljom [...] riječi dok on [...] na [...]. Otkloni od [sebe] kalež pun žuci. Jer, neki iz [...] okrenuli su se protiv tebe. Jer, [ti si počeo] razumijevati [njihove korijene] od početka do kraja. Otkloni od sebe sve bezakonje. I pazi da ti ne pozavide. Kada govoriš ove riječi o [gledanju], ohrabri ovu [čtvorku]: Salomu i Marijammnu [i Martu i Arsinoju...] **41** budući da on uzima nešto [...] meni on je [...] žrtve paljenice i [...]. No, ja [...] ne na taj način; ali [...] prve plodove [...] prema gore [...] kako bi se pokazala moć [Božja]. Iščezivo je [otišlo gore] u neiščezivo i ženski se element priklonio ovome muškom elementu.”

Jakov reče: “Rabbi, u ove je tri (stvari), stoga, njihovo [...] bilo bačeno. Jer, oni su bili prokleti, [i oni su bili] progonjeni [...]. **42** Evo, [...] sve [...] od bilo koga [...]. Jer, ti si primio [...] od znanja. Ali, ja ću ići [naprijed] i

otkriti da su oni vjerovali u vas [kako bi bili] zadovoljni svojim [blagoslovom] i spasenjem, a to se otkrivenje može dogoditi.”²

I on [smjesta] ode i porazi dvanaesticu i istjera [iz] njih zadovoljstvo [zbog] znanja [...].

[...]. **43** A većina [njih...] kada [su vidjeli] glasnika uzeše u [...]. Ostali [...] rekoše “[...] njemu iz zemlje. Jer, [on] nije [dostojan] života.” Ovi su, stoga, [bili] u strahu. Ustadoše, govoreći: “Mi nemamo dijela u ovoj krvi, jer će pravednik nestati zbog nepravde.” Jakov otiđe, kako bi [...] **44** gledati [...] jer mi(?) [...] njega.

(DRUGO) OTKRIVENJE PO
JAKOVU
(V, 4)

Uvod: *Charles W. Hedrick*
Preveo na engleski: *Charles W. Hedrick*
Uredio: *Douglas M. Parrot*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

etvrti tekst iz Kodeksa V nosi naslov (*Drugo*) *otkrivenje po Jakovu*, kako bismo ga mogli razlikovati od prethodnoga teksta, budući da oba dokumenta nose isti izvoran naslov: *Otkrivenje po Jakovu*. Dvadeset stranica teksta sačuvano je u fragmentima. Književni je oblik teško opisati. Prema naslovu teksta, riječ je o otkrivenju, no prva ga rečenica opisuje kao govor. S obzirom da Jakov govori o otkrivenju koje je primio od uskrsnuloga Isusa, tekst možemo nazvati govorom otkrivenja. Međutim, njegova je struktura dana u obliku izvješća koje Theudi, Jakovljevu ocu, iznosi Mareim, svećenik i rođak Theudin, koji je, čini se, osobno promatrao kamenovanje Jakova.

Tekst sadrži barem četiri uređena dijela. Zbog njihove ravnoteže i stilizirana oblika, možemo ih opisati kao “harmoničnu prozu” koja posjeduje “himničnu” kvalitetu. Tri dijela predstavljaju aretalogije. Jedna (49) je niz izreka uskrsnuloga Isusa o sebi, u stilu “ja sam”. Druga (58) je niz Jakovljevih izreka o uskrsnulome Isusu, u trećem licu (tj. “on je”). U trećoj aretalogiji (55; 56), uskrsnuli Isus opisuje Jakovljevu osobitu ulogu, u drugom licu (tj. “ti si”). Opis u trećoj aretalogiji upućuje da je Jakovu namijenjena uloga gnostičkoga otkupitelja.

Četvrta cjelina (62; 63) je molitva Jakovljeva. Njezin postojeći oblik zahtijeva da je se shvati kao molitvu mučenika neposredno prije njegove smrti. Međutim, nije sigurno da je sadašnji oblik molitve izvoran. Osim svoga konteksta, ona posjeduje obilježja molitve koja bi mogla poslužiti u nekom budućem razdoblju progona ili suđenja. Zahtjev iznesen u 62 upućuje na nadu u daljnje zemaljsko postojanje. Materijal sadržan u 63 odnosi se na nešto više od bolne smrti, te upućuje na suđenja i patnje koje su se mogle očekivati.

U cjelini uzevši, tekst je očito gnostički, no, unatoč tome ograničeno rabi uobičajene gnostičke izraze. Također ga se ne može identificirati ni sa jednim poznatim gnostičkim sustavom iz 2. stoljeća. S druge strane, pisac je uvelike crpio iz židovsko-kršćanskih predaja. Jakov, koji je u židovsko-kršćanskim krugovima uživao osobit ugled, smatran je posjednikom posebnoga Isusova otkrivenja, te mu se u gnostičkoj predaji dodjeljuje uloga koja čak nadilazi ulogu Petra u kanonskoj predaji. Primjerice, Jakov je "pratnja" koja gnostika vodi kroz vrata nebeskoga kraljevstva i nagrađuje ga (55; 55-56). Opis je sličan Petrovoj ulozi čuvara ključeva neba (Mt 16,19).

Što se tiče vremenskih okvira i mjesta nastanka ovoga djela, ništa se ne može pouzdano ustvrditi. Na temelju židovsko-kršćanskih predaja sadržanih u tekstu, njegovo se podrijetlo može povezati sa židovsko-kršćanskim krugovima. Nedostatak naznaka o kasnijim gnostičkim sustavima, i gotovo posvemašnja odsutnost naznaka koje se odnose na novozavjetnu predaju, upućuju na rani datum nastanka.

Prisutnost i poredak Jakovljevih otkrivenja u Kodeksu V nedvojbeno su posljedice hotimične pisarske organizacije. Dva otkrivenja naglašavaju različite aspekte predaje o Jakovu, te su međusobno komplementarna. Struktura (*Prvoga otkrivenja po Jakovu*) upućuje na razdoblje prije Jakovljevih muka, dok (*Drugo otkrivenje po Jakovu*) opisuje njegove muke i smrt, u skladu s predviđanjima iz (*Prvoga otkrivenja po Jakovu*).

(DRUGO) OTKRIVENJE PO JAKOVU

(V 44, 11- 63, 32)

†

Ovo je govor Jakova Pravednika u Jeruzalemu [koji je] zapisao Mareim, jedan [od] svećenika. On ga je prenio Theudi, ocu Pravednika, budući da je ovaj bio njegov rođak. Rekao je: “[Požuri]! Dođi s [Marijom], svojom ženom, i svojom rodbinom [...] 45 stoga [...] od ovoga [...] [njemu, on će] razumjeti. Jer, evo, mnogi su uznemireni zbog njegov(a?, op. prev.) [...], i veoma su ljuti [na nj...] i mole [...]. Jer, [on je] i drugima često tako govorio.

“Obično je tako govorio dok je mnoštvo sjedilo. No, (taj put) ušao je i <nije> po običaju sjeo na mjesto. Sjeo je iznad petoga reda stuba, [koji] se (veoma) cijeni, dok je sav naš narod [...] riječi [...].

“[...] 46 Ja sam onaj koji je primio otkrivenje od Plerome [od] Neiščezivosti. (Ja sam onaj) kojega je veliki prvi pozvao, i koji se pokorio [Gospodinu] - onaj koji je prošao [kroz] [svjetove...] onaj koji [... onaj koji se] razodijenuo [i] hodao gol, onaj koji je bio pronađen u iščezivu (stanju), iako je imao biti uzdignut u neiščezivo. - Ovaj Gospodin koji je prisutan [došao je] kao sin koji vidi, i kao brat [je bio tražen]. On će doći kako bi [...] dali njega jer [...] i on sjedinjuje [...] čini ga slobodnim [...] 47 u [...] onaj koji je došao [kako bi...].

“Sada sam ponovno bogat znanjem [i] imam jedinstveno [razumijevanje], koje se dobiva samo odozgo i [...] dolazi od [...]. Ja sam [...] kojega sam poznavao. Ono što mi je otkriveno bilo je skriveno od svijetu, i bit će otkriveno (samo) kroz njega. Ovu dvojicu koji vide ja <...> (i) oni su već objavili kroz ove [riječi]: “Njemu će se suditi s [nepravednikom].” Onaj koji je živio [bez] bogohulja, umro je zbog [bogohulja]. Onoga koji je bio protjeran, oni [...].

“ “ “[...48 to] tijelo [i] putem znanja ja ću doći iz [tijela]. Umirem, i to je sigurno, no, bit ću pronađen u životu. Ušao sam u red kako bi mogli suditi [...ja] ću doći [u...] sucu [...ja] ne namećem krivicu slugama njegova [...] požurit ću da ih oslobodim i željet ću ih odvesti iznad njega koji njima želi

vladati. Ako im se pomaže, ja sam tajni brat, koji se moli Ocu [dok on...] u [...] **49** vladavini: [...neiščezivost...] prvi u [...].

Ja [sam] prvi [sin] koji je rođen. -
 On će uništiti vladavinu sviju [njih]. -
 Ja sam ljubljjen.
 Ja sam pravednik.
 Ja sam sin [Oca].

Ja govorim iako [sam] slušao
 Ja zapovijedam iako sam [prima]o zapovijed.
 Ja vam pokazujem iako sam [pronašao].

Govorim, evo, kako bih mogao doći. Obraćajte na me pozornost, kako biste me mogli vidjeti!

“ “Ako sam postao, tko sam? No, <nisam> došao ovakav kakav jesam, niti bih se pokazao takav kakav jesam. Jer, nekada sam postojao kratko [...]” **50**

“ “Kada sam jednom sjedio razmišljajući, [on] je otvorio vrata. Onaj kojeg si mrzio i progonio došao je k meni. Rekao mi je: “Pozdravljam te, brate moj; brate moj, pozdravljam te.” Kada sam podignuo svoje [lice] kako bi gledao u nj, (moja) mi je majka rekla: “Ne boj se, sine, jer on ti je rekao: ‘Brate’. Jer, hranilo vas je isto mlijeko. Zato me zove ‘majkom’. On nije stranac. On je tvoj [polubrat...]”

“ “ “[...] **51** te riječi [...] velike [...] ja ću ih [pronaći], i [oni će doći]. [Međutim], ja sam stranac, i oni me u [svojim] mislima ne poznaju, jer me poznaju na [ovome mjestu]. No, bilo je primjereno da drugi spoznaju kroz tebe.

“ “ <Ti si> onaj kojemu kažem: “Slušaj i shvati - jer, mnogi, kada čuju, neće odmah razumjeti. Ali, ti shvati, jer ću ti reći. Tvoj otac nije moj otac. Ali, moj će otac postati [tvoj] otac.

“ “ “Ova djevica o kojoj si čuo - ovak [...] djevica [...] **52** naime, djevica. [...], kako [...] meni za [...] kako bi znao [...] ne kao [...] kojega ja [...]. Jer, ovaj [...] njemu, i to je također za te korisno. Tvoj otac, kojeg smatraš [bogatim], dat će ti u nasljedstvo sve (što) vidiš.

“ “ “Objavljujem da ću ti reći ove (riječi) koje ću izgovoriti. Stoga, kada slušaš, otvori svoje uši i shvati i hodaj (u skladu s time)! Zbog tebe oni pro-

laze, pokrenuti od onoga koji je slavan. A ako žele izazvati nemir i (zauzeti) [...] **53** on je započeo [...] nisu, niti oni koji [dolaze], koji su poslani [od] njega da učine ovo, sadašnje [stvaranje]. Poslije [toga, kada se on] posrami, on će se zabrinuti videći da je njegovo djelovanje, koje je daleko [od] eona, uzaludno. A naslijeđe, za koje je govorio da je veliko, činit će se malenim. A njegovi darovi nisu blagoslovi. Njegova su obećanja zlokobna. Jer, ti nisi (oruđe) njegove samilosti, nego kroz tebe on čini zlo. On nam želi učiniti nepravdu, i vršit će vlast u razdoblju koje mu je dodijeljeno.

“ “No, shvati i spoznaj Oca koji je samilostan. Njemu nije dano neograničeno naslijeđe, [niti] ono (njegovo naslijeđe) [ima] (ograničen) broj dana, no, ono je poput vječnoga [dana...] ono je [...] **54** smatrati [...]. On je obično [...]. Jer, on, ustvari, nije (došao) od [njih], (i) zato ga [preziru]. On se [hvali] kako ne bi bio prezren. Jer, zbog toga je on nadmoćniji od onih koji su ispod, onih koji su te odozgo promatrali. Kada je zarobio one od Oca, uhvatio ih je i oblikovao na svoju sliku. I oni s njime postoje.

“ “Vidio sam s visine te (stvari) koje su se dogodile, i objasnio sam kako su se dogodile. Njih su posjetili dok su bili u drugom obliku, i, dok sam promatrao, [oni] su <me> spoznali onakvoga kakav jesam, kroz one koje poznajem.

“ “Prije nego što se te (stvari) [dogode] oni će učiniti [...]. Ja znam [kako] su pokušali [sići] dolje na ovo mjesto **55** [kako] bi se on mogao približiti [...] mala djeca, [ali, ja] želim otkriti kroz tebe i [Duh Moći], kako bi on mogao otkriti [onima] koji su tvoji. A oni koji žele ući, i koji žele hodati putom koji je pred vratima, kroz tebe otvaraju dobra vrata. I oni te slijede; oni ulaze [i ti] ih pratiš unutra, i daješ nagradu svakome tko je za nju spreman.

Jer, ti nisi otkupitelj
niti pomažeš strancima.
Ti si prosvjetitelj i otkupitelj
onih koji su moji,
a sada i onih koji su tvoji.
Ti ćeš (im) otkriti;
ti ćeš među njih donijeti dobro.

Tebi [će se] diviti
zbog svakog moćnoga (djela).

Ti si onaj kojega nebesa blagoslivljaju.
 Tebi će on zavidjeti,
 on [koji se] nazivao tvojim [Gospodinom].
 Ja sam [...] **56**
 [oni koji su] s (tobom) upućeni u te (stvari).

Za tvoje dobro
 njima će [ove (stvari)] biti rečene,
 i pronaći će spokoj.
 Za tvoje dobro
 oni će vladati,
 [i] postati kraljevi.
 Za [tvoje] dobro
 oni će imati milosti
 za sve koje sažaljevaju.

Jer, kao što si ti prvi
 koji se odijenuo,
 ti si također prvi koji će se razodijeliti,
 i postat ćeš kakav si bio
 prije nego što si se razodijenuo.”

“ I on poljubi moja usta. Zagrlio me, govoreći: “Moj ljubljani! Evo, otkrit ću ti (stvari) koje (ni) nebesa ni njihovi arhonti nisu znali. Evo, otkrit ću ti (stvari) koje nije znao onaj koji [se hvalio, ‘... nema] drugoga **57** osim mene. Zar nisam živ? Budući da sam otac, [zar] [nemam moć] za sve?” Evo, otkrit ću ti sve, moj ljubljani. [Shvati] i spoznaj ih [kako] bi mogao doći poput mene. Evo, otkrit [ću] ti onoga koji [je skriven]. No, sada ispruži svoju [ruku]. Sada me primi.” [i] ja sam ispružio svoje ruke, ali ga nisam pronašao. No, poslije sam ga čuo kako govori: “Shvati i primi me.” Tada sam shvatio, i obuzeo me strah. I obuzela me velika radost.

“ Stoga, kažem vam, suci, vama će biti suđeno. Niste pošteđjeli, nego ste sami bili pošteđeni. Budite razboriti i [...] **58** vi niste [znali].

On je bio taj kojeg onaj koji je stvorio nebo i zemlju,
 i ondje prebivao, nije vidio.
 On je [bio taj koji] je život.

On je bio svjetlo.
On je bio taj koji će postati.

I on će ponovno završiti
ono što je započelo
i započeti ono što mora završiti.
On je bio Duh Sveti i Nevidljivi, koji nije sišao na zemlju.
On je bio krjepostan, i ono što želi njemu se događa.
Vidio sam da je bio gol, i na njemu nije bilo odjeće.
Ono što želi, njemu se događa [...].**59**

“ [Odrecite se] toga teškoga puta, koji je (tako) vijugav, [i] hodajte u skladu s njime, jer on želi [da] postanete slobodni [sa] mnom, nakon što se uzdignete iznad svake [vladavine]. Jer, on (vam) neće [suditi] zbog (stvari) koje ste učinili, nego će prema vama biti milostiv. Jer (niste) ih učinili vi, nego [vaš] Gospodin. [On nije] osvetoljubiv, nego blag Otac.

“ ‘No, vi ste sudili [sâmi sebi], i zbog toga ćete ostati u njihovim lancima. Vi ste sâmi sebe ugnjetavali, i pokajat ćete se, (ali) nećete se okoristiti. Gledajte onoga koji govori i tražite onoga koji šuti. Spoznajte onoga koji je ovamo došao, i shvatite onoga koji je (odavde) otišao. Ja sam Pravednik, i ja <ne> sudim. Stoga, ja nisam gospodar, nego pomagač. On je bio odbačen prije nego što je ispružio svoju ruku. Ja [...].

“ ‘[...] **60** i on mi dopušta da čujem. Zasvirajte u trube, frule i harfe [ove kuće]. Gospodin vas je oslobodio iz zarobljeništva Gospodinova, zatvorivši vaše uši, kako ne bi mogle čuti zvuk moje riječi. Pa ipak [moći ćete se] pokloniti u svojim srcima, [i] zvat ćete me “Pravednikom”. Stoga, kažem vam: ‘Evo, dao sam vam vašu kuću, za koju kažete da ju je izgradio Bog - tu (kuću) u kojoj vam je obećao dati naslijeđe. Tu ću (kuću) osuditi na uništenje i ismijat ću sve nezalice. Jer, oni koji sude misle [...].’ **61**”

“Toga dana svi se [ljudi] uznemiriše, i pokazaše da nisu uvjereni. I on ustade i počne [tako] govoriti. Istoga je dana (ponovno) ušao i govorio nekoliko sati. A ja sam bio sa svećenicima i nisam otkrio ništa o tome, budući da su svi uglas govorili: ‘Dođite, kamenujmo Pravednika.’ I oni ustadoše, govoreći: “Da, ubijmo toga čovjeka, da više ne bude među nama. Jer, on nam neće biti ni od kakve koristi.’

“Pronašli su ga gdje stoji pokraj stupova hrama, pokraj moćnoga ugao-nog kamena. Odlučili su baciti ga s visine, i baciše ga. I oni [...] oni [...].

62 Zarobili su ga i [udarali], vukući ga po zemlji. Polegnuli su ga na tlo i na njegov trbuh stavili kamen. Stavili su svoja stopala na nj, govoreći: 'Griješio si!'

"Kako je još bio živ, opet ga podigoše i natjeraše da iskopa rupu. Natjerali su ga da uđe u nju. Zakopali su ga do pojasa i kamenovali.

"A on je ispružio svoje ruke i izgovorio ovu molitvu - ne (onu) koju je obično izgovarao:

'Bože moj i Oče moj,
 koji me spasio od ove mrtve nade,
 koji me učinio živim kroz otajstvo svoje volje,
 ne daj da se za me produže dani na ovome svijetu,
 nego dan tvoje [svjetlosti...] ostaje
 u [...] 63 spasenju.
 Oslobodi me od ovoga [mjestu] boravka!
 Ne daj da tvoja milost u meni bude zaboravljena,
 neka tvoja milost postane čista!
 Spasi me od zle smrti!
 Iz groba me dovedi živog,
 jer tvoja je milost - ljubav - u meni živa
 kako bih ispunio djelo ispunjenja!
 Spasi me od grješnoga tijela,
 jer sam u te vjerovao svom svojom snagom!
 Jer, ti si život života,
 spasi me od ponižavajućega neprijatelja!
 Ne puštaj me u ruke suca
 koji je prema grijehu oštar!
 Oprosti mi dugove iz dana (moga života)!
 Jer, ja sam u tebi živ, tvoja je milost u meni živa.
 Sviju sam se odrekao,
 ali, tebe sam ispovijedao.
 Spasi me od udarca zla!
 No, sada je [vrijeme] i trenutak.
 O, Sveti [Duše], pošalji [mi]
 spasenje [...] svjetlost [...]
 svjetlost [...] u moći [...],'

"Kada je to [izgovorio, on] zašuti [...] riječ [...poslije...] govora [...]."

GROM: SAVRŠENI UM

(VI, 2)

Uvod: *George W. MacRae*
Preveo na engleski: *George W. MacRae*
Uredio: *Douglas M. Parrot*
Uvod prevela: *Julijana Štrok*

UVOD

ini se da ovaj tekst nosi dva naslova. “Grom” nije sintaktički povezan sa “Savršenim umom”, nego je od njega odvojen dvotočkom. U tekstu se “savršeni um” uopće ne spominje (osim ako rekonstruiramo “[savršeni] um” u 18).

Sadržaj teksta *Grom: Savršeni um* jedinstven je u čitavoj knjižnici Nag Hammadi, te je veoma neobičan. Posrijedi je otkrivenje dano od ženske osobe koja, osim u naslovu, nije specificirana. Djelo ne posjeduje jasnu strukturalnu podjelu, nego je napisano u prvom licu, kombinirajući tri vrste izjava: objave u obliku “ja sam”, upozorenja o nužnosti obraćanja pozornosti na govornika, prijekori upućeni onima koji ne slušaju i ne ljube, itd. Najistaknutije obilježje teksta je da su objave u stilu “ja sam” često antitetičke, pa čak i paradoksalne. Paralelizam oblika upućuje da su one izvorno bile dio himničke strukture.

Isti se žanr (diskurs otkrivenja) može pronaći u brojnim drugim izvorima. U tekstu naslovljenom *O podrijetlu svijeta* (II, 5; 114-1115) nebeska Eva daje himničku objavu o sebi, veoma sličnu onoj u *Gromu* (13-14), a tragovi istoga materijala, iako ne u obliku samoobjave, pojavljuje se u sličnom kontekstu u *Hipostazi arhonata* (II, 4; 89). Značajno je i to da se taj odlomak iz *Groma* ne ponavlja dalje u djelu, dok se mnoge druge samoobjave u *Gromu* pojavljuju nekoliko puta, ponekad u različitim oblicima. U drugim tekstovima iz knjižnice Nag Hammadi, poput *Trimorfne Protenoje* (XIII, 1) i poduži završetak *Tajne knjige Ivanove* (II, 1; 30-31), nalazimo primjere samoobjava u obliku “ja sam”, no bez antitetičkoga konteksta. Postoje tri zanimljive paralele *Gromu*, po sadržaju ili/i stilu, izvan korpusa iz Nag Hammadija. Jedan je primjer poznata “Himna Kristova” iz *Djela Ivanovih* (94-96), u kojoj Krist pjeva o sebi u nizu

antiteza i kontrasta, međutim, bez uporabe formule “ja sam”. Drugi je primjer odlomak iz mandejske Ginze R, Knjige VI, takozvane “knjige Dinanukta”, za koju se općenito smatra da je jedan od starijih dijelova Ginze. U njoj duh Evat izgovara formulu koja sadrži antiteze slične, ali ne i istovjetne, onima iz *Groma*: “Ja sam smrt, ja sam život. Ja sam tama, ja sam svjetlost. Ja sam pogreška, ja sam istina, itd.” Treći primjer predstavlja niz odlomaka iz drevne indijske književnosti, u kojoj Božanstvo daje izjave u obliku “ja sam” (Bhagavad-Gita IX, 16-19), ili u drugom ili trećem licu (Atharva-Veda X, viii, 27-28; Śvetāśvatara Upanishad IV, 3). Ti primjeri uključuju osobne (“Ti si žena, ti si muškarac”) i neosobne kategorije (“Smrt sam i besmrtnost, ono što nije i ono što jest”).

U smislu religioznih predaja predstavljenih u zbirci Nag Hammadi, *Grom* je teško klasificirati. On ne sadrži jasne kršćanske, židovske ili gnostičke naznake, te ne presumira nijedan poseban gnostički mit. Postoje sličnosti s tonom i stilom mudrosnih himni iz biblijske mudrosne književnosti, a samoobjave su slične aretološkim natpisima o Izidi. No, ako su višestruke izjave u tim djelima namijenjene isticanju univerzalnosti ili Božje mudrosti, možda su antitetičke izjave sadržane u *Gromu* način isticanja nezemaljske transcendencije otkrivaatelja.

(George W. MacRae †)

Znanstvenici su često pretpostavljali da je *Grom* gnostički tekst, unatoč oprezu Georgea MacRaea. U skladu s time, isticalo se da ženski lik valja shvatiti kao spoj više i niže Sofije, što je postavka koju nalazimo u gnostičkoj književnosti. Također se pretpostavljalo da je ženski lik Eva, kakvom je shvaćaju gnostički zapisi iz zbirke Nag Hammadi (vidi gore) i drugi tekstovi.

Uključimo li u razmatranje naslov teksta, ženski lik koji govori naziva se Grom (ta je riječ u grčkome jeziku ženskoga roda), lik koji mora biti shvaćen u kontekstu naslova: Savršeni um. U grčkome mitu, hebrejskoj Bibliji i drugim izvorima, grom dolazi od najvišega boga (Grci su Zeusa nazivali “Gromovnikom”). Grom je način na koji bog obznanjuje svoju nazočnost na zemlji. U našem tekstu, Savršeni je um alegorija Groma, koja se odnosi na prodiranje božanstvenosti u svijet (1,1-2). Čini se da razumijevanje Savršenoga uma

ima sličnosti sa stoičkom koncepcijom kozmičke Pneume, aktivnoga, razumnoga elementa u svim stvarima, načinjenog od zraka i vatre. Taj element prožima sve podjele i dihotomije, te je do određenoga stupnja odgovoran za sva zbivanja. U svojoj manifestaciji kao razum, bio je sposoban podučiti one koji slušaju o putu u istinski život. (O sličnoj ulozi Groma vidi 20, 21). Tekst, međutim, nije stoički, budući da govori o moći iznad Savršenoga uma (1). No, zbog svoje koncepcije o prisutnosti božanskoga u svim aspektima svijeta, nije ni gnostički. Stoga i dalje odolijeva klasifikaciji.

(Douglas M. Parrot)

GROM: SAVRŠENI UM
(VI 13, 1-21,32)

Ja poslana sam iz moći
i došla sam onima koji me promišljaju
i nađena sam među onima koji za mnom tragaju.
Pogledajte na me, vi koji me promišljate,
i vi što slušate, čujte me.
Vi koji čekate na me uzmite me k sebi.
I ne ispuštajte me iz vida
I neka me vaš glas ne mrzi, niti vaše slušanje.
Nemojte nikada i nigdje zaboraviti na mene. Budite na oprezu!
Nemojte me ne poznavati.
Jer ja sam prva i posljednja.
Ja sam čašćena i obešćašćena.
Ja sam kurva i svetica.
Ja sam žena i djevica.
Ja sam majka i kćerka.
Ja sam dio moje majke.
Ja sam nerotkinja
i mnogi su sinovi njezini.
Ja sam ona čije je vjenčanje velebno
i ja sam ona koja ne uze muža.
I ja sam babica i ona koja ne rađa.
Ja sam utjeha mojih porođajnih bolova
Ja sam mladoženja i mlada,
i moj je muž taj koje me začeo.
Ja sam majka mojeg oca
i sestra mojeg muža
i on je moj potomak.
Ja sam robinja njega koji me pripremio.
Ja sam vladarica **14** mojeg potomstva.
Ali on je taj koji me začeo prije vremena rođenja.

I on je moj potomak u vremenu
i moja je moć od njega.
Ja sam sastojak njegove moći u njegovoj mladosti
i on je potpora moje starosti.
I što god je njegova volja, meni se događa.
Ja sam tišina što je neshvatljiva
i ja sam ideja koje se često prisjeća.
Ja sam glas čiji zvuk je raznovrstan
i riječ koja se višestruko pojavljuje.
Ja sam zaziv mojeg imena.

Zašto me volite vi koji me mrzite,
i mrzite one koji me vole?
Vi koji me poričete, priznajete me,
Vi koji me priznajete, poričete me.
Vi koji govorite istinu o meni, lažete o meni,
Vi koji lažete o meni, govorite istinu o meni.
Vi koji me znate, ne znate me,
i one koji me ne znaju, pustite neka me znaju.

Jer ja sam znanje i neznanje.
Ja sam sram i besramnost.
Ja sam besramna i posramljena.
Ja sam snaga i ja sam strah.
Ja sam rat i mir.
Pazite me se.
Ja sam ona koja je bijedna i velika.

Poklonite pažnju mojoj **15** bijedi i mojem bogatstvu
Nemojte biti arogantni prema meni kada sam prepuštena sudbini.
i naći ćete me u onima koji će doći.
I ne tražite me u hrpi izmeta
niti otiđite ostavljajući me odbačenu,
i naći ćete me u kraljevstvima.
I nemojte me gledati kada sam izopćena i među
onima na zadnjem mjestu,
niti me ismijavajte.

I ne izopćujte me među one koji su silom porobljeni.
Jer ja sam suosjećajna i okrutna.

Budite na oprezu!
Ne mrzite moju poslušnost
i ne volite moju samokontrolu.
U mojoj slabosti me ne zaboravite
i nemojte se bojati mojih moći.
Jer zašto prezirete moj strah
i proklinjete moj ponos?
Jer ja sam Ona koja postoji u svim strahovima
i snaga u drhtanju.
Ja sam ona koja je slaba,
i ja sam dobro na ugodnom mjestu.
Ja sam nerazumna i ja sam mudra.

Zašto ste me zamrzili u svojim savjetima?
Jer ja ću biti tiha među onima koji su tihi,
i ja ću se pojaviti i govoriti. 16
Zašto ste me onda zamrzili, vi Grci?
Zato što sam barbar među barbarima?
Jer ja sam mudrost Grka
i znanje barbara.
Ja sam sud Grka i barbara.
Ja sam ona čija je slika velebna u Egiptu
i ona koja nema slike među barbarima.
Ja sam ona koju mrze posvuda
i ja sam ona koju vole posvuda.
Ja sam ona koju zovu Život
i koju zovu Smrt.
Ja sam ona koju zovu Zakon,
i koju zovu Bezakonje.
Ja sam ona koju ste slijedili
i ja sam ona koju ste zgrabili.
Ja sam ona koju ste rasuli,
i ja sam ona koju ste skupili.
Ja sam ona pred kojom se sramite,

i vi ste meni besramni.
 Ja sam ona koja ne svetkuje,
 i ja sam ona čije su mnoge svetkovine.
 Ja, ja sam bezbožna,
 i ja sam ona čiji je Bog velik.
 Ja sam ona koju promišljate,
 I vi ste me ismijali.
 Ja sam nespoznata,
 i oni uče od mene.
 Ja sam ona koju ste prezreli,
 a i vi me promišljate.
 Ja sam ona koju ste sakrili,
 a i vi se meni otkrivajte.
 Ali kad god se sakrijete,
 Ja ću sebe otkriti **17**
 A kad god se otkrijete,
 Ja ću vam se sakriti.
 Oni koji imajubezosjećajno
 Razumiju me iz patnje.

I uzmite me k sebi iz mjesta koja su ružna i u ruševinama,
 i otmite od onih koji su dobri pa makar i u ružnoći.
 Izvan srama, uzmite me k sebi besramno,
 i izvan besramnosti i srama, upijte moje dijelove u sebe.
 I dođite pred mene vi koji me znate
 i vi koji poznajete moje dijelove,
 i postavite velike među mala prva stvorenja.
 Dodite naprijed u djetinjstvo,
 i ne prezirite ga jer je sićušno i malo
 I ne odvrnite veličine u nekim dijelovima od malenkosti
 jer malenkosti se poznaju po veličinama.

Zašto me proklinjete i štujete
 Ranili ste me i imali samilosti.
 Ne odvajajte me od prvih **18** koje ste znali.
 [...].
 I ne protjerujte nikoga niti se okrećite od ikoga,

ne odbacujete nikoga a da ga niste spoznali
Što je moje...

Ja znam prve i oni poslije njih znaju mene

Ali ja sam um toga i počinak toga...

Ja sam znanje i propitivanje,
i pronalaženje onih koji za mnom tragaju,
i zapovijed onih koji pitaju za me,
i moć moći u mom znanju
anđela koji su poslani na moj svijet,
i bogova u njihovim dobima po mom savjetu,
i od duhova svih ljudi koji sa mnom postoje,
i žena koje prebivaju u meni.

Ja sam ona koja je slavljena i kojoj se mole,
i ona koja je prezrena ponižavajuće.

Ja sam Mir,
i rat je došao zbog mene.

I ja sam stranac i građanin.

Ja sam tvar i ona koja nema tvari.

Oni koji su nepovezani sa mnom ne poznaju me,
a oni koji su u mojoj tvari su oni koji me znaju.

Oni koji su mi blizu me zanemaruju,
a oni koji su mi daleko od mene su oni koji su me spoznali.

Na dan kada sam vam blizu **19** vi ste daleko od mene,
a taj dan kada sam daleko od vas, blizu sam vam.

Ja sam unutra,
Ja sam od prirode
ja sam od stvaranja duha
zahtjev duša.

Ja sam kontrola i bez kontrole.

Ja sam jedinstvo i (razjedinjenost) raspršenost.

Ja sam trajna i propadajuća.

Ja sam ona ispod,
i oni dolaze po mene

Ja sam sud i razriješenje.

Ja, ja sam bezgrešna,
I ja sam korijen grijeha proizišlih iz mene
Ja sam pohlepa u vanjskoj pojavi,
i ja sam unutarnja samokontrola koja prebiva u meni.
Ja sam slušanje koje je dostupno svakome
i govor koji se ne može dohvatiti.
Ja sam njema i ne govorim,
i velika je raznolikost mojih riječi.

Čujte me u blagosti i naučite me u grubosti.
Ja sam ona koja više,
I ja sam izbačena na lice Zemlje.
Ja pripremam kruh i moj um u njemu.
Ja sam znanje mojeg imena.
Ja sam ona koja više,
i ja slušam. 20
Ja se pojavljujem ...hodam u....znamenu moje..
Ja sam obrana
ja sam ona koju zovu Istinom i velika opačina.

Slavite me i šapućete protiv mene.
Vi koji ste pobijeđeni, sudite im prije nego oni presude vama,
jer sud i pristranost postoje u vama.
Ako ste osuđeni po ovome tko će vas osloboditi?
Ili ako ste oslobođeni po ovome tko će biti u stanju da vas zadrži.
Jer ono što je u vama je ono što je izvan vas,
i onaj tko vas oblikuje izvana je onaj koji vas oblikuje iznutra.
I ono što vidite izvan vas
vidite u vama,
to je vidljivo i to je vaša odjeća.

Čujte me, vi slušatelji
i učite iz mojih riječi vi koji ste me spoznali.
Ja sam slušanje dostupno svakome,
Ja sam govor kojega je teško dokučiti.
Ja sam ime zvuka
i zvuk imena.

Ja sam znak pisma
 I oznaka podjele.
 I ja...
21 svjetlo
 slušatelji vama...
 velika moć.
 I (ja) neću maknuti ime.
 ()onome koji me je stvorio.
 I ja ću izgovarati njegovo ime.
 Gledajte tada u te riječi
 i sve napise koji su napravljeni.
 Dajte pažnju, slušatelji
 I vi isto, anđeli koji ste poslani,
 I vi duhovi koji ustadoste od mrtvih.
 Jer ja sam ona koja sama postoji,
 I nema nikoga tko bi mi (pro)sudio.

Jer mnogi su lijepi oblici koje postoje u mnogobrojnim grijesima
 i razuzdanostima,
 i nedostojnim strastima,
 i nepostojanim zadovoljstvima,
 koje čovjek prigrljuje dok se ne otriježni
 i ode na svoje počivalište.
 I tamo će me naći,
 i živjeti će,
 i neće ponovo umrijeti.

DRUGA RASPRAVA
VELIKOGA SETA
(VII, 2)

Uvod: *Joseph A. Gibbons*
Preveli na engleski: *Roger A. Bullard i Joseph A. Gibbons*
Prevela s engleskog: *Julijana Štrok*

UVOD

Druga rasprava velikoga Seta je dijalog otkrivenja koji je navodno vodio Isus Krist pred auditorijem “savršenih i nepokvarljivih”, odnosno, gnostičkih vjernika. Osim u naslovu, ime Set ne pojavljuje se drugdje u tekstu, iako su možda Isusa Krista s njime poistovjećivali. Jednostavno i sažeto, rasprava podastire istinitu priču o tome kako je nebeski Zbor poslao Spasitelja, te o njegovu silasku na zemlju, susretu sa svjetovnim silama, prividnom uskrsnuću i povratku Pleromi. Toj priči o Spasitelju pridodano je uzdizanje Spasiteljevih sljedbenika i obećanje budućega blagoslova. Kao što Spasitelj kaže gnostičkim vjernicima na završetku svoga izlaganja: “Stoga, počivajte zauvijek sa mnom, moji bliski duhovi i moja braćo.”

Nema dvojbe da je *Druga rasprava velikoga Seta* djelo koje je istodobno kršćansko i gnostičko. S jedne strane, kršćanski su elementi utkani u samu raspravu. Rasprava prihvaća Novi zavjet, ili barem njegove dijelove, predstavljajući se kao otkrivenje Isusa Krista. Štoviše, raspeće ima središnju ulogu u raspravi; zapravo, opisuje se u tri odvojene scene. S druge strane, *Druga rasprava velikoga Seta* također je izrazito gnostička: znanje je sredstvo spasenja. Bog ovoga svijeta je zao i neuk, te se može poistovijetiti s Bogom Staroga zavjeta; osim toga, svi njegovi minioni samo su krivotvorine i predmeti podsmijeha. Tumačenje raspeća ono je gnostika Bazilida, kakvim ga predstavlja hereziolog Irenej: Šimun iz Cirene razapet je umjesto Isusa koji se tomu smije.

Svrha *Druge rasprave velikoga Seta* je polemička. Čitav prvi dio (49-59) posvećen je istinskoj povijesti Isusa Krista, te naglašava, nasuprot ortodoksnom kršćanstvu, njegovu docetičku muku. Drugi dio rasprave (59-70) je odbacivanje ortodoksije kao istinske crkve. Unatoč suđenjima i progonima koje je očito potaknula ortodoksna

crkva i neuki “koji misle da napreduju u ime Krista”, gnostički će vjernici uživati istinsko bratstvo na zemlji i zablistati u radosti i jedinstvu vječnoga života.

DRUGA RASPRAVA VELIKOGA SETA

(VII 49, 10-70, 12)

†

I savršeno Veličanstvo počiva u neizmjernoj svjetlosti, u istini majke sviju njih, i sviju vas koji me dosežete, mene sâmoga koji sam savršen zbog Riječi. Jer, postojim uza svu veličanstvenost Duha, koji je naš prijatelj i nama sličan, budući da sam donio riječ slave našega Oca, kroz njegovu dobrotu, kao i misao koja ne iščezava; odnosno, Riječ u njemu - u ropstvu ćemo umrijeti s Kristom - i vječnu i neoskvrnjenu misao, neshvatljivo čudo, pismo neizmjerne vode koje je naša riječ. Ja sam (onaj, op. prev.) koji je u vama, i vi ste u meni, kao što je Otac u vama u **50** krjeposti.

Okupimo se u zbor. Posjetimo ono što je stvorio. Pošaljimo nekoga onamo, kao što je on posjetio Enoje, donja područja. I rekoh ove stvari čitavu okupljenom zboru radosnoga Veličanstva. Čitava se kuća Oca Istine radovala što sam jedan od njih. Iznjedrio sam misao o Enojama, koja je izašla iz neoskvrnuta Duha, o silasku na vodu, odnosno, donja područja. I svi imahu jedan um, budući da je iz jednoga. Ovlastili su me, jer sam bio voljan. Došao sam kako bih razotkrio slavu sebi sličnima i srodnim duhovima.

Jer, one koji su bili u svijetu pripremala je volja naše sestre Sofije - one koja je bludnica - zbog krjeposti koja nije bila izgovorena. Od Svega ona nije tražila ništa, kao ni od veličine Zbora ili Plerome. Budući da je bila prva, došla je **51** kako bi pripremila monade i mjesta za Sunce Svjetla i suradnike koje je uzela iz donjih elemenata, kako bi od njih izgradila tjelesna prebivališta. No, zaživjevši u praznoj slavi, oni bijahu uništeni u svojim prebivalištima, budući da ih je pripremila Sofija. Spremni su primiti životvornu riječ neizmjerne Monade i veličine zbora svih ustrajnih i onih u meni.

Posjetio sam tjelesno prebivalište. Izbacio sam onoga koji je u njemu bio prije i ušao unutra. Uznemirilo se čitavo mnoštvo arhonata. I sva tvar arhonata, kao i sve rođene moći zemlje, bijahu uzdrmane kada je ugledalo sličnost Slike, budući da je bilo pomiješano. A ja sam bio u njoj, ne naliku-

jući onome koji je u njoj bio prije. Jer, on bijaše **52** zemaljski čovjek, dok sam ja iz (predjela, op. prev.) iznad neba. Nisam ih odbio, čak ni da bih postao Kristom, no, nisam im se otkrio u ljubavi koja je iz mene zračila. Otkrio sam da sam stranac u donjim područjima.

Čitavo zemaljsko područje, kao i područje arhonata, bilo je uzdrmano, u zbrci i strci. Neki su se uvjerali kada su vidjeli čuda koja sam izveo. A svi oni, od rase, koji su sišli dolje, bježe od onoga koji je s prijestolja pobjegao Sofiji nade, budući da je ona ranije dala znak koji se tiče nas i onih sa mnom - onih od rase Adonajeve. Ostali su također pobjegli, kao od Kozmokratora i onih s njima, budući da su me kaznili svim (vrstama) kazni. Razmišljali su što da sa mnom učine, misleći da je samo ona (Sofija) velika, i, štoviše, lažno svjedočeći protiv Čovjeka i čitava **53** zbora.

Oni nisu mogli znati tko je Otac Istine, Veliki Čovjek. No, oni koji su primili ime zbog dodira s neznanjem - koje (je) gorenje i posuda - stvorivši ga kako bi uništili Adama kojeg su načinili kako bi prikriili one koji su na isti način njihovi. No, oni, arhonti, oni iz mjesta Jaldabaotova, otkrivaju kraljevstvo anđela za kojim čovječanstvo traga kako oni ne bi spoznali Čovjeka Istine. Jer, Adam, kojeg su oblikovali, njima se ukazao. I njihovo je prebivalište potreslo strahovito kretanje, kako se anđeli koji ih okružuju ne bi pobunili. Jer, bez onih koji su izricali hvale - ja ustvari nisam umro, kako njihov arhandeo ne bi postao prazan.

I tada su anđeli čuli glas Kozmokratora: "Ja sam Bog i nema drugoga osim mene." No, ja sam se smijao, vidjevši njegovu praznu slavu. On nastavi: "Tko je **54** čovjek?" I čitava anđeoska vojska, koja je vidjela Adama i njegovo prebivalište, smijala se njegovoj malenkosti. Tako je njihova Enoja odstranjena iz nebeskoga Veličanstva, tj. Čovjeka Istine, čije su ime vidjeli, budući da je njegovo prebivalište maleno, a i oni su maleni (i) besmisleni u svojoj praznoj Enoji, što će reći u svømtē smijehu. Bijaše to zaraza koja ih je snašla.

Čitavo veličanstveno Očinstvo Duha mirovalo je u njegovim predjelima. I ja sam onaj koji je bio s njim, budući da imam Enoju jedne emanacije vječnih, neoskrvnjenih i neizmjernih neshvatljivosti. Stavio sam malu Enoju u svijet, uznemirivši ih i uplašivši čitavo mnoštvo anđela i njihova vladara. Poharao sam ih vatrom i ognjem zbog svoje Enoje. I sve što je za njih vezano okupilo se zbog mene. Bilo je nemira i borbi oko Serafina i Kerubina, jer će njihova slava iščeznuti, **55** kao i zbrke oko Adonaja, na

obje strane i u njihovu prebivalištu - do Kozmokratora i onoga koji je rekao: "Zarobimo ga"; drugi pak: "Plan se svakako neće ostvariti."

Jer, Adonaj me poznaje zbog nade. I ja bijah u raljama lavova. I onemogućio sam plan koji su za me smislili kako bi oslobodili svoju Pogrešku i besmislenost. No, nisam bio povrijeđen. Kaznili su me oni koji su bili ondje. I nisam uistinu umro, nego samo prividno, kako me ne bi osramotili, jer ovi su meni slični. Sprao sam sa sebe sramotu i nisam pokleknuo u njihovim rukama. Umalo sam se predao strahu, i [patio sam] prema njihovu viđenju i misli, kako nikada ne bi pronašli nijednu riječ koju bi mogli o njima izgovoriti. Jer, moja smrt, za koju misle da se dogodila, (dogodila se) njima, u njihovoj pogrešci i sljepoći, budući da su svoga čovjeka pribili na njihovu smrt. Jer, njihove me Enoje nisu vidjele **56**, budući da su bile gluhe i slijepe. No, čineći takve stvari, sâme sebe osuđuju. Da, vidjeli su me; kaznili su me. Žuč i ocat nisam popio ja, nego drugi, njihov otac. Udarali su me trstikom; drugi je, Šimun, na svojim ramenima nosio križ. Ja sam bio drugi na Kojega su stavili trnovu krunu. No, radovao sam se u visinama, nad bogatstvom arhonata i potomka njihove pogreške, njihove prazne slave. I smijao sam se njihovu neznanju.

Podvrgnuo sam sve njihove moći. Jer, kada sam sišao, nitko me nije vidio. Mijenjao sam oblike, prelazeći iz jednoga u drugi. Stoga, kada sam stigao pred njihova vrata, poprimio sam oblik sličan njihovom. Tiho sam prošao pokraj njih, razgledavajući mjesta, te nisam strahovao niti osjećao stid, jer bijah neoskvrnjen. I razgovarao sam s njima, miješajući se s njima kroz one koji su moji, i gorljivo gazio one koji su **57** prema njima grubi, i gasio plamen. Sve sam to činio želeći ispuniti ono što sam kanio ispuniti po volji Oca koji je gore.

I Sina Veličanstva, koji bijaše skriven u donjim područjima, mi smo donijeli na visinu gdje sam [bio] u svim tim eonima s njima, (visinu) koju nitko nije vidio niti poznao, gdje je svadba svadbene odore, nove, ne stare, i ne iščezava. Jer, to je nova i savršena bračna odaja neba, kao što sam otkrio (da) postoje tri puta: neoskvrnuto otajstvo u duhu ovoga eona, koje ne iščezava, niti je djelomično, a o njemu se ne može govoriti; ono je nepodijeljeno, univerzalno i stalno. Jer, duša, ona iz visina, neće govoriti o pogrešci koja je ovdje, niti se premjestiti iz tih eona, budući da će se premjestiti kada postane slobodna i kada se ispuni plemenitošću svijeta i stane **58** pred Oca snažna i neustrašiva, (za)uvijek pomiješana s Nusom moći (i) oblika. Oni će me gledati sa sviju strana bez mržnje. Jer, budući da me vide,

oni bivaju viđeni (i) pomiješani s njima. Budući da me ne sramote, ni sâmi se ne sramote. Budući da me se ne boje, bez straha će proći pokraj svakih vrata i postati savršeni u trećoj slavi.

Bio je to moj odlazak u otkrivenu visinu koju svijet nije prihvatio, moje treće krštenje u otkrivenoj slici. Kada su pobjegli od vatre sedam Vlasti i kada je zašlo sunce moći arhonata, tama ih je uzela. I svijet je postao siromašan kada su njega bacili u lance. Pribili su ga na drvo pomoću četiri čavla od mjedi. Vlastitim je rukama rastrgao koprenu svoga hrama. Kaos zemlje počeo je podrhtavati, jer su duše koje su dolje spavale bile oslobođene. I one su ustale. Hodale su ponosno, odbacivši **59** gorljivo služenje neznanju i neukosti, postavivši novoga čovjeka, budući da su spoznale toga savršenog Blagoslovljenog od vječnoga i neshvatljivoga Oca i beskonačne svjetlosti, mene, jer sam došao svojima i sjedinio ih sa mnom. Riječi su suviše, jer je naša Enoja bila s njihovom Enojom. Znali su o čemu govorim, jer smo se posavjetovali o uništenju arhonata. Izvršio sam, stoga, volju Oca, koji je ja.

Potom smo napustili naš dom i sišli u ovaj svijet. Ovdje smo zaživjeli u tijelima, mrzili su nas i progonili ne samo neznalice, nego i oni koji misle da napreduju u ime Krista, budući da su prazni u neznanju, ne znajući tko su, poput nijemih životinja. Progonili su one koje sam oslobodio, jer ih mrze - oni koji bi, da zašute, plakali i jadikovali jer **60** me nisu posve upoznali. Umjesto toga, služili su dvojici, čak i mnoštvu gospodara. No, vi ćete iz svega izaći kao pobjednici, u ratu i bitkama, zlobnoj podjeli i gnjevu. Mi smo nedužni, čisti, (i) dobri u našoj časnoj ljubavi, jer imamo um Oca u neizrecivu otajstvu.

Jer, to je bila ludost. Ja sam svjedok da je to bila ludost, jer arhonti ne znaju da je to neizrecivo jedinstvo neoskrvnute istine, koje postoji među sinovima svjetlosti, a koje su oni oponašali, proglašivši nauk mrtvoga čovjeka i laži, kako bi nalikovali slobodi i čistoći savršenoga zbora, (i) [ujedinivši] se, pomoću svoga nauka, sa strahom i ropstvom i svjetovnim brigama, te napustivši štovanje. Mali su (i) neznalice, koji u sebi nemaju plemenitost istine, jer mrze onoga u kojemu jesu a ljube onoga u kojemu nisu. Oni nisu poznavali **61** Znanje o Veličini koje je odozgo i (iz) vrutka istine, ne iz ropstva i zavisti, te straha i ljubavi prema svjetovnoj tvari. Jer, ono što nije njihovo i što jest njihovo oni rabe neustrašivo i slobodno. Oni ne žude, jer od sebe imaju vlast i zakon nad svime.

No, oni koji nemaju, siromašni su, odnosno, oni koji nemaju njega. A za njim žude i zavode one koji su kroz njih postali poput onih koji posjeduju istinu njihove slobode, jednako kao što su kupili nas da bismo im služili u strahu. Taj je čovjek rob. A Bog čuva onoga koji je u strahu (i, op. prev.) silom zatočen. No, plemstvo Očinstva nije čuvano, jer on čuva samo onoga koji je od njega, bez riječi i spona, budući da je sjedinjen s njegovom voljom, on koji pripada samo Enoji Očinstva, kako bi ga učinio Savršenim i neizrecivim kroz **62** živu vodu i sjedinio se s vama u mudrosti, ne samo u izgovorenoj riječi, nego i u djelu i ispunjenoj riječi. Jer, savršeni su dostojni da se tako uspostave i sjedine sa mnom, kako među njima ne bi vladala nesloga, nego prijateljstvo. Sve vršim kroz Dobroga, jer to je jedinstvo istine i oni ne bi smjeli imati neprijatelja. No, svatko tko unosi neslogu - a tko unosi neslogu, neće se naučiti nikakvoj mudrosti, te nije prijatelj neprijatelj je svijju. S druge strane, tko živi u skladu i prijateljstvu i bratskoj ljubavi, prirodno, ne hinjeno, potpuno, ne djelomice, taj je uistinu žudnja Očeva. On je univerzalan i savršena (je, op. prev.) ljubav.

Jer, Adam je bio predmet podsmijeha, lažni čovjek kojeg je načinio Hebdomad, kao da je postao jači od mene i moje braće. Mi smo nedužni u pogledu njega, jer nismo griješili. Smijali su se i Abrahamu, Izaku i Jakovu, budući da je (njima, op. prev.) lažnim očevima ime dao Hebdomad **63**, kao da je postao jači od mene i moje braće. Mi smo nedužni u pogledu njega, jer nismo griješili. Smijali su se i Davidu, jer mu se sin zvao Sin Čovjekov, budući pod utjecajem Hebdomada, kao da je postao jači od mene i članova moje rase. No, u pogledu njega mi smo nedužni; mi nismo griješili. I Salomonu su se smijali, jer je mislio da je Krist, uzoholivši se kroz Hebdomada, kao da je postao jači od mene i moje braće. No, mi smo nedužni u pogledu njega. Ja nisam griješio. Smijali su se i dvanaestorici proroka, jer su samo oponašali prave proroke. Oni su zaživjeli kao lažne tvorevine kroz Hebdomada, kao da je postao jači od mene i moje braće. No, mi smo nedužni u pogledu njega, jer nismo griješili. Mojsije, vjerni sluga zvani "Prijatelj", bio je također predmetom podsmijeha, jer su oni koji me nikada nisu poznavali izopačeno svjedočili o njemu. Ni on, ni oni prije njega, od Adama do Mojsija i Ivana Krstitelja, nije poznavao mene ni **64** moju braću.

Jer, oni su imali anđeoski nauk prema kojemu su morali poštivati zakone o prehrani i trpjeti gorko ropstvo, budući da nikada nisu znali istinu, niti će je saznati. Njihova je duša u velikoj zabludi, zbog čega im je nemoguće pronaći Nus slobode kako bi Ga upoznali, dok ne upoznaju Sina Čovječjeg.

Što se moga Oca tiče, ja sam onaj kojeg svijet nije poznavao, i zbog toga je on (svijet) ustao protiv mene i moje braće. No, mi smo nedužni u pogledu njega; mi nismo griješili.

Jer, Arhont je bio predmet podsmijeha zato što je rekao: “Ja sam Bog, i nema većega od mene. Samo ja sam Otac, Gospodin, i nema drugoga do mene. Ja sam ljubomoran Bog, koji grijehe otaca prenosi na djecu trećega i četvrtoga naraštaja.” Kao da je postao jači od mene i moje braće! No, mi smo nedužni u pogledu njega, po tome što nismo griješili, budući da smo svladali njegov nauk. Tako je njegova slava bila isprazna. A on se ne slaže s našim Ocem. Kroz naše bratstvo, svladali smo njegov nauk, budući da je bio ohol u ispraznoj slavi. A on se ne slaže s našim Ocem, jer je bio predmet podsmijeha **65** i sud i lažno proročanstvo.

O, vi koji ne vidite, ne vidite svoju sljepoću, tj. ono što nije bilo poznato niti je ikada bilo poznato, niti je ikada bilo poznato o njemu. Oni nisu slušali do potpune pokornosti. Stoga su nastavili pogrešno suditi, te su podigli svoje oskvrnute i ubilačke ruke na nj, kao da udaraju zrak. A besmisleni i slijepi uvijek su besmisleni, te robuju zakonu i zemaljskom strahu.

Ja sam Krist, Sin Čovječji, onaj od vas koji je među vama. Mene preziru zbog vas, kako bi vi zaboravili razliku. I ne postanite ženama, kako ne biste rodili zlo i (njegovu) braću; zavist i podjelu, ljutnju i gnjev, strah i podijeljeno srce, te praznu, nepostojeću žudnju. No, ja sam za vas neizrecivo otajstvo.

Prije utemeljenja svijeta, kada se čitav zbor okupio na području Ogdoada, **66** kako bi se posavjetovao o duhovnom vjenčanju koje je u jedinstvu, čime je on živom rječju bio usavršen u neizrecivim područjima, neoskvrnuto vjenčanje bilo je ispunjeno kroz Isusova Mezota koji ih nastanjuje i posjeduje, koji prebiva u nepodijeljenoj ljubavi moći. A okružujući ga, ukazuje mu se kao Monada njih sviju, misao i otac, budući da je jedan. I on stoji pokraj njih, budući da je kao cjelina došao sam. I on je život, budući da je došao iz Oca neizrecive i savršene Istine, (oca) onih koji su ondje, jedinstva Mira i prijatelja dobrih stvari, i života vječnog i neoskvrnute radosti, u velikom skladu života i vjere, kroz život vječni očinstva i majčinstva i sestrinstva i razumne mudrosti. Oni su se suglasili s Nusom, koji se proteže (i) protezat će se u radosnom jedinstvu, te je pouzdan **67** i vjerno sluša. I on je u očinstvu i majčinstvu i razumnom bratstvu i mudrosti. I to je vjenčanje istine, te spokoj neiskvarenosti, u duhu istine, u svakom umu, te savršena svjetlost u neizrecivom otajstvu. No to nije, niti će se dogoditi među nama u

bilo kojem području ili na bilo kojem mjestu u podjeli i kršenju mira, nego (u) jedinstvu i mješavini ljubavi, koji su savršeni u onome koji jest.

To se također dogodilo na mjestima pod nebom, za njihovo pomirenje. Oni koji su me poznavali u spasenju i slozi, i oni koji su postojali za slavu oca i istine, nakon što su bili odvojeni, stopili su se u jedno kroz živu riječ. I ja sam u duhu i istini majčinstva, kao što je i on bio ondje; ja sam među onima koji su složni u prijateljstvu vječnih prijatelja, koji ne poznaju neprijateljstva ni zla, nego su ujedinjeni **68** mojim Znanjem u riječi i miru koji postoji u savršenstvu sa svima i u svima njima. A oni koji su uzeli moj oblik, uzet će oblik moje riječi. Doista, oni će doći u vječnoj svjetlosti, i (u) međusobnom prijateljstvu u duhu, budući da su u svakom pogledu (i) nepodijeljeno znali da je ono što jest Jedno. I svi su oni jedno. Stoga će učiti o Jednom, kao što je (učio) Zbor i oni koji u njemu prebivaju. Jer, otac sviju postoji, neizmjeran (i) nepromjenjiv: Nus i Riječ i Podjela i Zavist i Vatra. I on je posve jedan, budući Sve sa svima njima u jednom nauku, jer su svi oni iz jednoga duha. O, vi koji ne vidite, zašto niste ispravno shvatili otajstvo?

No, arhonti oko Jaldabaota bijahu nepokorni zbog Enoje koja je (otišla, op. prev.) od svoje sestre Sofije (i, op. prev.) sišla dolje, k njemu. Oni su sklopili savez s onima koji su bili s njima u mješavini **69** strašnoga oblaka, koji je bio njihova Zavist, te ostalima koje su dovela njihova stvorenja, kao da su naštetili plemenitu zadovoljstvu Zbora. Stoga su otkrili mješavinu neznanja u tvorevini vatre, zemlje i ubojice, budući da su maleni i neuki, te su se u neznanju usudili činiti takve stvari, ne razumijevajući da je svjetlost združena sa svjetlošću, tama s tamom, pokvarljivo s kratkotrajnim, a trajno s nepokvarljivim.

Te sam vam stvari otkrio - ja sam Isus Krist, Sin Čovječji, koji je uznesen gore, na nebesa - o, savršeni i nepokvarljivi, zbog nepokvarljivog i savršenog otajstva i neizrecivoga. No, oni misle da smo ih objavili prije utemeljenja svijeta, kako bismo, kada izronimo iz mjesta na svijetu, mogli ondje otkriti svoje simbole nepokvarljivosti iz duhovnoga jedinstva do **70** znanja. Vi to ne znate, jer vas zasjenjuje oblak puti. No, ja sâm sam Sofijin prijatelj. Ja sam bio u njedrima oca od sâmogâ početka, na mjestu sinova istine i Veličine. Stoga, počivajte zauvijek sa mnom, moji bliski duhovi i moja braćo.

OTKRIVENJE PO PETRU

(VII, 3)

Uvod: *James Brashler*
Preveli na engleski: *James Brashler i Roger A. Bullard*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

tkrivenje po Petru je kršćanski gnostički tekst napisan pod pseudonimom, koji sadrži pripovijest o otkrivenju koje je doživio apostol Petar i koje je protumačio Isus Spasitelj. Progon Isusa predstavlja model za razumijevanje dijela ranokršćanske povijesti koji se odnosi na ugnjetavanje vjernoga gnostičkog kruga od “onih koji sebe nazivaju biskupima i đakonima”.

Dokument pripada književnom žanru otkrivenja. Organiziran je u tri viđenja koja se pripisuju Petru. Viđenja tumači Spasitelj, koji djeluje kao anđeoski tumač, figura koja se obično pojavljuje u zapisima o otkrivenjima. U nizu proročanstava koja zapravo odražavaju prošle događaje, rana Kršćanska Crkva opisana je kao podijeljena na različite frakcije koje se suprotstavljaju gnostičkoj zajednici. Svijet je za besmrtnu dušu (gnostike) neprijateljsko okružje. Te besmrtnu dušu izvana nalikuju smrtnim dušama (negnosticima), no iznutra se od njih razlikuju po svojoj besmrtnoj biti. Obdarene znanjem o svome nebeskom podrijetlu, gnostici žude za povratkom nebeskomu Sinu Čovječjemu, koji će doći kao eshatološki sudac, kako bi sudio tlačiteljima i osvetio gnostike.

Ovaj tekst rabi otkrivenje u svrhu predstavljanja gnostičkoga shvaćanja kršćanskih predaja o Isusu. Tradicionalni element je vješto protumačen u skladu s gnostičkom teologijom. Iz prvoga viđenja, koje opisuje napad svećenika i naroda na Isusa (72), zaključujemo kako je bilo barem šest neprijateljskih skupina, takozvanih “slijepaca koji nemaju vodiča.” Većina tih skupina bila je iz ortodoksne crkve, no neke se od njih mogu shvatiti kao suparničke gnostičke sljedbe. Druga scena (81) opisuje Petrovo viđenje Isusova raspeća. U svome tumačenju, Isus pravi razliku između vanjskoga tjelesnoga oblika i živoga Isusa; potonji stoji u blizini, smijući se svojim pro-

goniteljima. Treća scena (82) odgovara Isusovu uskrsnuću u ortodoksnoj predaji, no protumačena je gnostičkom terminologijom, kao ponovno sjedinjenje duhovnoga tijela Isusova s intelektualnom svjetlošću nebeske plerome.

Značenje *Otkrivenja po Petru* je višestruko. Otkrivenje predstavlja dragocjen izvor gnostičke kristologije, koja Isusa smatra docetičkim otkupiteljem. Gledište gnostičke zajednice, uključujući njezin odnos prema Petru kao svojem utemeljitelju, druga je ključna tema ovoga dokumenta. Od velikoga su značaja identitet gnostičke skupine kojoj je tekst namijenjen, te razmjera kontroverzije, između izražavajuće ortodoksije i hereze, koju otkrivenje predviđa. Čini se da je *Otkrivenje po Petru* napisano u 3. stoljeću, kada je razlika između ortodoksije i hereze postala izraženija.

OTKRIVENJE PO PETRU
(VII 70, 13-84, 14)

Otkrivenje po Petru

Dok je Spasitelj sjedio u hramu, u tristotoj (godini) saveza i sporazuma desetoga stupa, i budući zadovoljan brojem živoga, nepokvarljivoga Veličanstva, rekao mi je: “Petre, blagoslovljeni oni gore, koji pripadaju Ocu koji je otkrio život onima iz života, kroz mene, jer sam (ih) podsjetio, njih koji su izgrađeni na onome što je snažno, da mogu čuti moju riječ i razlučiti riječi nepravde i kršenja zakona od pravednosti, jer **71** su iz visine svake riječi ove plerome istine, a onaj kojeg su kraljevstva tražila prosvijetlio ih je u dražesti. No, nisu ga pronašli, niti su ga spominjali mnogi naraštaji proroka. On se sada pojavio među njima, u onome koji se pojavio, koji je Sin Čovječji, koji je uzdignut iznad nebesa, bojeći se ljudi sličnih sebi. Ali ti, Petre, postani savršen, u skladu sa svojim imenom, sa mnom, onim koji te izabrao, jer ću tebe učiniti temeljem dijela koji sam pozvao u znanje. Stoga, budi snažan pred lažnom pravednošću - jer te onaj koji je pravedan pozvao da ga spoznaš na ispravan način, i zato što su ga odbacili, i zbog snage njegovih ruku i nogu, i zato što su ga okrunili oni iz srednjega predjela, i zbog tijela njegova sjaja koje donose u nadi **72** služenja, zbog časne nagrade - jer on će te iskušati tri puta ove noći.”

Dok je tako govorio, vidio sam svećenike i narod kako trče prema nama, noseći kamenje u rukama, kao da će nas ubiti; i obuze me strah da ćemo umrijeti.

Zatim mi reče: “Petre, mnogo sam ti puta kazao da su oni slijepci koji nemaju vodiča. Želiš li spoznati njihovu sljepoću, pokrij dlanovima (svoje) oči - svoju halju - i reci što vidiš.”

Učinivši kako mi je rekao, nisam mogao ništa vidjeti. I rekoh: “Nitko (tako) ne vidi.”

Opet mi reče: “Učini tako još jednom.”

Tada me obuzeo strah pomiješan s radošću, jer sam vidio novo svjetlo, snažnije od svjetlosti dana. Ono se spustilo na Spasitelja. Rekao sam mu što sam vidio.

A on mi reče: “Podigni svoje ruke i slušaj što **73** svećenici i narod govore.”

I slušao sam svećenike koji su sjedili s piscima. Mnoštvo je klicalo njihovim glasom.

Kada je od mene to čuo, rekao mi je: “Naćuli svoje uši i slušaj što govore.”

I slušao sam. “Dok sjediš, hvale te.”

Kada sam to rekao, Spasitelj kaza: “Rekao sam ti da su ti (ljudi) slijepi i gluhi. No, sada slušaj ono što ti govore u otajstvu, i čuvaj to. Ne reci to sinovima ovoga doba. Jer, oni će te huliti u ovo doba, budući da te ne poznaju, no, hvalit će te u znanju.

“Jer, mnogi će isprva prihvatiti naš nauk. I okrenut će se od njih po volji Oca njihove pogreške, jer su učinili kako je htio. U svome sudu on će ih otkriti, tj. sluge Riječi. No, oni koji se **74** pomiješaju s njima postat će njihovi zarobljenici, budući da ne vide. A nedužnoga, dobrog, čistoga oni guraju radniku smrti, i u kraljevstvo onih koji slave Krista u obnovi. I oni slave ljude koji šire laž, one koji će doći poslije tebe. I oni će pristati uz ime mrtvog čovjeka, misleći da će postati čisti. No, strašno će se oskvrnuti i pasti u ime pogreške, i u ruke zlog, prijetvornoga čovjeka i višestruku dogmu, te će njima vladati krivovjerje.

“Jer, neki će od njih huliti istinu i objavljivati zao nauk. I govorit će zlo jedni protiv drugih. Neki će biti imenovani: (oni) koji stoje u snazi arhona, čovjeka i gole žene koja je višestruka i podložna mnogim patnjama. A **75** oni koji budu tako govorili pitat će o snovima. I kažu li da je san došao od demona dostojan njihove pogreške, bit će im dan gubitak umjesto nepokvarljivosti.

“Jer, zlo ne može roditi dobrim plodom (vidi Lk 6,43). Mjesto odakle dolazi svaki od njih stvara ono što mu je slično; jer, nije svaka duša od istine i besmrtnosti. Svakoj duši ovoga doba dodijeljena je primjerena smrt, zato što je uvijek rob, budući da je stvorena za svoje želje i njihovo vječno uništenje, u kojemu jesu i iz kojega jesu. One (duše) ljube stvorenja tvari koja s njima dolazi.

“No, besmrtna duša nisu takve, o, Petre. Doista, sve dok ne dođe trenutak, (besmrtna će duša) nalikovati smrtnoj. No, ona neće razotkriti svoju

prirodu, da je ona sâma **76** besmrtna i misli o besmrtnosti, imajući vjeru i želeći se odreći tih stvari.

“Jer, ljudi, ako su mudri, ne beru smokve s trnja ili trnovita grmlja, niti grožđe s drače (Lk 6,44). S jedne strane, ono što uvijek nastaje nalazi se u onome iz čega dolazi, dolazeći iz onoga što nije dobro, što postaje njezino (dušino) uništenje i smrt. No, ta (besmrtna duša) koja nastaje u Vječnome, nalazi se u Jednome (koji je, op. prev.) od života i (u, op. prev.) besmrtnosti života kojoj nalikuju.

“Stoga se ono što postoji neće pretopiti u ono što ne postoji. Jer, gluhi i slijepi druže se sa sebi sličnima.

“No, drugi će se odvratiti od zlih riječi i varljivih otajstava. Neki koji ne razumiju otajstvo govore o stvarima koje ne razumiju, no, hvalit će se da je otajstvo istine samo njihovo. U svojoj nadutosti **77** pozavidjet će besmrtnoj duši koja je postala zavjetom. Jer, svaka vlast, vladavina i moć eona želi biti s njima u stvaranju svijeta, kako bi ih oni koji nisu, budući zaboravljeni od onih koji jesu, mogli slaviti, iako nisu bili spašeni niti su ih oni odveli na Put, uvijek želeći postati neiščekzivima. Jer, besmrtna duša prima moć u razumnom duhu. No, oni se odmah spajaju s jednim od onih koji su ih zaveli.

“No, mnogi drugi koji se protive istini i glasnici su pogreške, okrenut će svoju pogrešku i zakon protiv mojih čistih misli, gledajući iz jednoga (kuta) i misleći da dobro i zlo potječu iz jednoga (izvora). Oni trguju **78** mojom rječju. I oni će promicati grubu vjeru. Rasa besmrtnih duša uzalud će ući u to, sve do moje Parusije. Jer, oni će izaći iz njih - i moje oprostjenje njihovih grijeha u koje su pali kroz svoje neprijatelje, koje sam otkupio iz ropstva, kako bih im dao slobodu da mogu stvarati sličan dio u ime mrtvoga čovjeka, koji je Hermas, od prvorođenoga od nepravde, kako u svjetlo koje postoji ne bi povjerovali maleni. No, oni od te vrste su radnici koji će biti bačeni u vanjsku tamu, daleko od sinova svjetlosti. Jer, oni neće ući, niti će onima koji odlaze gore dati svoje dopuštenje za njihovo oslobođenje.

“Među njima ima onih koji pate misleći da će usavršiti **79** mudrost i bratstvo koje zaista postoji, koje je duhovno bratstvo onih sjedinjenih u pričesti, kroz koju će se otkriti vjenčanje nepokvarljivosti. Srodna rasa sestinstva pojavit će se kao imitacija. To su oni koji tlače svoju braću, govoreći: ‘Kroz ovo naš Bog ima milosti, budući da nam kroz ovo dolazi spasenje,’ ne znajući za kaznu onih koje su zadovoljstvom ispunili oni koji su to učinili malenima, koje su vidjeli (i) zarobili.

“Bit će i drugih, među onima koji su izvan našega broja, koji sebe nazivaju biskupima i đakonima, kao da su svoju vlast primili od Boga. Oni se pokoravaju sudu vođa. Ti su ljudi suhi kanali.”

No, ja rekoh: “Obuzeo me strah kada si rekao da **80** su maleni, s našega gledišta, lažni, doista, da postoje mnoštva koja će zvesti mnoštva živih i uništiti ih među sobom. A kada budu izgovarali tvoje ime, vjerovat će im.”

Spasitelj reče: “Za vrijeme koje im je, srazmjerno njihovoj pogreški, određeno, oni će vladati nad malenima. A kada pogreška okonča, (onaj koji, op prev.) ne stari (koji je, op. prev.) od besmrtnoga razumijevanja, postat će mlad, i njima (malenima) će vladati njihovi vladari. Korijen njihove pogreške bit će iščupan, i on će ga posramiti i učiniti ga vidljivim u njegovoj besramnosti. Takvi će, o, Petre, postati nepromijenjivi.

“Dođi, stoga, nastavimo s izvršenjem volje nepokvarljivoga Oca. Jer, evo, dolaze oni koji će im suditi, i oni će ih posramiti. No, mene neće dotaknuti. A ti ćeš, o, Petre, stajati među njima. Ne boj se zbog svoga kukavičluka. **81** Njihovi će umovi biti zatvoreni, jer im se suprotstavio nevidljivi.”

Kada je to rekao, vidio sam kako ga tobože zarobljavaju. I rekoh: “Što to vidim, o Gospodine? Tebe su uhvatili a ti me držiš. Tko je ovaj koji se zadovoljno smije na drvetu? Udaraju li noge i ruke drugoga?”

Spasitelj mi reče: “Onaj kojeg vidiš na drvetu, kako se zadovoljno smije, to je živi Isus. No, onaj u čije ruke i noge zabijaju čavle, njegov je tjelesni dio, njegova zamjena koja je osramočena, koja je nastala na njegovu sliku. Ali, gledaj u nj i u me.”

No, kada sam pogledao, rekao sam: “Gospodine nitko te ne gleda. Pobjegnimo odavde.”

Ali on mi reče: “Rekao sam ti: ‘Ostavi sljepce na miru!’ Vidi, ne znaju što govore. **82** Jer, umjesto moga sluga, osramotili su sina njihove slave.”

I vidjeh nekoga kako nam se približava, nalik njemu, čak i njemu koji se smijao na drvetu. I on bijaše <ispunjem> Duhom Svetim, i on je Spasitelj. Oko njega je bila velika, neizreciva svjetlost, i mnoštvo neizrecivih i nevidljivih anđela ga je blagoslivljalo. I kada sam ga pogledao, bijaše otkriven onaj koji slavi.

I on mi reče: “Budi jak, jer ti si onaj kojemu su dana ova otajstva, kako bi ih spoznao kroz otkrivenje da je onaj kojega su razapeli prvorodeni, i dom demona, i kamena posuda (?) u kojoj prebivaju, Elohimova, od križa koji je pod zakonom. No, onaj koji stoji pokraj njega je živi Spasitelj, prvi

u njemu, kojega su zarobili i oslobodili, koji stoji radosno promatrajući one koji su ga povrijedili, i koji su među sobom podijeljeni. **83** On se smije njihovoj sljepoći, znajući da su slijepi rođeni. Stoga će doći onaj koji je osjetljiv na patnje, budući da je tijelo zamjena. No, ono što su oslobodili bilo je moje netjelesno tijelo. Jer, ja sam razuman Duh ispunjen jarkom svjetlošću. Onaj kojeg si vidio da mi se približava naša je razumna Pleroma, koja sjedinjuje savršenu svjetlost s mojim Duhom Svetim.

“To što si vidio otkrit ćeš onima druge rase, koji nisu iz ovoga doba. Jer, neće biti časti u smrtnim ljudima, nego samo (u) onima koje je izabrala besmrtna tvar, sposobna da sadrži onoga koji daje svoje obilje. Stoga, kažem: “Svakomu tko ima dat će se još pa će obilovati” (Mt 25, 29). No, onomu tko nema, odnosno, čovjeku ovoga mjesta, koji je posve mrtav, koji je isključen iz stvaranja onoga što je rođeno, **84** za kojeg, ako se pojavi onaj od besmrtnosti, misle da ga posjeduju - bit će oduzeto i dodano onome koji jest. Stoga, budi hrabar i ne boj se. Jer, ja ću biti s tobom, i nitko te od tvojih neprijatelja neće nadvladati. Mir s tobom. Budi jak!”

Kada je (Isus) to rekao, (Petar) dođe k sebi.

PETROVA POSLANICA
FILIPU
(VIII, 2)

Uvod: *Marvin W. Meyer*
Preveo na engleski: *Frederik Wisse*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

*P*etrova poslanica Filipu obuhvaća najveći dio Kodeksa VIII. Smještena odmah poslije *Zostrijana*, *Petrova poslanica Filipu* započinje podnaslovom (132), koji proizlazi iz pisma koje tvori prvi dio teksta. Poput nekoliko drugih tekstova iz knjižnice Nag Hammadi (*Otkrivenje po Jakovu*, *Rasprava o uskrsnuću*, *Eugnostos*), *Petrova poslanica Filipu* djelomice je predstavljena kao pismo. Osim tih pisama iz knjižnice Nag Hammadi, druga su pisma također bila u uporabi u gnostičkim krugovima (primjerice, Ptolemejevo *Pismo Flori*, i pisma Valentina, Monoima Arabljanina, i, možda, Marcionova). Nadalje, kao što je veličanstvena epistularna predaja satkana oko Pavla i pavlinske škole, tako se i nešto skromnija zbirka pisama pripisuje Petru. Te Petrove ili pseudo-Petrove poslanice uključuju, uz *Petrovu poslanicu Filipu*, katoličke Petrove poslanice sadržane u Novome zavjetu, *Epistula Petri* ("Petrovu poslanicu"), u uvodu u pseudo-Klementove, te možda i još jednu Petrovu poslanicu poznatu samo iz kratkih navoda Optata iz Milevisa. Od tih poslanica, osobito je zanimljiva pseudo-Klementova *Petrova poslanica Filipu*. Ona nije značajna samo kao dio zbirke tekstova koji se odnose na Petra, nego i zato što svjedoči o Petrovoj vlasti. Na završetku poslanice, *Contestatio* započinje naznakom o primatelju - Jakovu Pravedniku - koji je pročitao i odgovorio na poslanicu, slično kao i Filip u *Petrovoj poslanici Filipu* (133). Međutim, *Petrovu poslanicu Filipu* ne smijemo poistovijećivati ni sa jednom poslanicom koja se pripisuje Petru, te ona mora predstavljati novootkriveno djelo u Petrovu korpusu.

U svom sadašnjem obliku, *Petrova poslanica Filipu* očito je kršćansko-gnostički tekst. U cjelini uzevši, trebala bi se smatrati dijelom predaja o Petru: Petar je vođa, glasnogovornik, propovjednik među apostolima, te ga se može opisati kao vođu vlastite sku-

pine učenika (139). Jedini apostol koji se poimence spominje jest Filip, koji je spreman prihvatiti Petrovu vlast i čije mjesto u tekstu ima naglasiti Petrovo vrhovništvo. Petar i apostoli okupili su se na Maslinskoj gori, gdje ih je podučio uskrsli Spasitelj. Vrativši se u Jeruzalem, apostoli su podučavali u hramu i obavljali izliječenja. Drugim riječima, uloga Petra, kao i čitav scenarij, upućuju da je *Petrova poslanica Filipu* po nekim značajkama istovjetna prvom dijelu (o Petru) Djela apostolskih (1-12).

Nedvojbeno je da je pisac *Petrove poslanice Filipu* crpio iz kršćanske predaje. Naime, postoje mnoge sličnosti između toga teksta i prve polovice Djela apostolskih, uključujući scene, teme i izraze koji su prisutni u oba dokumenta. Čak im je i književni žanr sličan - pripovijest o Petru i apostolima koja sadrži otkrivenja, liturgijske i redakcijske elemente - iako je u slučaju *Petrove poslanice Filipu* pripovijest nazvana Petrovim pismom. Nadalje, autor *Petrove poslanice Filipu* poznaje, osim materijala o Luki, i druge kršćanske predaje. Spasiteljevo drugo otkrivenje (136; 137) nalikuje Ivanovoj himni Logosu (Iv 1, 1.18), ali sličnosti se ne smiju suviše isticati. Nadalje, tradicionalna kerigmatička formula u kreu mise (139) upućuje na sličnu formulu koja je široko prisutna u ranokršćanskoj književnosti (paralele u Iv 19 osobito su bliske kreu iz *Petrove poslanice Filipu*), a malo "Ukazanje" iz *Petrove poslanice Filipu* (140) slično je Ivanovu izvješću (Iv 20, 19-23). Dapače, autor ovoga teksta također spominje prethodno Spasiteljevo otkrivenje (135; 138; 139), tj. riječi koje je Isus izgovorio dok je bio u tijelu. Možda se ta otkrivenja utjelovljenoga Spasitelja odnose na nauk koji je sadržan u kanonskim evanđeljima, a "četiri riječi" koje se spominju u 140, mogle bi se shvatiti kao četiri evanđelja odaslana na četiri strane svijeta. (Hans-Gebhard Bethge pretpostavlja da je izvoran tekst iz 140 glasio "četiri smjera", te da su "četiri riječi" kasnija modifikacija.) Autor *Petrove poslanice Filipu* očito je bio upoznat s ranokršćanskim tekstovima, želeći uspostaviti kontinuitet s tom starijom predajom.

Gnostički su elementi jasno vidljivi u narativnom okviru *Petrove poslanice Filipu*, a osobito u gnostičkom "dijalogu", Spasiteljevu otkrivenju danom kao odgovor na pitanja apostola. Prva četiri odgovora (135) samo su marginalno kršćanska, iako su legitimirana kao

otkrivenja uskrsnuloga Gospodina. Prvi odgovor (135; 136), koji podastire skraćenu verziju mita o majci, uopće ne sadrži kršćanske elemente. Naprotiv, on odražava pojednostavljenu verziju mita, te je sličan mitu o Sofiji iz *Tajne knjige Ivanove*, te Irenejevim barbelognosticima (*Haer.* 1.29.1-4), kako po terminologiji, tako i po općoj konstrukciji. Četiri odgovora predstavljaju gnostičko gledište o padu u nedostatak i postizanju ispunjenja, te o zatočeništvu i borbi gnostika u svijetu. Toj skupini odgovora pridodano je još jedno pitanje, kao i odgovor (137; 138) koji rabi različite izraze i usredotočuje se na život i zadatak apostola. Taj odgovor, koji je gnostički poput ostalih odgovora, ne bavi se kršćanskim temama, nego sâmim žarištem *Petrove poslanice Filipu* - patnjom vjernika.

Uz pitanja i odgovore u gnostičkom dijalogu, gnostičku orijentaciju odaje i ostali materijal sadržan u tekstu. Dvije molitve okupljenih apostola (133; 134) sadrže izraze i teme uobičajene u kršćanskim molitvama, ali i elemente svjetlosti i slave koji ih čine primjerenijima gnostičkim kršćanima. Jednako tako, opis uskrsnuloga Isusa kao svjetlosti i glasa (134; 135; 137; 138) predstavlja prvobitni način opisivanja ukazanja uskrsnuloga Gospodina (Mk 9, 2-8; 2 P 1, 16-19; Dj 9, 1-9; 22, 4-11; 26, 9-18; 1 Ko 15; Otkr), no među gnostičkim kršćanima takvi su teofanijski opisi bili osobito česti.

U kratkoj Petrovoj misi (139-140) gnostičke su tendencije još jasnije izražene. Tradicionalno kršćansko vjerovanje tvori prvi dio mise (139), a Isus se naziva tradicionalnim izrazima ("Gospodin Isus", "Sin", "tvorac našega života"), no vjerovanje se tumači u skladu s kršćansko-gnostičkom teologijom autora *Petrove poslanice Filipu*. Isus je patio od trenutka svoje inkarnacije, ali kao onaj "kojemu je patnja strana" (139). Kristologijska tenzija pojavljuje se kod naglašavanja stvarnosti Isusovih patnji i slave njegove božanstvenosti. Nasuprot patećemu prosvjetitelju Isusu, njegovi će sljedbenici patiti zbog "grijeha majke" (139). Ta fraza podsjeća na predaju o padu majke Eve, te se, za kršćansko-gnostičkoga pisca, odnosi na majku često zvanu Sofijom u drugim verzijama mita. Ona se također naziva "majkom" (135), a njezin tragičan pad smatra se izvorom ljudskih patnji. Stoga, naznaka o "grijehu majke" možda predstavlja još jednu dodirnu točku između likova Eve i Sofije u gnostičkoj književnosti.

Moguće je, stoga, postaviti općeniti okvir književne povijesti *Petrove poslanice Filipu*. Na temelju paralela s *Tajnom knjigom Ivanovom* i Irenejevim djelima, pretpostavljamo da je *Petrova poslanica Filipu* napisana krajem 2. ili početkom 3. stoljeća. Autor teksta vjerojatno je pisao na grčkom, sudeći prema posuđenicama iz grčkoga jezika, kao i grčkim idiomima. Autor je, čini se, bio kršćanski gnostik dobro upoznat s kršćanskom predajom, koji je tu predaju rabio i tumačio na kršćansko-gnostički način. Konstruiran je gnostički dijalog, iako je taj dijalog prije diskurs otkrivenja, koji se temelji na Kristovim odgovorima na pitanja apostola. U taj je dijalog uključen gnostički materijal nekršćanskoga ili tek marginalno kršćanskoga podrijetla, koji je usvojen kao otkrivenje uskrsnuloga Krista. Na temelju kršćanskih i gnostičkih predaja s kojima je apostol bio upoznat, sastavljen je dokument usredotočen na otkrivenje. Sâma je poslanica pridodana pripovijesti kako bi se naglasilo Petrovo vrhovništvo, te je *Petrova poslanica Filipu* kasnije dobila svoj sadašnji naslov. Konačno, grčki je tekst bio preveden na koptski, te je uključen u Kodeks VIII knjižnice Nag Hammadi.

Prema izvješćima Jamesa M. Robinsona i Stephena Emmela, druga koptska verzija *Petrove poslanice Filipu* nalazi se u papirnom kodeksu koji do sada nije objavljen, niti je dostupan za proučavanje.

PETROVA POSLANICA FILIPU
(VIII 132, 10 - 140, 27)

Pismo koje je Petar poslao Filipu

“Petar, apostol Isusa Krista, Filipu, našem ljubljenom bratu i našem apostolu, i braći koja su s tobom: budite pozdravljeni! Znaj, naš brate, [da] smo primili zapovijedi od našega Gospodina i Spasitelja čitavoga svijeta da se okupimo [zajedno] i podučavamo i propovijedamo o spasenju koje nam je obećao **133** naš Gospodin Isus Krist. No, ti si od nas bio odvojen, i nisi želio da se okupimo i složimo kako bismo objavili radosne vijesti. Stoga, ne bi li za te bilo dobro, naš brate, da dođeš, u skladu sa zapovijedima našega Boga Isusa?”

Kada je Filip primio i pročitao to pismo, otišao je Petru, sav radostan. Petar je potom okupio i ostale. Otišli su na planinu koja se naziva “(brdo) maslina”, mjesto gdje su se obično sastajali s blagoslovljenim Kristom, dok je ovaj bio u tijelu.

Kada su se apostoli okupili i pali na koljena, počeli su moliti, govoreći: “Oče, Oče, Oče svjetlosti, koji posjeduješ nepokvarljivosti, usliši nas, kao [što si] [bio zadovoljan] svojim svetim djetetom Isusom Kristom. Jer, on je postao naše svjetlo **134** u tami. O, usliši nas.”

Drugi su put također molili, govoreći: “Sine života, Sine besmrtnosti, koji si u svjetlosti, Sine, Kriste besmrtnosti, naš Otkupitelju, daj nam snagu, jer nas žele ubiti.”

Potom se pojavila velika svjetlost, te je planina zasjala zbog onoga koji se pojavio. I glas ih dozva, govoreći: “Čujte moje riječi, kako bih vam mogao govoriti. Zašto me pitate? Ja sam Isus Krist koji je s vama do vijeka.”

Apostoli ga upitaše: “Gospodine, željeli bismo znati nedostatak eona i njihove plerome.” I: “Zašto smo zadržani u ovome prebivalištu?” Nadalje: “Kako smo došli ovamo?” I: “Kako ćemo otići?” I: “Kako to da imamo **135** vlast smionosti?” [I]: “Zašto se sile bore protiv nas?”

Tada im glas iz svjetlosti odgovori: “Vi sâmi ste svjedoci da sam vam o svemu tome govorio. No, zbog vaše nevjerice, opet ću vam govoriti. Što se tiče [nedostatka] eona, taj [je] nedostatak nastao kada se pojavila nepokornost i nerazboritost majke, bez zapovijedi veličanstva Oca. Ona je željela uzdignuti eone. A kada je govorila, slijedio je Obijesni. A kada je za sobom ostavila dio, Obijesni ga se dočepao, te je (dio, op. prev.) postao nedostatak. To je nedostatak eona. Kada je Obijesni uzeo dio, on ga je posijao. Nad njega je postavio moći i vlasti. Zatvorio ga je u eone, koji su mrtvi. I sve moći svijeta radovahu se zato što su rođene. **136** No, one nisu poznavale prvobitnoga [Oca], budući da su mu strane. Ali, ovome su dale moć, i služile ga u slavi. No, zbog te slave Obijesni je postao drzak. Postao je zavjdnik, želeći načiniti sliku na mjestu (umjesto?, op. prev.) [slike] i oblik na mjestu (umjesto?, op. prev.) oblika. I naredio je moćima u svojoj vlasti da načine smrtna tijela. I one postadoše iz pogrešne slike, iz sličnosti koja je izronila.

Nadalje, o pleromi: ja sam onaj koji je poslan u tijelu, zbog sjemena koje je otpalo. I ja sam sišao u njihovu smrtnu tvorevinu. No, nisu me prepoznale (moći, op. prev.), misleći da sam smrtnan. I govorio sam s onime koji mi pripada, i on me slušao, kao što vi danas slušate. I dao sam mu vlast, kako bi mogao ući u nasljedstvo svoga očinstva. I uzeo sam **137** [...] oni bijahu ispunjeni [...] u njegovu spasenju. A budući da je (on) bio nedostatak, postao je pleroma.

Zadržani ste zato što mi pripadate. Kada sa sebe svučete ono što je pokvareno, tada ćete postati prosvjetitelji među smrtnicima.

Borit ćete se sa zlim silama zato što [one], za razliku od vas, nemaju spokoja, te ne žele da budete spašeni.”

Tada apostoli ponovno počеше moliti, govoreći: “Gospodine, reci nam: Na koji ćemo se način boriti protiv arhonata, budući da su arhonti iznad nas?”

Tada ih glas dozva iz ukazanja, govoreći: “Sada ćete se protiv njih boriti na ovaj način, jer, arhonti se bore protiv unutarnjega čovjeka. A vi ćete se protiv njih boriti ovako: Okupite se i propovijedajte svijetu spasenje i obećanje. Naoružajte se snagom moga Oca, i objavite svoju molitvu. A on, Otac, pomoći će vam, kao što vam je pomogao poslavši mene. **138** Ne bojte se, [ja sam s vama dovijeka,] kao što sam [vam] prije rekao, dok sam bio u tijelu.” Potom nebesa zatutnjaše gromovima i munjama, i ono što se pred njima na tome mjestu pojavilo, otišlo je u nebesa.

Tada apostoli stadoše zahvaljivati Gospodinu i blagoslivljati ga. I vratiše se u Jeruzalem. Na putu su razgovarali o svjetlosti koja se ukazala. I govoreći o Gospodinu, zaključiše: “Ako je on, naš Gospodin, patio, koliko ćemo onda mi (patiti)?”

Petar odgovori: “On je patio za [nas], stoga je nužno da i mi patimo zbog svoje malenkosti.” Tada im dođe glas, govoreći: “Mnogo sam vam puta rekao: Za vas je nužno da patite. Nužno je da vas oni dovedu u sinagoge i pred upravitelje, kako biste patili. No, onaj koji ne pati i ne **139** [...] Otac [...] kako bi mogao [...].

I apostole obuze [velika] radost i stigoše u Jeruzalem. Stali su ispred hrama, podučavajući o spasenju, u ime Gospodina Isusa Krista. I izliječili su mnoštvo.

Petar otvori svoja usta i reče svojim učenicima: “[Je li] nam naš Gospodin Isus, kada je bio u tijelu, sve pokazao? Jer, on je sišao. Braćo, slušajte moj glas.” Bio je ispunjen svetim duhom. Ovako je govorio: “Naš prosvjetitelj, Isus, sišao je i bio razapet. I nosio je krunu od trnja. I odijenuo je ljubičastu haljinu. I bio je [razapet] na drvetu i pokopan u grob. I ustao je iz mrtvih. Braćo, Isusu je strana ta patnja. No, mi smo oni koji su patili zbog grijeha majke. Zbog toga je on sve činio poput nas. Jer, Gospodin Isus, Sin neizmjerne slave Oca, tvorac je našega života. Braćo, ne pokorimo se onima bez zakona, i hodajmo u **140** [... Tada] Petar [okupi i druge], govoreći: “[O, Gospodine Isuse] Kriste, davatelju [našega] spokoja, daj nam duh razumijevanja, kako bismo i mi mogli činiti čuda.”

Potom [ga] Petar i ostali apostoli vidješe, i ispuniše se svetim duhom. I svaki od njih počeo je liječiti. Rastaviše se kako bi propovijedali riječ Gospodina Isusa. I okupiše se i pozdraviše jedan drugoga, govoreći: “Amen.”

Tada se pojavi Isus, govoreći: “Mir [svima] vama i svakome tko vjeruje u moje ime. Kada otidete, neka s vama budu radost, milost i moć. I ne bojte se, jer, s vama sam dovijeka.”

Tada se apostoli rastaviše jedan od drugoga u četiri riječi, kako bi propovijedali. I otiđoše, po Isusovu ovlaštenju, u miru.

ALOGEN

(XI, 3)

Uvod: *Antoinette Clark Wire*
Preveli na engleski: *John D. Turner i Orval S. Wintermute*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

rasprava *Alogen* je diskurs otkrivenja, u kojemu izvjesni Alogen prima božanske posjete i doživljava viđenja, te ih bilježi za svoga “sina” Mesosa. Na fiktivnu narav toga ponovljenog Alogenova obraćanja Mesosu upućuje sâmo ime Alogen, što znači “stranac”, ili “od druge rase”, a u doba nastanka rasprave često se njime označavao Set ili predstavnik Setove duhovne rase. Tako se čitatelja potiče na identifikaciju s Mesosom i na učenje od Alogena o tome kako se nadvladavaju strah i neznanje koje je u početku on sâm osjećao, te o potpunom ostvarenju duhovnoga jastva s božanskim.

Iako se *Alogen* predstavlja kao jedna rasprava otkrivenja, moguće ju je podijeliti na dva dijela. Prvi dio (45-57) naglašava pet otkrivenja ženskoga božanstva Juel. Njezina su otkrivenja kompleksni mitološki opisi božanskih moći, osobito eona Barbela. Drugi dio (57-69) opisuje filozofskim jezikom Alogenovo uzdizanje, kao progresivno otkrivenje nebeskih prosvijetljenih. Posljednja faza, “prvobitno otkrivenje Nepoznatoga”, razotkriva transcendentnoga Boga kao nevidljivoga, neuhvatljivoga, neshvatljivoga, kao “duhovnu, nevidljivu Trostruku Moć” koja je “najbolja od najboljih” te postoji, što je paradoksalno, kao “Postojanje nebića”.

Razlike između ta dva dijela rasprave *Alogen* mogu se objasniti različitim izvorima kojima se služio autor. Teorije o podrijetlu pokušavaju ustanoviti odakle potječu određene predaje i kako su se tako brzo razvile. Mitologija o Barbelu iz Prvoga dijela sadržana je također u *Apokrifnom evanđelju po Ivanu* (BG 8502,2; NHC II,1; III,1; IV,1), gdje se povezuje s pripoviješću o Sofiji koja je u svemir donijela nedostatak. *Alogenov* gnosticizam Barbela, poput gnosticizma *Zostrijana* (VIII,1) i *Triju Setovih stela* (VII,5), ne zanima kako je zlo počelo, nego se usredotočuje na pozitivno otkrivenje božan-

ske stvarnosti. Drugi dio *Alogena* sličan je *Apokrifnom evanđelju po Ivanu* po opširnom opisu transcendentnoga Boga, navodeći što Bog nije. Pa ipak, *Alogen* se odvaja od te predaje kao i *Zostrijan* i *Tri Setove stele*, predstavljajući to znanje kao obred uzlaska, istovjetno hermetičkom gnosticizmu (*Corp. Herm.* I,24-26 i NHC VI,6). Očito se autor u svom barbelovskom gnosticizmu i filozofskom monizmu oslanjao na istu opću predaju kao i *Apokrifno evanđelje po Ivanu*.

Pretpostavljajući da se čitatelj već oslobodio od zla, pisac u osobi *Alogena* nastavlja svoj nebeski put, hvaleći božansko, i ulazeći u blagoslov znanja, životnost života i, konačno, postojanje koje je nepostojanje. Hermetički obredi uzlaska povremeno se odnose na život u zajednici, a u svojoj hvali Bogu, na svakoj postaji uzlaznoga puta, djelo *Tri Setove stele* rabi prvo lice množine. No, ovdje se naputci daju jednoj osobi, čitatelju, te bi se mogli smatrati naputcima za samopomoć u individualnoj potrazi za Bogom.

Ova je rasprava privukla veliku pozornost, jer je neoplatoničar Porfirije izjavio da je Plotin napao izvjesne gnostike koji su “iznosili otkrivenja Zaratustre, Zostrijana, Nikoteja, *Alogena*, Mesosa, i drugih sličnih ljudi” (*Vit. Plot.* 16). Ako se taj navod doista odnosi na djelo naslovljeno *Alogen* i njemu bliske dokumente (*Zostrijan* VIII,1 nosi šifriran podnaslov “Zaratustrine riječi”), kao što mnogi vjeruju, ono upućuje na nešto drugačiji odnos gnostika prema kasnijem platonizmu nego što se obično pretpostavlja. Ne samo da su gnostici očito posudili mnoge filozofske teme od platonizma, nego su i platonisti i neoplatonisti bili prisiljeni baviti se gnostičkim školama kao svojim suparnicima. Iako je Plotin u vlastitoj raspravi protiv gnostika učinio sve kako bi ismijao njihov dualizam, kult i žargon, najveći su mu izazov predstavljali upravo monistički gnostici *Alogenova* tipa. Upravo oni otkrivenju pripisuju istine za koje je uvjeren da potječu od Platona; upravo oni vjeruju da kroz znanje o sebi postaju nadmoćni nebeskim tijelima (*En.* II.9.5-11). Ostaje, međutim, pitanje jesu li gnostici zauzvrat izvršili utjecaj na neoplatonizam, osobito jesu li ti gnostički tekstovi možda izvor trijade postojanje-život-misao, koja nije bila prisutna u neoplatonizmu prije Prokla u 5. stoljeću (*Theol.* 101-03).

Aleksandrijsko podrijetlo izvorno grčkoga teksta *Alogena* čiji se nastanak smješta u otprilike 300. god. po Kr., učinilo ga je dostu-

ALOGEN

pnim za grčki optjecaj i koptski prijevod prije nego što je početkom 5. stoljeća bio smješten u knjižnicu Nag Hammadi.

ALOGEN
(XI 45, 1-69, 20)

(Nedostaje 5 redaka)

... budući da su savršeni i zajedno žive, sjedinjeni s umom, čuvarem kojeg sam im dodijelio, koji vas je podučio. U vama je moć koja se često širila kao riječ iz Trostruko Moćnoga, Jednoga od onih koji istinski postoje s Neizmjernim, vječna Svjetlost Znanja koje se pojavilo, muška djevičanska Mladost, prvi među Eonima od jedinstvenog trostruko moćnoga Eona, Trostruko Moćni koji uistinu postoji, jer kad on bijaše oblikovan, bijaše proširen, a kada bijaše proširen, postao je savršen, primivši moć od sviju. On poznaje sebe i savršenog Nevidljivog Duha. I on posta u Eonu koji zna da ona zna Jednoga. I ona postade Kaliptos, djelujući u onima koje poznaje. On je savršen, nevidljiv, noetički Protofan-Harmedon. Dajući moć pojedincima, ona je Trostruki Muškarac. A budući da je sâma 46...

(nedostaje 5 redaka)

... iako pojedinci, oni su sjedinjeni, budući da je ona njihovo postojanje i uistinu ih vidi. Ona sadrži božanskog Autogena.

Kada je spoznala svoje Postojanje i kada je ustala, donijela je Ovoga, vidjevši ih kako, poput njega, pojedinačno postoje. A kada oni postanu poput njega, vidjet će božanskog Trostrukoga Muškarca, moć koja je veća od Boga. On je Misao sviju koji zajedno postoje. Ako ih on misli, on misli velikoga muškarca [...] noetičkog Protofana, njihov slijed. Kada to vidi, također vidi one koji uistinu postoje i slijed onih koji su zajedno. A kada ih je vidio, vidio je Kaliptos. Kada vidi jednoga od skrivenih, tada vidi Eona Barbela. Što se tiče nerođenoga potomka [Jednoga], [vidi] li tko kako [živi 47...] I (nedostaju 4 retka)

... zasigurno ste čuli o obilju svakoga od njih.

Slušajte sada o nevidljivom, duhovnom Trostruko Moćnom! On postoji kao Nevidljivi koji je svima neshvatljiv. On ih sve u sebi sadrži, jer svi postoje zbog njega. On je savršen, i više nego savršen, i blagoslovljen. On je uvijek Jedan i postoji u svima njima, kao nepogrješiv, neizreciv, Jedan

koji postoji kroz njih, i ako bude prepoznat, nitko neće poželjeti ništa što postoji prije njega među onima koji postoje, jer on je izvor iz kojega su svi potekli. On je prije savršenstva. On je prije svake božanstvenosti i svake blagoslovljenosti, budući da je izvor svake moći. On [je] netvarna tvar, jer je Bog nad kojim nema božanstva, nadilaženje njegove veličine i ljepote...48

(nedostaje 5 redaka)

... moć. Oni mogu primiti otkrivenje tih stvari, ako se združe. Budući da pojedinac ne može pojmiti Univerzalnoga, koji obitava na mjestu boljem od savršenog, oni poimaju pomoću Prve Misli - ne kao sâmog Bića, jer on daje Biće uz nečitovanost Postojanja. On daje sve sâmome sebi, jer je on taj koji će postati kada sebe spozna. On je Jedan koji je izvor Bića, i netvarna tvar i neizbrojiv broj i bezobličan oblik i bezizražajan izraz i nemoć i moć i bit bez biti i kretanje bez kretanja i nedjelujuće djelovanje. Pa ipak, on je davatelj dobara i božanstvenost božanstvenosti - no, kad god spoznaju, oni sudjeluju u prvoj Životnosti i nepodijeljenu djelovanju, hipostazi Prvoga iz Jednoga koji uistinu postoji. Drugo 49 je djelovanje [...] međutim, [...]. On je blagoslovljen i dobar, jer, kada ga se prepozna kao nadilazitelja neograničenosti Nevidljivoga Duha koji u njemu postoji, ona (neograničenost) ga njemu (nevidljivom duhu) okreće, kako bi spoznao što je u njemu i kako postoji. I on je postao buduće spasenje za svakoga, kao točka polaska za one koji uistinu postoje, jer kroz njega je njegovo znanje živjelo, budući da on zna što (on) jest. No, oni iznad sebe ne poznaju ništa, ni moći, ni položaja, ni slave ni eona, jer svi su vječni. On je Životnost i Umnost i Onaj Koji Jest. Jer, Onaj Koji Jest stalno posjeduje svoju Životnost i Umnost, a Život ima Životnost (i, op. prev.) posjeduje ne-Biće i Umnost. Umnost posjeduje Život i Onoga Koji Jest. I tri su jedan, iako su tri.

Kada sam čuo o tim stvarima, Mesose, sine moj 50, obuzeo me strah, te sam se okrenuo mnoštvu [...] misao [...] daje moć onima koji su sposobni spoznati te stvari otkrivenjem koje je mnogo veće. Iako tjelesan, i ja sam to mogao. Od tebe sam čuo o tim stvarima, kao i o nauku koji je u njima, budući da je misao u meni prepoznala stvari koje su neizmjerne i nespoznatljive. Stoga strahujem da je moj nauk možda postao neprikladan.

Potom mi se, sine moj, Mesose, ponovno obratila Jedna, najslavnija, Juel. Dala mi je otkrivenje i rekla: "Nitko ne može čuti ove stvari, izuzev velikih moći, o, Alogene. Dana ti je velika moć, kojom te Vječni Otac

Svega obdario prije nego što si ovdje došao, kako bi prepoznao one stvari koje je teško prepoznati, te kako bi spoznao stvari koje su mnoštvu nepoznate i kako bi pobjegao (u sigurnost) Jednoga koji je tvoj, koji je prvi spašen i kojemu spasenje nije potrebno...

(nedostaje 5 redaka)

... **51** tebi oblik i otkrivenje nevidljivoga, duhovnog Trostruko Moćnog, izvan kojeg prebiva nepodijeljeno, netjelesno, vječno znanje.

Kao i svi Eoni, i Eon Barbela sadrži vrste i oblike onih koji uistinu postoje, slika Kaliptos. Obdaren njihovom razumnom rječju, on nosi noetičkog muškog Protofana kao sliku, te djeluje u pojedincima, bilo umješnošću, vještinom ili djelomičnim nagonom. On sadrži božanskog Autogena, poput slike, i poznaje svakoga od ovih. On djeluje odvojeno i zasebno, nastavljajući ispravljati neuspjehe iz prirode. On je obdaren božanskim Trostrukim Muškarcem kao spasenje svijetu, u suradnji s Nevidljivim Duhom. On je riječ iz savjeta, [on] je savršena Mladost. I ta hipostaza je **52** [...]

(nedostaje 6 redaka)

... moja je duša malaksala, i ja pobjegoh, veoma uznemiren. Okrenuh se sebi i ugledah svjetlost koja me okruživala, i Boga u sebi, postadoh božanski.

Najslavnija, Jedna, Juel, ponovno me pomazala i dala mi moć. Rekla je: "Budući da je tvoja poduka završena, i budući da si spoznao Boga u sebi, ono što ćeš sada čuti o Trostruko Moćnom čuvat ćeš kao veliku tajnu i veliko otajstvo, jer se o tome ne govori nikome, osim dostojnima, onima koji su sposobni čuti: također nije prikladno neupućenom naraštaju pripovijedati o Univerzalnom koji je bolji od savršenog. No, ti [ih] posjeduješ zbog Trostruko Moćnog, Jednog koji postoji u blagoslovu i dobroti, Jednog koji je za sve njih odgovoran.

"U njemu je veličina. Osobito stoga što je jedan u **53** [...]

(nedostaje 5 redaka)

... od Prve Misli, koja ne napušta one koji prebivaju u razumijevanju, znanju i shvaćanju. I taj se Jedan nepomično kretao u onome što upravlja, kako ne bi potonuo u bezgranično, zbog drugoga djelovanja, (onoga, op. prev.) Umnosti. I ušao je u sebe i pojavio se, sveobuhvatan, Univerzalan, bolji od savršenog.

"To što on prethodi znanju, nije do mene. On biva spoznat (iako) ga je nemoguće posve razumjeti. Razlog tome je treća šutnja Umnosti i drugo nepodijeljeno djelovanje koje se pojavilo u Prvoj Misli, odnosno, Eon Bar-

belo, zajedno s Nedjeljivim od djeljive sličnosti, Trostruko Moćnim, te netvarnim Postojanjem.”

[Potom] se moć pojavila pomoću djelovanja koje miruje, i koje je tiho, iako je proizvodilo ovakav zvuk: zza zza zza. Ali, kada je ona (Juel) čula moć i ona je bila ispunjena **54** [...]

(nedostaje 5 redaka)

... “Ti si [...], Solmis! [...] po Životnosti koja je tvoja, i (po. op. prev.) prvom djelovanju koje potječe od božanstva. Ti si velik, Armedone! Ti si savršen, Epifane!

“Po tom tvom djelovanju, druga moć i Umnost koja potječe iz blagoslova: Auter, Beritej, Erigenaor, Orimenios, Aramen, Alfleg, Eleliufej, Lalamej, Jetej, Noetej, ti si velik! Tko tebe poznaje, poznaje Univerzalnog! Ti si Jedan, ti si Jedan, Onaj koji je dobar, Afredon! Ti si Eon Eonâ, Onaj koji stalno jest!”

Potom je slavila Univerzalnoga, govoreći: “Lalamej, Noetej, Senaon, Azin[ej,...] rifanios, Melefanej, Elemaoni, Smun, Optaon, Onaj Koji Jest! Ti si Onaj Koji Jest, Eon Eonâ, Nerođeni, koji si veći od nerođenih, Jatomen, ti sâm za kojega su začeti svi nerođeni, Jedan Neizreciv! **55** [...]

(nedostaje 10 redaka) ... znanje.”

Kada sam to čuo, vidio sam slave savršenih pojedinaca i najsavršenijih koji zajedno postoje, i najsavršenije koji su prije savršenih.

Najslavnija, Jedna, Juel, ponovno mi se obratila govoreći: “O, Alogene, u nespoznatljivom znanju ti znaš da Trostruko Moćni postoji prije slavâ. One ne postoje među onima koji postoje. One ne postoje zajedno s onima koji postoje, niti s onima koji uistinu postoje, nego sve one postoje kao božanstvenost i blagoslov i postojanje, i kao netvarnost i postojanje nebića.”

Potom sam molio za otkrivenje. I tada mi je najslavnija, Jedna, Juel, rekla: “O, Alogene, naravno, Trostrukim Muškarac je iznad stvari. Pa ipak, da je netvaran **56** [...]

(nedostaje 9 redaka)

... oni koji postoje zajedno s naraštajem onih koji uistinu postoje. Samo-rođeni postoje s Trostrukim Muškarcem.

“Tražiš li uz savršeno traženje, tada ćeš znati da je Dobro u tebi; tada ćeš spoznati i sâmoga sebe, (kao) onoga koji potječe od Boga koji uistinu postoji prije. Jer, poslije stotinu godina doći će ti otkrivenje Jednoga, putem Salameksa i Semena i [...] Prosvijetljenih Eona Barbela. Isprva nećeš spo-

znati više od onoga što je prikladno da spoznaš, kako tvoja vrsta ne bi ispaštala. U tom slučaju, kada primiš ideju Jednoga, bit ćeš posve ispunjen rječju. Tada ćeš postati božanstven i savršen. Ti ih primaš...

(nedostaju 4 retka)

... **57** traženje [...] Postojanje [...] ako išta spoznaje, spoznaje ga taj i onaj koji je spoznat. Tko shvati i spozna, postaje veći od onoga koji je shvaćen i spoznat. Ali, siđe li u svoju prirodu, on je manji, jer netjelesne prirode nisu povezane ni sa kakvom veličinom; imajući tu moć, one su svugdje i nigdje, budući da su veće od svake veličine, i manje od svake sićušnosti.”

Kada je najslavnija, Jedna, Juel, to izrekla, odvojila se od mene i napustila me. No, nisam očajavao zbog riječi koje sam čuo. Bio sam pripremljen, te sam stotinu godina razmišljao. Neizrecivo sam se radovao, budući da sam bio u veličanstvenoj svjetlosti i (na, op. prev.) blagoslovljenom putu, jer oni koje sam bio dostojan vidjeti, kao i oni koje sam bio dostojan čuti (su) oni koje same velike moći...

(nedostaje 5 redaka) **58** [...] od Boga.

Kada je isteklo stotinu godina, bijah blagoslovljen vječnom nadom ispunjenom dobrim znacima. Vidio sam dobrog božanskog Autogena; i Spasitelja, koji je mladoliko, savršeno Trostruko Muško Dijete; i njegovu dobrotu, noetičkog savršenog Protofana-Harmedona; i blagoslovljenu Kaliptos; i prvobitno podrijetlo blagoslova, Eona Barbela, ispunjenog božanstvenošću; i prvobitno podrijetlo onoga bez podrijetla, duhovnog, nevidljivog Trostruko Moćnog, i Univerzalnog koji je bolji od savršenog.

Kada me vječno Svjetlo lišilo odjeće koju sam nosio, te kada sam bio uznesen na sveto mjesto čija se slika ne može razotkriti u svijetu, tada sam, s velikim blagoslovom, vidio sve one o kojima sam čuo. I hvalio sam ih i **59** stao na svoje znanje, oslonivši se na znanje Univerzalnih, Eona Barbela.

I vidio sam svete moći, pomoću Prosvijetljenih djevičanskoga muškarca Barbela koji su mi kazali da ću moći iskušati sve što se zbiva u svijetu: “O, Alogene, pogledaj kako tvoj blagoslov tiho postoji, (tvoj blagoslov, op. prev.) kojim spoznaješ svoje istinsko jastvo i, tražeći sebe samoga, povuci se u Životnost čije ćeš kretanje vidjeti. Iako je za te nemoguće da stojiš (na mjestu, op. prev.), ne boj se ničega; no, poželiš li stati, povuci se u Postojanje, te ćeš ga vidjeti kako stoji i miruje poslije slike Jednoga koji uistinu miruje i (koji) sve to obuhvaća u tišini i nepomičnosti. A kada primiš njegovo otkrivenje pomoću prvoga otkrivenja Nepoznatoga - Jednoga kojeg,

ako ga spoznaš, nemoj poznavati - i kada te na tom mjestu obuzme strah, povuci se u pozadinu zbog djelovanja. A kada na tom mjestu postaneš savršen, umiri se. U skladu s uzorkom koji je u tebi, također znaj **60** da su u tim (stvarima) svi putovi oblikovani prema tom uzorku. Ne raspršuj se dalje, kako bi mogao stajati, i ne poželi djelovati, kako se ne bi odvojio od nedjelovanja Nepoznatoga u tebi. Nemoj ga spoznati ga, jer to je nemoguće; no, ako ga pomoću prosvijetljene misli (ipak, op. prev.) spoznaš, nemoj ga poznavati.”

Slušao sam te riječi koje su oni izgovarali. U meni je bila mirnoća tišine, te sam čuo Blagoslov pomoću kojeg sam spoznao [svoje] istinsko jastvo. Tražeći [sebe] povukao sam se u Životnost i stopio se s njom. I stao sam, ne čvrsto, nego tiho. I vidio sam vječno, razumsko, nepodijeljeno kretanje koje se odnosi na sve bezoblične sile, (koje je) neograničeno ograničenjem.

Kada sam poželio čvrsto stati, povukao sam se u Postojanje koje sam pronašao kako stoji i miruje, poput slike onoga što mi bijaše povjereno otkrivenjem Nedjeljivoga i Onoga koji miruje. Bijah ispunjen otkrivenjem pomoću prvoga otkrivenja **61** Nespoznatljivoga. Iako ga nisam poznavao, spoznao sam ga i od njega primio moć. Trajno ojačan, spoznao sam Jednoga koji u meni postoji, i Trostruko Moćnog, i otkrivenje njegove nesadržajnosti. A pomoću prvoga otkrivenja Prvoga njima nespoznatljivoga, Boga koji je iznad savršenstva, vidio sam njega i Trostruko Moćnoga koji u svima njima postoji. Tražio sam neizmjernog i Nespoznatljivog Boga - onaj koji spoznat ostaje posve nepoznat - Posrednika Trostruko Moćnog koji postoji u mirovanju i tišini i koji je nespoznatljiv.

I kada bijah siguran u te stvari, moći Prosvijetljenih rekoše mi: “Prestani ometati nedjelovanje koje je u tebi tražeći neshvatljive stvari; radije slušaj o njemu koliko je to moguće pomoću prvoga otkrivenja i otkrivenja.”

“On je nešto dok postoji u smislu da postoji i da će postati, ili da djeluje ili zna, iako živi bez Uma ili Života ili Postojanja ili Nepostojanja, neshvatljivo. **62** I on je nešto, zajedno sa svojim pravim bićem. On nije ostavljen, kao da daje nešto što je iskušano ili pročišćeno ili što prima ili daje. On se ne umanjuje, niti svojom željom niti kada daje ili prima kroz drugoga. On nema vlastitih želja, niti želja od drugoga; to na njega ne utječe. On ništa ne daje od sebe, kako se ne bi umanjio u drugom pogledu; iz toga mu razloga nisu potrebni ni Um ni Život. On je iznad Univerzalnih u svojoj samoći i nespoznatljivosti, odnosno postojanju ne-bića, budući da je obdaren tišinom i mirnoćom, kako ga ne bi umanjili oni koji nisu umanjeni.

“On nije ni božanstvenost ni blagoslov ni savršenstvo, nego je (ta trijada) njegova nespoznatljiva osoba, ne ona koja je njegova vlastita; on je druga, veća od blagoslova i božanstvenosti i savršenstva. Jer, on nije savršen, nego (nešto, op. prev.) drugo **63** što je veće. On nije neograničen, niti ga drugi ograničava. On je nešto veće. On nije tjelesan. On nije bestjelesan. On nije velik. On nije malen. On nije broj. On nije stvorenje. On nije nešto što postoji, nešto što čovjek može spoznati. Ali, on je nešto drugo od sebe što je veće, što se ne može spoznati.

“On je prvo otkrivenje i znanje o sebi, budući da samo on sebe poznaje. Kako nije jedan od onih koji postoje, nego nešto drugo, on je veći od najvećih, čak i u usporedbi s onim što je njegovo i s onim što nije njegovo. On ne sudjeluje u dobima niti u vremenu. On ne prima ništa i ne prima ni iz čega drugoga. On nije umanjiv, niti neumanjiv, te sâm ništa ne umanjuje. Ali, on sâmoga sebe spoznaje, kao nešto toliko nespoznatljivo da (on, op. prev.) nadilazi najveće među nespoznatljivima.

“On je obdaren blagoslovom i savršenstvom i tišinom - ne [blagoslovom] niti savršenstvom - i mirnoćom. (Ti atributi) su osoba njega koji postoji, koji se ne može **64** spoznati i koji miruje. Oni su osobe njega, svima njima nespoznatljivoga.

“Njegova ljepota daleko nadilazi ljepotu dobrih, stoga im je posve nepoznat. A kroz njih on je u njima, ne samo kao svoje nespoznatljivo znanje. On je sjedinjen s neznanjem koje ga vidi. Bilo [da čovjek vidi] u kojem je pogledu nespoznatljiv, ili da ga vidi kakav jest u svakom pogledu, ili da kaže da je poput znanja, zgriješio je protiv njega i bit će mu suđeno, jer nije spoznao Boga. Neće mu suditi Jedan kojega se ništa ne tiče i koji nema želja, nego će [suditi] sâmome sebi, jer nije pronašao podrijetlo koje doista postoji. On je bio slijep, odvojen od oka otkrivenja koje miruje, (onoga) koje je pokrenuto, (onoga) od Trostruke Moći Prve Misli Nevidljivoga Duha. Taj, dakle, postoji iz **65** [...]

(nedostaje 15 redaka)

... nešto [...] je čvrsto sjelo na [...], ljepota i prva pojava mirnoće i tišine i spokoja i neizrecive veličine. Kada se on pojavio, nije mu bilo potrebno vrijeme niti [je uzeo svoj dio] vječnosti. Jer, on je sâm neizmjerano neizmjeran. On se ne pokreće kako bi mirovao. On nije postojanje, stoga ne žudi. U pogledu prostora, on je tjelesan, dok je po sebi bestjelesan. On je postojanje ne-bića. On postoji za sve njih u sebi, bez želja. No, on je od svake veličine veći. On je veći od svoje mirnoće, jer **66** [...]

(nedostaje 15 redaka)

... vidio ih je i dao im moć, iako oni uopće ne razmišljaju o Jednome. Međutim, onaj koji od njega prima, ne prima moć. Ništa ga ne pokreće u skladu s Jedinštvom koje miruje. Jer, on je nepoznatljiv; on je neograničeno mjesto bez zraka. Budući da je neograničen, nemoćan i nepostojeći, on ne daje Biće, nego sve njih sadrži u sebi, mirujući (i) izvan onoga koji stalno stoji, budući da se pojavio Vječni Život, Nevidljiv i Trostruko Moćni Duh koji je u svima koji postoje. On ih okružuje, veći od sviju. Sjena **67** [...]

(nedostaje 15 redaka)

... bijaše ispunjen moći. I on je stajao pred njim, dajući im moć, i sve ih je ispunio.”

Sigurno si čuo o tim stvarima. Ne traži ništa više, nego idi. Mi ne znamo ima li Nespoznatljivi anđele ili bogove, ili sadrži li Jedan u sebi bilo što osim mirnoće, a sâm je mirnoća, stoga se ne umanjuje. Nije potrebno dalje tražiti. Bilo je prikladno da (sa)znate, i da oni razgovaraju s drugim. No, primit ćete ih **68** [...]

(nedostaje 5 redaka)

... i reče mi: “Zapiši ono što ću ti reći i ono na što ću te podsjetiti, zbog onih koji će poslije tebe biti dostojni. Ovu ćeš knjigu ostaviti na planini i zazvat ćeš čuvara: “Dođi, Strašni”.

Kada je izgovorio (te riječi), odvojio se od mene. No, bijah ispunjen radošću, te sam napisao ovu knjigu koja mi je dana u zadatak, kako bih ti, Mesose, sine moj, otkrio (stvari) koje su preda mnom bile objavljene, u mojoj nazočnosti. Prvi sam ih put primio u tišini, te sam se pripremao u samoći. To su stvari koje su mi otkrivene, o, **69** Mesose, sine moj...

(nedostaje 13 redaka)

... objavi ih, o, Mesose, sine moj, kao pečat svih knjiga Alogenovih.

EVANĎELJE PO MARIJI

(BG 9502, 1)

Uvod: *Karen L. King*
Preveli na engleski: *George W. MacRae i R. McL. Wilson*
Uredio: *Douglas M. Parrot*
Prevela s engleskog: *Julijana Štok*

UVOD

ostojeći tekst *Evandjelja po Mariji* može se podijeliti na dva dijela. Prvi dio (7-9) opisuje dijalog između (uzašloga) Spasitelja i učenikâ. On odgovara na njihova pitanja o tvari i grijehu. Oslanjajući se na egzegezu Poslanice Rimljanima 7, kao što je pokazala Anne Pasquier, Spasitelj tvrdi da grijeh nije moralna, nego kozmološka kategorija; on nastaje zbog neprikladnog miješanja materijalnog i duhovnog. Sve će stvari na kraju biti vraćene svomu korijenu. Završavajući izlaganje, Spasitelj ih pozdravlja i upozorava neka se čuvaju onih koji bi ih mogli zavesti na pogrešan put, dajući im u zadatak da propovijedaju evanđelje o kraljevstvu. Međutim, poslije njegova odlaska, učenike izjedaju dvojbe i nemir. Marija Magdalena ih tješi, okrećući njihova srca prema Bogu i potičući ih neka razmisle o Spasiteljevim riječima.

Drugi dio teksta (10; 15-19) sadrži Marijin opis posebnoga otkrivenja koje joj je dao Spasitelj. Na Petrov zahtjev, ona učenicima pripovijeda o stvarima koje su im bile skrivene. Temelj njezina znanja je njezino viđenje Gospodina i razgovor s njim. Nažalost, na ovom mjestu nedostaju četiri stranice teksta, stoga nam je poznat samo početak i kraj Marijina otkrivenja.

Otkrivenje je izloženo u obliku dijaloga. Marija najprije želi znati kako se viđenje može vidjeti. Spasitelj joj odgovara da duša gleda umom koji je između duše i duha. Ovdje se tekst prekida. U nastavku (15), Marija pripovijeda o Spasiteljevu otkrivenju o uzdizanju duše iznad četiriju moći. Četiri moći su najvjerojatnije suštinski izrazi četiri materijalna elementa. Prosvijetljena duša, sada oslobođena svojih spona, uzdiže se iznad četiri moći, nadjačavši ih svojom gnozom, i postiže vječan, tih počinak.

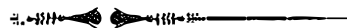
Kada Marija završi s prepričavanjem svoga viđenja, Andrija i Petar suprotstavljaju joj se po dva pitanja. Kao prvo, kaže Andrija, taj je nauk stran. Kao drugo, propitkuje Petar, bi li Spasitelj te stvari doista otkrio ženi, zatajivši ih svojim muškim učenicima. Levi opominje Petra neka se prema ženi ne odnosi kao prema neprijatelju, te priznaje da ju je Spasitelj ljubio više od ostalih učenika. Umjesto da se sramote propitkujući postupke savršenoga čovjeka, moraju, prema Spasiteljevim naputcima, krenuti u svijet i propovijedati. Učenici smjesta odlaze i tekst završava.

Sukob Marije s Petrom, scenarij koji također nalazimo u *Evandĕlju po Tomi*, *Pistis Sofiji* te *Evandĕlju po Egipćanima*, odražava neke tenzije koje su bile prisutne u kršćanstvu drugoga stoljeća. Petar i Andrija predstavljaju ortodoksna stajališta koja poriču značaj ezoteričnoga otkrivenja, te odbacuju vjerodostojnost žene kao učitelja. *Evandĕlje po Mariji* suprotstavlja se takvim stajalištima kroz portret Marije Magdalene. Ona je Spasiteljeva ljubljena, posjednica znanja i nauka koji je nadmoćan onomu javne apostolske predaje. Njezina je nadmoćnost utemeljena na viđenju i osobnom otkrivenju, te na njezinoj sposobnosti da u poljuljane učenike ulije snagu i okrene ih Gospodinu.

Tekst pripada žanru gnostičkoga dijaloga. Međutim, također se klasificirao kao apokalipsa, zbog nekoliko obilježja koja dijeli s drugim tekstovima toga žanra: dijalog, viđenje, skraćena kozmogonija, opis drugih svjetova i uzlazak duše (iako izostaje nebesko putovanje), posljednji naputci, te kratak narativni zaključak. Poteškoće u određivanju žanra djelomice proizlaze iz činjenice da je tekst prošao sekundarnu redakciju. Znanstvenici se uglavnom slažu da su dva gore opisana dijela teksta izvorno bili odvojene i zasebne (usmene ili pismene) pripovijesti koje su umjetno spojene u postojeću cjelinu. Uloga Marije na kraju prvoga dijela i porječkanje učenika omogućavaju narativnu vezu.

Evandĕlje po Mariji izvorno je napisano na grčkom jeziku, tijekom 2. stoljeća. Nažalost, dva postojeća primjerka *Evandĕlja po Mariji* veoma su fragmentarna. Najstariji tekst sastoji se od samo jedne veoma štire stranice, koja potječe s početka 3. stoljeća (P. Rylands III 463 [22:16,1-19,4]). Duži je tekst sadržan u koptskom kodeksu iz 5. stoljeća (P. Berolinensis 8502,1), iako je i on prilično

EVANĐELJE PO MARIJI

fragmentaran. Od ukupno osamnaest stranica, postoji samo osam (7 i 15-19). Premda se tekst grčkoga fragmenta znatno razlikuje od koptske verzije, podudara se s koptskim stranicama 17-21 i 18-19, stoga ne nudi nikakve nove podatke.

EVANĐELJE PO MARIJI

(BG 7, 1-19, 5)

†

[...] (nedostaju stranice 1.-6.) hoće li tvar biti [uništena] ili ne?” Spasitelj reče: “Sve prirode, svi oblici, sva stvorenja postoje jedni u drugima i jedni s drugima, te će se ponovno vratiti svojim korijenima. Jer, priroda stvari vraća se (korijenima) svoje vlastite prirode. Tko ima uši da čuje, neka čuje.”

Petar ga upita: “Budući da si nam sve objasnila, reci nam još i ovo: ‘Što je grijeh svijeta?’” Spasitelj reče: “Nema grijeha, nego vi grijehite kada činite stvari poput preljuba, koji se naziva ‘griehom’. Zato je Bog došao među vas, u (suštinu) svake prirode, kako bi je vratio njezinim korijenima.” Rekao je i ovo: “Zato [oboljevate] i umirete, jer [...] **8** onoga koji [...Tko] razumije, neka razumije. [Tvar je rodila] strast kojoj nema ravne, koja je prosljedila iz (nečega) protivnog prirodi. Tada se u tijelu pojavio nemir. Zato vam kažem “Budite hrabri”, a ako se obeshrabrite (neka vas) ohrabri prisutnost različitih oblika prirode. Tko ima uši da čuje, neka čuje.”

Kada je blagoslovljeni to izgovorio, sve ih je pozdravio, rekavši: “Mir s vama. Primite moj mir. Ne dajte se zavesti kada čujete: ‘Gledaj ovdje!’ ili ‘Gledaj ondje!’ Jer, Sin Čovječji je u vama. Slijedite ga! Tko ga traži, naći će ga. Idite, stoga, i propovijedajte evanđelje o kraljevstvu. Ne **9** smišljajte drugih pravila uz moja i ne donosite zakone poput zakonodavca, kako vas isti ne bi ograničili.” Kada je to rekao, otišao je.

No, oni su se rastužili. Plakali su, govoreći: “Kako ćemo otići među nežidove i propovijedati evanđelje kraljevstva Sina Čovječjega? Ako nisu poštedjeli njega, kako će poštedjeti nas?” Tada ustane Marija, pozdravi ih i reče svojoj braći: “Ne plačite i ne tugujte, ne budite neodlučni, jer njegova će milost biti s vama i štititi vas. Radije slavimo njegovu veličinu, jer on nas je pripremio i učinio ljudima.” Kada je Marija to rekla, njihova se srca okrenuše Dobru, te su počeli raspravljati o [Spasiteljevim] riječima. **10**

Petar reče Mariji: “Sestro, znamo da te učitelj ljubio više od ostalih žena. Reci nam, po svome sjećanju, koje su bile riječi Spasitelja - koje ti znaš (ali) mi ih ne znamo, niti smo ih čuli.” Marija odgovori: “Što je od

vas skriveno, to ću vam objavitii.” Ovako je govorila: “Ja”, rekla je, “ja sam vidjela Gospodina u viđenju, te sam mu rekla: ‘Gospodine, danas sam te vidjela u viđenju.’ On mi odgovori: ‘Blagoslovljena ti koja se nisi uplašila kada si me vidjela. Jer, gdje je um, ondje je blago.’ Upitah ga: ‘Gospodine, vidi li onaj koji ima viđenje [pomoću] duše [ili] duha?’ Spasitelj mi odgovori: ‘On ne vidi ni dušom ni duhom, nego umom koji [je] između njih - to je [ono] što vidi viđenje i to je [...].’ (nedostaju stranice 11-14)

“[...] **15** to. I poželi to, ‘Ja te nisam vidio kako silaziš, nego te sada vidim kako se uspinješ. Zašto lažeš, kada mi pripadaš?’ Duša odgovori: ‘Vidjela sam te. Ti me nisi vidio i nisi me prepoznao. Služila sam ti kao odijelo, a ti me nisi poznavao.’ Kada je to rekla, otišla je u velikoj radosti.

“Ponovno je došla trećoj moći zvanoj neznanje. [Ona (moć)] propitki-vala je dušu, govoreći: ‘Kamo ideš? Zatočena si u zloći. Ali, ti si svezana; ne sudi!’ A duša reče: ‘Zašto ti sudiš meni, iako ja nisam sudila? Bila sam svezana, iako nisam vezala. Nisam bila prepoznata. No, spoznala sam da se Sve vraća, zemaljske i **16** nebeske (stvari).’

Kada je duša nadvladala treću moć, otišla je gore i vidjela četvrtu moć, (koja) je imala sedam oblika. Prvi je oblik tama, drugi žudnja, treći neznanje, četvrti ushit smrti, peti kraljevstvo tijela, šesti varljiva mudrost tijela, sedmi gnjevna mudrost. To je sedam [moći] gnjeva. One su upitale dušu: ‘Odakle dolaziš, ubojico ljudi, ili kamo ideš, osvajaču prostora?’ Duša im ovako odgovori: “Ono što me veže, ubijeno je, a ono što me okružuje nadvladano je. Moja je žudnja okončala, a neznanje umrlo. U [svijetu] bijah oslobođena **17** od svijeta, [a] u vrsti od nebeske vrste, i (od) okova zaborava koji je prolazan. Od sada ću se usavršavati do kraja vremena, doba, eona, u tišini.”

Kada je Marija to izgovorila, zašutjela je, jer Spasitelj više ništa nije rekao. No, Andrija se obrati braći, govoreći: “Recite što (vam) drago o onome što je ispriopovijedila. Osobno ne vjerujem da je Spasitelj to rekao. Jer, taj je nauk stran.” Petar također progovori. Ispitivao ih je o Spasitelju: “Je li on doista razgovarao sa ženom, bez našega znanja (i) u tajnosti? Zar ćemo je poslušati? Zar ju je ljubio više od nas?” **18**

Tada Marija zaplaka i reče Petru: “Petre, brate moj, ta što misliš? Misliš li da sam sve to u svome srcu zamislila, ili da lažem o Spasitelju?” Levi se obrati Petru, govoreći: “Petre, uvijek si bio nagle naravi. Vidim da se prema ženi odnosiš kao prema neprijateljima. Ako ju je Spasitelj učinio dostojnom, zašto je onda odbacuješ? Sigurno je Spasitelj dobro poznaje. Zato ju

je ljubio više nego nas. Neka nas bude stid, prigrlimo savršenoga čovjeka kao što nam je zapovijedio, i propovijedajmo evanđelje ne smišljajući nikakvih drugih pravila ni zakona uz one koje je ustanovio Spasitelj.” Kada je **19** [...] i oni odoše objavljivati i propovijedati.

PRVO HRVATSKO IZDANJE

TAJNA KNJIGA JAKOVLJEVA
EVANĐELJE ISTINE
RASPRAVA O USKRSNUĆU
EVANĐELJE PO TOMI
EVANĐELJE PO FILIPU
O PODRIJETLU SVIJETA
(PRVO) OKRIVENJE PO JAKOVU
(DRUGO) OTKRIVENJE PO JAKOVU
GROM: SAVRŠENI UM
DRUGA RASPRAVA VELIKOGA SETA
OTKRIVENJE PO PETRU
PETROVA POSLANICA FILIPU
ALOGEN
EVANĐELJE PO TOMI

SVAKI SPIS POPRAČEN JE OSVRTOM VODEĆIH
SVJETSKIH STRUČNJAKA ZA GNOSTICIZAM